

CHRONICLES OF BAILUNDO

[Descriptive note by Merlin Ennis]¹

The Beginnings of Mbalundu and a List of the Kings

It seems that this is a collection of legends about the old time kings and some salient facts about the more recent incumbents. King Ekuikui II is the central figure in this list of twenty three kings. Eleven kings precede him and there are eleven successors. In the two hundred or more years between the founding of the kingdom by the Ovimbundu eleven kings seem to be too few when we find the same number in the fifty odd years following Ekueikui² The Great. In fact in the chronicle two are named as kings whose names are not included in the list. There is a third mentioned in the like of Kapila.

Before the coming of the Ovimbundu parts of the later kingdom were held by the Va Nganda and the Va Humbi and probably there were others. There is no account of the expulsion of those pastoral peoples nor the name of the leader who did it. The list begins with Ekuikui I whose father Chingi was king before him.

In the list of the kings of Wambu when there seemed to be too few names for the lapse of time, the informer pointed out that on occasion two or more kings, in succession, had the same name. It is possible that the same may be true of this abbreviated list.

The recorded legends throw a light on the ways of the past and the politics of the time.

EFETIKILO KO BAILUNDO

OLOSOMA KO BAILUNDO N° 5.

1. Ekuikui liale I
2. Hundungulu yale I

¹ In the original, this observation appears handwritten in blue ink.

² Ekuikui is meant here.

3. Cisende cale I
4. Gunji hati, Ame Gunji yi kuete etala eteke yi kupuka lalonga, lovilindo, lolombia vi fa viosi.
5. Civukuvuku Sekeseke hati, Nda ove Gunji, Ame Sekeseke ongunji yaco ndi yi sekisa toke yi kupuka.
6. Utondosi
7. Ñaṭa Bonge
8. Cisende cosimbu vali II
9. Katiavale kale I
10. Katiavala kakuavo II
11. Hundungulu ya vali II
12. Ekuikui ya vali II
13. Bulu
14. Cingi yale I
15. Cingi co kuama pekosi II
16. Kalandula I
17. Numa
18. Kangovi
19. Kalandula ya vali II
20. Vasuovava
21. Ekongo
22. Cisende ca tatu III
23. Jahulu

EFETIKILO KO BAILUNDO

OLOSOMA VIA BAILUNDO: N°. 1

1. Ekuikui liale I. Epuka ka liwa lonjila.
2. Hundungulu I.
3. Cisende cale I.
4. Gunji – Yi kuete etala eteke yi teka cosi ci kasipo ci fa.
5. Civukuvuku

6. Utondosi
7. Ñaṭa Bonge
8. Cisende II.
9. Vasovava – Handi sa muiṭe oku viala kuange.
10. Ekongo – Lia Hombo
11. Ekuikui II.
12. Katiavala
13. Numa
14. Hundungulu II.
15. Kalandula
16. Cisende III.
17. Jahulu
18. Cingi
19. Kangovi

OLOSOMA VIA BAILUNDO: N° 2.

1. Ekuikui liosimbu.
2. Hundungulu yosimbu.
3. Cisende I
4. Gunji. Hati, Ame ngunji yi kuete etala eteke yi kupuka lalonga, lovilindo, lolombia, vi fa viosi.
5. Civukuvuku Sekeseke. Hati, Nda ove Gunji, ame Sekeseke ongunji yaco ndi yi sekesa toke yi kupuka.
6. Utondosi.
7. Ñaṭa Bonge.
8. Cisende II cosimbu vali
9. Vasovava. Hati, Ovaso ovava sia muiṭe handi cimue nda ndi fa, nda va nundisako si ci.
10. Ekongo. Lia Hombo.
11. Ekuikui lia ndopo.
12. Katiavala.
13. Numa.

14. Hundungulu ya ndopo.

15. Kalandula II

16. Cisende III ca ndopo.

17. Jahulu Kandimba.

[p. 1] OVILINGA VIOLOSOMA KO BAILUNDO N°1.

EKUIKUI I. (Ovilinga viahe vievi:)

Omanu vo solele ca lua kuenje kotembo yahe kua kala ovita wa sokiye omanu va lua kuenje waile kovita viaco. Kuenje kovita viaco osoma yailevo kumue lomanu, ovita viaco viaile konano kupata kongangela kofeka yaco ko Luando eci va enda va sanga omanu va liyaka kuenje osoma Ekuikui wa yula omo a yula kuenje wa fetika oku kuata omanu va lua kuenje wa va ambata toke vombala yahe va linga apika vahe vosi.

Kuenda vali ka tavele okuti va tunga kovaimbo kuiñi te lika vombala yahe okuti vo vumbila. Omanu vaco eci va linga akulu ndokuti va kuete olondunge oco wa va eca hati, Ka tungi oku wa pangi oco ovo va tunga vombala veyá va tunga kulo kesinya oku ku li ndeti ocumbo cafeko.

Noke yaco va tundako vali va enda kesinya ko Valverde oko va kala kale... yu va tundako vali veyá va veta vimbo vo Cilume haimo va kala lomala vavo.

Toke etaili lilo va va tukola vati, Ovo va fetika imbo lia Cilume. Kuenje va va tukola vati, Akuenje velombe. Ondaka yukuenje welombe ya lomboloka ndomo esualali liosoma.

EKUIKUI I. N° 2.

Cingi eye wa loyele lovindele yu wa tilile ko Loanda, eci a tilila ko Loanda oko a citila osoma Ekuikui. Eci Cingi a fa va nena omolahe Ekuikui kulo ko Bailundo okuti o viala. Noke Ekuikui waile kovita ko Luandu yu wa ka kuete va Cilume hati, Ndi va tungisa ño vimbo liaco vo Cilume.

OSOMA EKUIKUI I.

Cingi eye wa yakele lovindele. Noke ovindele via yula. Eye omunu waco wa kala omulatu, valua ovimbundu vo solele.

Eci ovindele vio kuata vo tuala ko Baka; vo kapa kupange woku lisa olongulu. Eci a kalako ovanyamo alua wa cita omolahe onduko yahe Ekuikui Cikundiakundia cipuka ka liwa lonjila. Ci linga onduko ivaluka ndomo indele vio kuatele haimo ka file.

Omolaco wa kulila muele ko Baka, noke soyahe hati, Njongola okuti ove enda ko Bailundo o ka tambula omangu yange yusoma. Puai amolange ku ka huke vali lovindele sanga o nyelela ndeci ame ndeya kulo ko Baka.

Omolaco Ekuikui Cikundiakundia Cipuka ka liwa lonjila, ka pitile vali ke Elongo; wa pita konjila yoko Punguandongo la vakuavo weya toke kulo ko Bailundo yu wa fetika oku linga hati, Nda umue o kuete olondaka via tatama a vi nene, ndi vi tepisa viosi. Omanu va ci sola ca lua vati, Hise nda o kala umue wa velapo vofeka yilo momo so wa kala omunu wocili. Eye oku ci yeva wa topola olongombe vimue a landele lolomota viondongo, omanu va lia vati, Eye Osoma! Eye Osoma!

Isiahe oku weca ka ca tavele hati, Sanga o ka linga vali ovita kumue lomolove. Oco a fila keyile vali komolahe.

Puai vokamunda kaco Bailundo hamoko a tungile, nda wa tungile pi, nda pi. Oyo Osoma yaco akulu vati, Ya tungile ko Luvulo, omo va tukolako vati, Ko Luvulo kua kafa.

Wa kapa Hundungulu hati, Eye o linga epalanga liange. Ndaño nda fa eye o tefa oku viala. Oku lombolola oku fa kuahe ka tu ci tela [p. 2] omo oku tu sapowailako ka tua ci muile lovaso etu te va tate ovo va ci, lasekulu, lokuku.

EKUIKUI I. (Ovilinga viahe vievi:) N°5.

Osoma Ekuikui eye wa kuatele va Cilume, ombuto yaco ya tundile ko Luandu. Eci veva va luile kuenje omola osoma eye wa tambuile omanu vaco vosi. Pa siale lika omanu epandu akai vatatu alume vatatu. Ovo omanu vaco va tungile o Cilume.

Osoma Ekuikui eye omola a Soma Cingi una waile lovindele ko Loanda. Ekuikui eye tete wa kopile va Cilume kofeka yavo ko Luandu. Otembo yaco veva va luile pole omola osoma wa tambula vosi wa silepo ño epandu; Alume vatutu akai vatatuvo.

Kuenje osoma yu wa va ilikilila kulo ko Cilume hati, Ene va Cilume cosoma, okuti ndaño ku li cimue ci yongola onjanga kulo ko Cilume oko a tuma lolupesi lua lua omo oko a kolela ca lua.

EKUIKUI I. N° 1.

Osoma eyi omoa a Cingi, Cingi omola a Jahulu, Jahulu omola a Katiavala.

Wa viala muele ciwa lomanu vosi vae vo solele ca lua omo a linga ciwa kokuavo.

Wa katuile ovita viaye via ka yakele ko Ngangela lomanu vaco va Ngangela. Eci a pitila ko Kuanja omo wa pitila vofeka ya mate va sokolola okuti nda tua ambata ovota va tu limbuka, ha ha va tu ipaya. Oco va kalula amela loku ongolola osasamefa. Va yi numa volonjeke to to. Kuenje va lituika okuti ndaño umue a lete hati, Ava Olongende va endele owenji. Noke puai va pitila yapa oku va yonguile va yaka, va yula oco va ambata omanu va lua la viosi va sole kuenje va tundako. Oco omanu vaye wa va tungisa konele yaye wa lukako onduko hati, Ko Cilume, ca lomboloka hati, Ocikola cange, Ondio yange. Kuenda waile vali ko Cisakela wa nenakovo omanu va lua.

[p. 3] SOMA HUNDUNGULU I. N° 5.

Osoma Hundungulu ka yevalele ca lua. Eci osoma Hundungulu a fa oco kua viala Osoma Utondosi.

OSOMA HUNDUNGULU I.

Osoma yaco yilo wa kala ño naito haico a fa. Kuenje kua viala vali umue wiñi, momo ca kala ndoco osimbu; u wa vialeleko nda wa fa haico ku piñaña umue wiñi komangu yaco.

OSOMA HUNDUNGULU LA CISENDE. N° 1.

Olosoma evi via viala otembo yimosi kavali kavo. Momo tete omanu va noña Hundungulu okuti aye osoma, eci amisapo omanu wa va kuma va yongola vali Cisende oco Hundungulu wa tundamo wa tila. Noke vali omo Cisende a va kuma va tuma vali oku kovonga Soma Hundungulu vo wiha olosapi vio velombe. Oco Cisende wa tila wa enda ko Cinjamba. Noke vali haivo Hundungulu wa va kuma vali oco vo

lupuisamo va kovonga vali Cisende. Oco va linga ño ndoco toke olosoma viaco viosi via fa.

[p. 4] OSOMA CISENDE CALE I N° 2.

Osoma yaco ka tua kulihile eci a lingile. Tua yevele hati, Waile toke ko Tanganyika oku punda vangangela.

Ovilinga vikuavo a lingile ka tua vi kulihile nda tua vi lombolola viosi.

OSOMA CISENDE CALE I N°5.

Osoma yaco yilo oyo wa tundisile osoma Bonge kusoma wahe. Pole otembo yaco eci Bonge vo tundisako omanu va yakele ca lua omo wa soliwile ca lua lowiñi womanu.

Cisende I. Ka tumaŕete osimbu kuviali wahe wa kala ño ulima umosi haico a pila vonjo londalu kuenje wa fa.

[p. 5] OSOMA GUNJI (Yi kuete etala) N° 1.

Osoma Gunji omola a Soma Cisende I. Onduko yaco ya Gunji yi kuete olusapo okuti ongunji yi kuete etala eteke yi teka cosi ci kasipo ci kupuka ndaño alonga, ndaño ovilindo, ndaño olombia te vi fa.

Pole Ñaŕa Gunji wa kala lukuenje waye esualali liahe lioku enda enda kovita onduko yahe Cimanda eye muele osoma kailele kovita o tuma lika esualali liaye kua pua.

Eye waile lovita viahe via tete wa ile ko Cango oko aile eci a enda osoma wa wimba onumbi hati, Ame si ci tela oku enda kuende ño ove puai eci enda oku kuata ombili lomanu vosi o kasi lavo kuenda oku kuata olupili ha ku li oku konyoha sanga omanu vaco vo yula nda ene vo yula ene vu tunda kulo kombala yinene sanga tu kuata osoi ya lua komanu kuenda kolosoma vikuavo.

Eye hati, Omo muele nda ci yeva a Soma eci va enda va sanga omanu vaco ka kale osimbu ya lua wa va punda kuenda wa kuata omanu lolongamba lomata, kuenje wa nena kosoma kovaso osoma oku ci moŕa wa sanjuka ca lua omo vo nenela omanu, olosoma via solele ca lua oku fuka apika osimbu. Kuenda vali hapikako lika omanu vamue va va kuata va va landisa kovindele koputu.

Vamue vali va va landisa olonanga, vamue olombongo, vamue va va landisa olongoleta viowalende mekonda lioku nyua.

Okoko Congo haiko kimbo liosoma Gunji.

Ovita vikuavo vievi osoma wa tundile vali ko Civula ukuenje waye haiye onduko yaye Cimanda, waile wa ka kuatele vali omanu lolongombe eci a nena kosoma osoma ya ci sola ca lua omo o nenela omanu kuenje pokati komanu pa kala vamue va fina alume wa va kapa konjo yahe.

Kuenje kovita kua tundile ukai umue kuenje osoma yo sola ca lua yu wo kuela kuenje wa linga Nasoma ukai wosoma kuenje osoma wa cita laye omola yu wo luka onduko yaye Cisende III.

Oco Cisende caco eci a kula vo kapa komangu yusoma wa viala osoma.

Ukuenje wosoma onduko yahe Cimanda mekonda wa yaka ovita via lua wa nyofa ca lua ofeka noke omanu vo suvuka ca lua ha o sandula ofeka oco vo tumbika ongombo yoku wipa oco momo vati, Osoma yu sole ño enene. Kuenje vo kuata va wipa.

OVILINGA VIOSOMA GUNJI. Haivio momo osoma Cingi eye wa livanga osoma Gunji wa siale konyima eye wo piñalele.

Ukuenje wosoma Gunji omanu vo wipaya mekonda liesepa va wipaila omo okuti osoma yaco Gunji va yongola oku u tundisako puai omanu va kuete ohele lukuenje wahe, mekonda ukuenje waco wa pama kovita o teta oku yaka ciwa wa yaka olofeka via lua. Oco va linga vati, Tu wipayi tete puai ukuenje waco mekonda eye o yaka ca lua sanga o popela soma oco va ipaya tete ukuenje, kuenje osoma va yi tundisa noke vombala.

Handipo eci ukuenje vo wipaya usuanji weya ocili kosoma vo suvukila omo apaile osekulu yinene Muekalia. Oco olosekulu via ka vanguile losoma yikuavo hati, Etu osoma yetu yi kasi vo Bailundo ka tu yi yongola vali tu ku yongola ove enju tu ku tundisemo love letu tu losekulu oco o vialemo ove, ove tu ku sole.

Kandopo osoma wa tava eci veyá osoma va yi sanga vimbo liahe haimo ali.

Osimbu va kasi loku iya osoma ya ci yeva yu wa ci sima sime... wa popia hati, Amandisoma oku tunda mulo vombala ci ndinga osoi si tundi vali ndi lipaya ño, oco wopa uta wa iñifa vocikasa wa liloya yu wa fa hati, Omanu va linga osoi. Kuenje osoma Civukuvuku wa viala ocili.

[p. 6] Osoma Civukuvuku haeye Sekeseke ovilinga viaye ka tua vi muile ciwa.

OSOMA GUNJI. N° 2.

Eci osoma Cisende a fa wa siako Gunji omo eye epalanga liaye. Noke Civukuvuku Sekeseke ka ci solele mekonda eye omola a Soma Cisende. Va yonguile oku liyaka puai omanu va ci lemefa vati, Hacoko!

Va liyaka ño lolonduko hati, Ame Gunji yi kuete etala eteke yi teka lalonga, lovilindo, lovimanda, te vi fa viosi.

Sekeseke hati, Ame ongunji yaco ndi yi sekesa toke yi teka, si kala ame ongunji yaco mekonda omanu va sole ca lua Sekeseke eye puai ka talamelete toke Sekeseke o linga ovita hati, Sanga ndi tundisiwa ndombua. Wa iñita vocikasa cinene kumue lokota katito wa liloyela. Oco kua viala yapa Soma Civukuvuku Sekeseke.

OSOMA GUNJI. N° 2.

Osoma Cisende eci a fa, wa sileko epalanga liahe Gunji yi kuete etala. Eye hati, va sia komangu yaco ndongunji yimue yi kuete etala, te nda nda kolisako nda hacoko yi teka kuenje ovikuata vi fa viosi pe.

Otembo yahe yosi wa yonguile oku vokiya o Bailundu, omo omanu va lua wa sokiya ovita oku kuata omanu va lua kolofeka vikuavo. Wa kala lakuenje vavali va pama ukuavo Cimanda, ukuavo wa limba.

Otembo yaco handi ca kala ño oku yaka lolombanja via sile osoma Ekuikui una wa tundile ko Baka. Va katuka toke ko Sambu va kuata omanu va lua va va nena kulo, vamue o tuala ko Baka oku limuisa ukuasi; loku va landisa vosi ava va huka. Kua kaile vamue ka va hukile pokati kapika vosi vosoma, mekonda liaco wa va iha imbo hati, Tungi! puai u wa sina ndu kuata ho lia.

Omanu vaco va tungayala ca piafa noke wa va tungisa venyafa volohosi viaño. Wa va luka onduko hati, Va Kandingili lomue o tela oku vu li, te omofa osoma. Onduko yikuavo hati, Vo Cilume momo vosi va kasimo alume vange ndisoma. Eci pa pita anyamo a lua kueya ema mekonda osoma Cisende wa sile omolahe onduko yahe Civukuvuku Sekeseke. Eye omolaco hati, Njongola oku tambula omangu ya tate, Gunji hati, Si tava! Kua ci kulihile he okuti ame so wa siako ndongunji yimue yi kuete etala? Eci o nundisako omanu va laika oku sandoka?

Eye hati, Njongola okuti ongunji yaco ndi yi sekesa toke yi kupuka, omo ame Sekeseke.

Puai ovanyamo alua a pitapo lolonamaŋaŋa viaco ceya okuti, omanu va sole Sekeseke; Gunji vo suvuka omo o pembula olombuale, o sole lika apika. Omanu va linga ema puai ka va tava. Noke Gunji wa ci sokolola soke.... hati, Ndi liloyela ño sanga nundisiwa ño ndombua pamue ndomunu waño. Utanya va tate vati, Wa iñila vocikasa cahe cinene kuenje wa liloyelelamo lokota kamue katito. Apika va sandoka vosi te lika vana a ihite imbo vo Cilume ovo lika va sialepo.

Kuenje wa moŋa otembo yoku vialeka Civukuvuku Sekeseke. Puai ka ci tela vali oku tumafa vo Cilume momo Sekulu yavo wa fa, te oku va iha lika onduko yo kusoma wahe.

[p. 7] OSOMA GUNJI. N° 5.

Osoma Gunji eci a viala, kueya enyenyeye. Oco omanu vo suvuka mekonda lionjala ya lua ya kalako. Oco osoma Civukuvuku wa yongola oku u tundisako, oco eye oku sokolola okuti ñuete omoko yusoma, ka va ka nundise ño ndombua oco wa iñila vocikasa kuenje wa liloyela lokota kamue katito. Oco osoma Civukuvuku a viala noke.

OSOMA GUNJI

Eci a viala otembo yaco yonjala omo lienyenyeye lia lua lia kaile kotembo yusoma wahe. Mekonda liaco omanu vo suvukile ca lua.

Omo liesuvu liomanu, oco osoma yimue wa yongola oku u tundisako kusoma wahe; lomo ka yonguile oku u tundisa ño komangu yahe ndombua oco wa liloyela ño eye muete.

[p. 8] OSOMA CIVUKUVUKU SEKESEKE N° 2.

Oyo osoma yaco ya tundisile epalanga lia isiahe. Eye kotembo yahe ka kuete oku a ka yaka omo olofeka viosi via pokola ale kotembo ya Soma Gunji.

Osoma yaco ya kala ca lua ohali omo omanu vosi a sanga vamaŋe vosoma Gunji mekonda liaco wa sokolola oku katula vali omanu vamue vo wohela ha va lingi tumue otuvita. Puai ca kala ca lua upange omo olofeka viosi Gunji wa vi punda ale haimo eye wa pitululamo vali loku va punda vosi va siailemo.

Eye wa sokele hati, Eci Soma Gunji a lipaya ndi tambula ovikuata viahe viosi. Puai eci Soma a liloyela omanu va punda pe ovikuata viahe ndeci olongombe, olongulu, olomeme, akupa, cosi muefe a kuete. Apika vosi va linga olohuasi mekonda liovikuata via Cime cavo.

Osoma Civukuvuku wa sokele oku kuitisa vosi vana va punda puai ka ci tetete apika vosi va tila.

Mekonda liaco wa kala ca lua ohali. Oku eyilila oko a mofa vimue viukuasi omo wa pundisa vali ovaimbo osi o kolonele.

Ovio ovilinga via Civukuvuku. Ka kailevo osimbu haivo vo topola kuenje vo kenda vombala.

OSOMA CIVUKUVUKU SEKESEKE N° 5.

Osoma Civukuvuku ka yevalele. Wa kuata ño usuanji losoma yikuavo. Kuenje eci a linga okuti ca yevala komanu ka ci moleha.

OSOMA CIVUKUVUKU SEKESEKE N° 5.

Ka yevalele ca lua eci a viala kusoma wahe. Nda he momo a kuatele ca lua esepa lomanu kati vakuavo. Otembo eye a viala puai ka yevalele ca lua koku viala kuahe. Oco oku sokolola okuti eye wa kala ca lua lesepa losoma Gunji pole eye eci a viala lacimue a linga okuti ceca oluhimo luonduko yahe.

[p. 9] OSOMA UTONDOSI. N° 2.

Osoma Utondosi ka lingile cimue ndaño oku kangisa omanu, ndaño oku linga ovita mekonda liaco wa soliya lomanu va lua.

OSOMA UTONDOSI. N° 5.

Osoma Utondosi wa vialeko eci va tunga imbo lio Cilume. Kuenje wa kala toke wa kuka kuenje wa fa wa kendiwa vombala yaye. Ndaño eye wa kala ño ka yakele ovita, oco oluhimo luahe ka lua yevalele.

OSOMA UTONDOSI.

Ulo wa viala otembo va Luandu va tunga kulo ko Cilume. Otembo yahe a viala kusoma wahe ka kua kaile ovita, oco osoma loluhimo ka ya kuete. Kuenje leye ka kaileko otembo ya lua haicovo a fa. Leci a fa vo kenda muele kombala yaye.

[p. 10] OSOMA ÑALA BONGE N°1.

Ñala Bonge kuviali wahe wa liyakele losoma Cisende II wa tunda tunda kombuelo kimbo liaye ko Kambala oko a tunda tunda oku liyaka losoma Bonge.

Osoma Ñala Bonge wa viala osimbu ya lua vombala oco olosekulu vio suvukilevo oco vosi yavo va tiamela kosoma ya ndopo, Cisende, vati, Soma Bonge wa tu kuma oco va tutuminya Soma Cisende oku viala vombala ya Bailundo.

Kuenje Ñala Bonge oku ci moña okuti olosekulu vio tunda haico a popia hati, Ame ngenda yu wa enda wa tila, wa tilila ko Wambu kimbo limbundu hati, Oco ka va ka mole. Otembo yaco ko Wambu ka ku li indele ovaimbo imbundu lika a kasiko.

Osoma Ñala Bonge eci vo tundisa vombala cosi cahe wa cambata lacimue vali a siamo lomanu, lolongombe, lolongulu, lolomeme wa ambata muele.

OSOMA ÑALA BONGE N° 1.

Eci Ñala Ekuikui a fa oco omanu va kopile vali osoma yikuavo onduko yaye Bonge, ukuepata liosoma yina va tundisile osimbu.

Tuli ño a viala, haico omanu vo fetikila ale usuanji vati, Tu noña umue wiñi oku tu viala undeti Bonge heyeko vali.

Eye oku mola omanu vaco vana vo malehela wa linga hati, Haka! Heneko he wa ka njupili kimbo lietu hoti, Ndo tu viale? Nye wu njonguila oku monda? Nda ene wu yongola oku tambula usoma wene u tambuli lombembua wowo he, ame siu lingi cimue. Ko ka ci njipaili. Usoma wene wowo tambuli.

Ame siu yongola. Oco wa tundamo lombembua. Omanu oku ci yeva va linga vati, O kuete esunga. Kuenje kalimi vomanu, u wa linga cimue cesunga vo linga vati, O kuete esunga lia Ñala Bonge.

OSOMA ÑALA BONGE N° 2.

Osoma Bonge eye wa kaile ukuepata linene. Haeye wa kala epalanga liosoma Utondosi. Omo Utondosi a fa eye wa londa yapa komangu yahe vo Bailundo.

Ovilinga viahe ka via lisokele levi viosoma Utondosi. Eye wa solele ca lua oku yaka. Otembo yosoma ya pitapo lomue omu u waile kovita mekonda liaco olofeka vio kolonele via lavisia naito uviali wa va Bailundo.

Eye oku ci sokolola wa katula tumue otuvita oku yaka la va Ciyanga va Bailundo va yula va kuata omanu va lua haiko kua tundile Sekulu Samuele Kapila.

Omanu yapa va soka vati, Tua sanga vali osoma ya tema ndeci Gunji, pamue nda Sekeseke puai eye Bonge ka katula vali ovita vikuavo oco va fetika oku u suvuka vati, Olofeka via sina ove ku votola ovita pua? Eye hati, Si ci teŋa. Kuenje esuvu liahe lia vokiyua vali.

Eci va amisapo akuenje velombe hati, Tu yongola oku linga usuanji losoma yaco momo ka yi silivila kuenje eye oku ci yeva wa tila luteke kumue lepata liahe liosi, lolongombe, lakupa ahe, lapika a he, lacimue vali a sia komanu. Wa enda toke kokamunda ka kasi ocipepi ko Kaputu. Oko a fila, puai etimba liahe va linena vombala.

[p. 11] OSOMA ÑALA BONGE N°5.

Osoma Bonge osoma yombembua kuenje omanu vosi vo solele ca lua mekonda liombembua yahe haico kua tundile usuanji.

Eteke limue osoma wa tumile ukuenje wahe kovaimbo luta, oco ukuenje waco eci a moŋa umue ukai vepia, hati, Seteka oku mahisa uta wosoma nda u loya mueŋe, oco wa loya ukai waco kuenje wa fa. Omanu oku ci yeva va popia losoma vati, Ove wusoma ukuambembua ukuenje wove wa ipaya ndati omunu momo kua lungola. Oco osoma ya tundisiwa vombala. Kuenje wa kala kesinya lia Keve. Puai eci a fa va wambata vo nena vombala omo vo kenda.

OSOMA ÑALA BONGE N°5.

Omanu va lua va solele osoma yilo omo liombembua yahe. Kua kaile eteke limue osoma ya tumile ukuenje wahe kovaimbo, pole eci o tuma wa wiha uta. Eci a pitila konjila wa sanga omunu yu wo seteka luta oku linga ndoku loya nda uta u pia, kuenje uta wa pia kuenje omunu waco wa fa. Omanu eci va ci mola hati, Osoma yaco yombembua momo nye ka longilile akuenje vaye; kuenje haico vo tundisa komangu yahe oco eye wa tilila kesinya liolui lua Keve.

Eci puai a fa veyā lahe kombala oko vo kenda eye Osoma Bonge.

[p. 12] OSOMA CISENDE II. N° 1.

Osoma Cisende kimbo liahe ko Kambala oko a tundile oku viala. Eye wa piñala komangu wa Bonge, puai eci a viala kusoma wahe ka tumatefe osimbu wa yevisa ño onjevo, onjevo yaco va yi yeva yeva ndomo: osoma yi laleka omanu vosi va kasi ocipepi lahe oku ka yeva oviama vusenge, puai olosekulu vietu onjevo yaco va yi tukula vati, Ekanjo. Momo ya ipaile oviama via lua kuenda momo onjevo yaco yosoma. Otembo yaco eyi osoma ya yevisa onjevo ka kaile osimbu haico a fa, kuenje kusoma wahe kua piñala omotahe onduko yahe Vasovava.

[p. 13] OSOMA VASOVAVA N° 1.

Vasovava omola wosoma Cisende II eye wo piñala, kotembo yosoma yaco kua kala ovita vimue viale ko Cisakela osoma ya vi katuile leye muele Soma wailevo kovita viaco, ovita viaco va ka kuatele omanu va lua loviama via lua, omanu vaco veyā lavo toke etaili kulo ko Bailundo ku li olosekulu viaco via tundile kovita viaco.

Handipo olosekulu viaco via lingavo olosekulu viocili, vamue va va kapa oku songola omanu kovopange volombonge.

Eci osoma ya tunda kovita ka ya tumalele vali osimbu haico ya fa oco kua viala osoma Ekongo.

OSOMA VASOVAVA N° 2.

Kotembo ya Ñala Bonge osoma nda yi lingainga ovina vivi, va yi tundisa pamue va yi topola. Ndaño ceci Cisende cikuavo hacovo ocihandeleko ca kalapo. Cilo va yongola oku vialeka Soma Vasovava oku lomboloka hati, Ovaso ovava sia muile handi cimue, nda va nopola, nda va nundisa cosi handi lacimue nda kuliha. Ka kaile osimbu va wipayā omo ka yonguile oku kangisa olofeka konele ha va vumbi o Bailundo.

OSOMA VASOVAVA N° 2.

Kotembo yosoma Cisende kua kala ocihandeleko okuti osoma nda ka yi lingainga ciwa pamue oku tepisa ciwa akanga, vo tundisa ño ndombua pamue vo loyela akuenje velombe. Ndaño Soma Cisende wa fa; va yongola oku vialeka, Epalanga liahe

lia fa ale va vialeka ño Vasovava Kasoma. Onduko yaco ya soka ndoku tatefa okuti, Ovaso ovava sia muite handi cimue; nda va njipaya, nda va nundisa, nda he va ngenda usuanji si ci handi.

Eye ka lingile cimue ci tiameta kovita puai omanu va komoha oku tepisa kuahe akanga momo o linga lolondunge via piafa.

Oku fa kuahe ka tu ku kuliha omo ociyeva lika kakulu lo tate.

Ovio ovilinga viosoma Vasovava.

OSOMA VASOVAVA N° 5.

Osoma Vasovava eye omola a Cisende Kambala. Mekonda isiahe ka tumatele, ovo va vialeka omofahe Vasovava. Osoma Vasovava eye waile ko Buim oko a kopile olosekulu vimue vi kasi vo Cilume akulu vaco vava: Citunda, Samuhongo. O Buim yi kuete olonduko vivali haiyo Cisakela.

Kovava osoma Vasovava oko kua citiwa Sekulu Tomasi. Eye Osoma Vasovava wa kala ño ulima umosi haico a fa. Wa soliwile ca lua haeye wa pamele ca lua. Ukuetimba linene.

[p. 14] OSOMA VASOVAVA N° 5.

Ulo omofa a Soma Cisende eye wo cita. Omo eye So yahe ka tumalele ca lua kusoma wahe haico a fa oco omanu va sokolola oku vialekako ño omofahe Vasovava.

Osoma yaco yilo otembo yaco a kala kusoma wahe wa ile ko Buim kuenje wa kopileko olosekulu vimue vievi: Citunda la Samuhongo.

Vasovava wa pamele ca lua kuenda vo solele ca lua, pole ka tumalele kusoma wahe haico a fa wa kala ño ulima umosi lika kua pua.

[p. 15] OSOMA EKONGO N° 1.

Osoma yaco omanu va yi vialeka tupu ya kuka ale, mekonda ovilinga viahe viwa oco omanu va nota oku linga osoma, momo vati, Osoma yukulu oyo yi kuete olondunge.

Kotembo yosoma yaco kua kalavo ovita via ile kofeka yimue onduko yayo ko Ciyanga omanu vaco va Ciyanga va tema, haimo ndaño va tema osoma Ekongo wa va yula.

Eci a yula haico a fetika oku kuata omanu lolongombe viavo omanu vaco va tukuiwa vati, Olongoya.

Eci veyá lomanu vaco ka tavele okuti omanu vaco va tunga ocipala lahe te vimbo liosoma haimo va tungavo muele. Osoma yaco ya fukile ca lua apika kuenje wa enda loku landaisa kovindele, puai ovindele viaco Benguela lika kua kala ovindele kulo ko Bailundo lovindele lakamue. Oco va landasaila ko Benguela.

Handipo wa kuelele ukai umue. Onduko yahe Katilina kuenje omanu vo tukola vati, Inakulu. Kapole Inakulu yaco wa katuilevo ovita. Konahulu kua kala ndomo okuti nda osoma ya votola ovita osoma yaco yendavo. Handipo ovita viaco via enda ndoto osoma oku yaka muele loku lipaya kuenda oku kuata omanu okuti oco omanu vaco va linge apika vasoma. Nda osoma ka yonguile oku fuka apika vaco o va landisa lovindele.

Pole ovita via Inakulu ka vi yaki, ka va pondi omanu oku punda lika olongulu kuenje ovita viaco via ka pundile ca lua olongulu veyá lavio kulo kimbo liavo kombala.

Kuenje ovita viaco va vi tukula vati, Ovita Viocipunda. Eye Katalina haico kimbo liavo ko Ndambu haiko ko Wombe.

Osoma yaco omanu va yi solele ca lua momo ya kuete olondunge mekonda ukulu, lofeka yosi muele yo solele ca lua.

OSOMA ÑALA EKONGO N° 1.

Eci Ñala Bonge a tunda vombala, oco mua viala Ñala Ekongo lia Hombo. Osoma yaco ka ya kaile omola, ya viala tupu ukulu ale wa kuka muele. Puai omo pa kambele olombuale oco vo nofa. Osoma Ekongo ka-yakelevo-ovita-viaye olonjanja vivali: mosi vio ko Ciyanga lolongoya, vali via Inakulu Katilina puai hokuafeka yacoko, ongoya.

OSOMA EKONGO N° 2.

Ka lingile cimue ci silivila komanu te oku vangula akanga loku fetisa omanu lavi ku wa pia kekanga.

OSOMA EKONGO N° 2.

Kotembo ya Soma Ekongo kua pita ovina via lua vi tiamela koku lia omanu. Nda umue wa tokeka lahe wa ambata onde ci linga ovilonga vinene, ci lomboloka hati, Wa nokekisa locivimbi o feta muele olongombe pamue omanu pamue esela. Ndaño oku tokekela losoma yenda lika wayo okuti lomue enda layo, linga hoti, Nda alula

osoma. Eci enda vimbo hoti, Va fete momo ame nda enda losoma oku yi sindikila. Apalanga lo Kasoma va kuete oku ku feta ndaño ukamola katito.

[p. 16] Haico kotembo yahe lomue omola enda ño lika wahe vo kuata.

Va kapele vali ovawe anene vombala nda omoła ka ci kulihile o suñamamo okuti o lisuñama lewe liaco va ku kuata vati, Wa litumbika kusoma; nda hacoko so o kuete oku feta.

Eye ka la katula ovita ndaño vimosi. Kotembo yaco oco va cita vo Tate yetu tulosekulu tu kasi ndeti kaliye.

Okufa kuahe hati, Vo tieñamo ndeci ca vakuavo puai va tate ka va ci muile te oku va sapuilakovo.

Ovio ovilinga via Soma Ekongo lia Hombo.

OSOMA EKONGO N° 5.

Osoma yilo wa kala omeke pole wailalevo kovita oku ka yaka la va Wombe.

Eci a kaile kovita wa endaila kowanda, pole haimo omanu va kuata ca lua. Omo eye wa kala omeke, oco eci a wala ka ci kulihile nda onanga ye nda ye te wa pula vali komanu ha vo sapuila onanga yaco.

Leye ka tumalele osimbu haico a fa.

[p. 17] OSOMA ÑALA EKUIKUI II. N° 1.

Osoma Ekuikui ovilinga viahe via lua muele evi a linga linga. Kotembo yahe kua kala ovita ovio via ile ko Bongo, ovita viaco eci via enda oko kofeka yaco ku li ca lua ositu omanu vaco va tifițe ca lua omo va tilila ño visitu viaco, kuenje mekonda liaco ovita viaco lomanu ka via kuatele va ka pundile ño ndoto ovikuata viavo.

Handipo ovita haico via tundako puai eci veyva vonjila omo va sanga imbo limue olio va yaka lalio momo imbo liaco lia kuatele ulume ukuavita oco va yakela lalio kuenje va liyula kuenda va kuatamo omanu vamue veyva lavo kulo kimbo, omanu vaco epandu lika.

Kapole kovita viaco omanu va lua vaile ko Viye kua tundilevo omanu valevo kovita viaco kolofeka via lua kua tundile omanu, lo ko Civanda kuenda ko Wambu.

Eci va tunda kovita viaco kupala kofeka yaco ko Benguela Velho oku pitahalako oco osoma yeyile oku katula vali ovita via ile kofeka yimue onduko yayo Kepuai, ofeka

yaco ocipepi lo Kosumbe omanu vaco puai va temavo muele haimo ovita viaco via kuata lika omanu eceŋaŋa. Kovita viaco kua fa omanu vamue vakuavita puai ka va luile, omanu vaco va kuatiwa kovita vosi va linga apika vosoma wa va fuka vombala yahe hati, Oco va nalavayeŋe upange wange.

Ovita viosoma Ekuikui haivio onjanja yikuavo, osoma wa katuile vali ovita viahe kuenda eye mueŋe osoma wailevo. Kofeka yaco waile ko Wombe wo konano eye Sita-Liondombo onduko yaco olusapo, ca lomboloka hati, Esita liondombo li timiha ukuambili, oco omanu yu va teta ño onimbu vati, Sita.

Kapole eci ovita via enda via sanga imbo liahe pauŋ imbo liaco ka li kuete olonjila via lua vioku iñiŋa vimbo, onjila yaco yimosi lika. Handipo omanu vakuavita va file ca lua mekonda omanu vosi vakuaimbo liaco va lunguka ca lua eci va yeva okuti ovita vioviva haico va fetika oku lavekela vonjila omu iya mu pita ovita.

Mekonda ovita ka via ci kulihile ovio via enda ño lonjanga ka via ci kulihile okuti va tu lavekela oco vakuimbo liaco va va ipaya puai ka va file vosi vamue ño havosiko.

Puai ukuacisonehua ca lueyiwa naito mekonda okuti tua livanga oku soneha ovita vio Kepuai. Hacoko ovita vilo via Sita ovio via livanga ovita vio Kepuai via siaile konyima. Kovaso yaco Osoma wa katuile vali ovita via ile kofeka yoko Dondi owiñi.

OSOMA ÑALA EKUIKUI II N° 1.

Eye wa piala pokati kolosoma viosi. Pole wa kala ukuambuto yo ko Namba. Wa linga ovina via lua. Haeye kondalu yahe ovindele via iñiŋa enene vofeka.

Onduko yaye eye Cisengele-Colongupa, eci a viala oco wa liluka vali hati, Ame Ekuikui Cikundiakundia Cipuka Kaliwa la Njila. Ca lomboloka hati, Nda tiŋa si teliwa locina caño.

Kondalu yaye omanu vosi volofeka vikuavo va fetika oku vokiya oku sumbila onduko yo Bailundu. Wa yula olofeka via lua. Kuenje wa lulumisa va Cilenge oku yeva onduko yaye. Pole ofeka ya piala oku enda endako yo Wombe, oko va kopaile ca lua omanu.

[p. 18] Eteke limue wa tuma ondaka ku Soma yoko Viye hati, Omo tu kasi lukuse, enju tu lisokiye ciwa momo ove wumola ame puai ndukulu kaciwako okuti tu li lingaisa. Osoma Ciponge yoko Viye wa tambulula hati, Sapuili ondoto hoti, Ame siya oku popia lukuapunya. Soma Ekuikui oku ci yeva wa linga hati, Oco muele.

Yu wa lavulula ño okuti Ciponge wa votola ombaka yaye. Oco Soma wa tambula ovikuata viaco viosi muefe, eye Ñala Ekuikui. Kuenje wa sapuila akuenje vaco va Ciponge hati, Kuendi ku Ñala yene manjange Ciponge hoti, Ekuikui una ukuapunya o lumana lapunya. Apunya aye a lumana ca lua.

La va Ciyaka vo kapa kocisungo hati,

Ekuikui we! Ekuikui we!

O Civanda cende posi;

O Bailundo yimbe ovaso vo Ciyaka.

Ka tu sonjola, ka tu limi;

Tu vongela Ekuikui we!

Lolonjila viosi vio vilu eci ku ca omele vimba lika ondoku yaye.

Haeye wa tiula alongisi poku enda ko Viye. Puai ndaño oco haimo eye muele ka co lombolokele. Wa sokele hati, Ovakuenje vange. Momo Soma wa solele ca lua okuti vosi vo pokola, lovindele lovimbundu. Puai wa solele ca lua oku vi punda ikuata viavo. Wa ci luka hati, Omaka ya Ñala Ekuikui. Oco a solelele ovindele.

Eteke limue omo Ñala Stover a sokele oku popela umue ukai wukuenje waye lomolahe. Momo ovita via Soma a tumile via va kuata ko Njamba. Pole ovita viaco vioku punda lika ha vioku ipayako. Kuenje via va nena vombala. Ñala Stover oku vangula ondaka yoku popela ukai wa popela vilu, ndeci ca tuwa esumbilo liovindele. Pole esumbilo liovindele olio etombo liolosoma via mulo. Soma wa tema wo kuata, wo nduinga kewe lonyeño hati, Ove wukononga kaño ove o ka popela ndoto vilu lame ndisoma? Ene wandongo wa sini ca lua. Mekonda liaco si tava oku eca ukai u, te wa ecelamo cimue. Oco va tikula olonanga va eca ko Soma kuenje oco va ka eca noke ukai lomolaye.

Eci a viala osimbu ya lua oco omanu vanene va kuata esepa laye vo tumbika ongombo yoku wipa. Vati, Oco tu vialevo momo heyeko lika, ofeka yetu yowiñi. Eci a fa ohonguta yaye ya kala ulima, momo hati, Omuu unene. Leye eci a fa wa linga hati, Ame nda sulako oku linga osoma yinene, ava va ñuama ka va pitilapo.

OVILINGA VIAYE:

Wa yaka la Viye.

Wa yaka lo Cilenge.

Wa yaka lo Wombe wosi.

Wa yaka le Esele.

Wa yaka lo Civanda.
Wa yaka lo Cisanji.
Wa punda ovindele toke ko Loanda.
Wa tekula Tisiela omueputu ya tete.
Wa tambula alongisi.
Wa punda Ciponge.
Wa teta teta anyutu lovatui omanu.
Wa kangaisa ovindele.
Wa kemalisa ofeka yosi ya Bailundo.

Inakulu Cipapa wa fa ulima 1924.

[p. 19] OSOMA ÑALA EKUIKUI II. N° 2.

Kotembo yosoma Ekuikui oco ovindele viafulu vieya mulo vofeka. Osoma yaco oku yiwa kovindele omo wa tava okuti vi tunge; oku vali kovihundu yivi ca lua omo o kangisa ca piafa. Kotembo yahe omanu vaye va lua lapika, lolombuale. Puai u wa vanja ukai wosoma oku wipaya ndopo. Nda ukai wosoma wiya vosi oku tila momo sanga oku vanguisa ha va ku ipaya. Ka ku li oku tambula onganja peka liukai wosoma, te o kapa posi oco upa posi ku nyui. Nda wa tambula peka eci va ku pindika oku ku tofola ovaso pamue oku ku teta eka, pamue etui, pamue okulu.

Ndaño ceci afulu veyá wa tumile ale kosoma ko Viye okuti ovindele vio viya ovio vi pondisa viosi ove wusoma yo ko Viye nda hacoko ndi yaka love. Eye wa kala ulume wa piala koku pama koku yakisa ovita. Olofeka viosi ndaño Esele, O Viye, Bukusu, viosi kolonefe via pokuile ko Bailundo vosi. Eci a limbuka wa kala vali omunu wa soliwa lomanu vosi, okuti indele lovimbundu. Eci a kala lomuenyo wa popia popia ca lua hati, Amala eci ci kasi loku iya ko ci mati. Vu ka vumba kovindele, vu ka kala ndapika kokuavo kuenje ovo vo kalela ño.

Osoma yaco Ekuikui ndaño omunu wocili haimo vimue a lingainga vivi. Eteke limue Ñala Stover wa vangula naito kokuavo ondaka ya Suku, Omo ka ci solele wo kuata wo nduinga vohanda hati, Tumafa ove akondongo aka! Eye wa tumala loku lomboluila posi. Ndaño wa va punda ovikuata viavo ovo va vanja lesanju ka va teme fe ndaño naito va yolaisa vali ava va va punda. Mekonda liaco va va tukola vati, Afulu momo voha ño lombembua; toke onduko yaco ya va tuila muefe ca lua.

OSOMA ÑALA EKUIKUI II. N° 2.

Osoma yaco Ekuikui o yela ca lua kuenda wa fukile ca lua alongombe, olomeme, olohombo, etc.

Eye kotembo yahe ovindele via fetika oku lua naito vofeka. Kotembo yahe haiko kua tukuluka alongisi Ñafa Sandele la Sacikela la Meña, la vakuavo.

Nda tu lombolola ovilinga viahe, via lua vivi, via lua viwa. Kotembo yahe kueya ovina via lua ndeci nda wa siya ovate ha kamue ka ka takumuhifa omunu, ci linga ovimbu via piafa. Ovina via... lua a lingisa mekonda lioku lia omanu.

Kotembo yosoma Ekuikui kueya oku kuela akai va piafa enene. Eye wa kuela va lua. Nda wa vangula lukai wosoma oku ku ipa ndopo pamue oku ku tofola ovaso, pamue oku ku teta imuine pamue vali cimue cikuavo va ku linga.

Kotembo yahe lomue o tambula ocikuata peka liukai wosoma nda o yongola oku ku iha cimue te o kapa posi ove ha ku upi posi ku li nda hacoko o fa ndopo. Haeye wa kuete ca lua ovinenu vioku ponda omanu vana vo pembula, pamue vana vo lingila civi.

Ndaño ceci alongisi veyá eye ka ci solele. Omo va singile ko Viye, leye wa tumile vamue va Humbi okuti omo ovikuata via lua, ovimbulu vitito va ambateliko. Wa va imba vali onumbi okuti ka vipaili vonjila ovikuata viavo viosi vi neni kokuange. Osoma ko Viye eci a ci yeva wa tuma lonjanga olomunga okuti va tiukile ndopo! Si yongola ovindele kulo ko Viye nda vieya ndi vi ponda viosi.

[p. 20] Omo via kala ale kulo oloneke via lua osoma wa va limbuka okuti omanu vocili ha va kasi ndovindele viosi ño, wa va tiula vali hati, Viye ño yapa vosi, kulo eci va linga lavi ndi va ipaya vosi. Puai lacimue civi va sanga kukuavo. Eci va tiuka ko Viye okuti va kala kulo oloneke via lua naito, wa va pundisa ovikuata viavo viosi. Otembo yimue vombala Ñafa Stover wa vangula naito kokuavo. Eci a tanga wa tangela posi noke poku lombolola hati, oco ndi talama vilu ovo vati, Wa tu lavisá. Soma Ekuikui wa votoka vilu wo nduinga vohanda loku popia hati, Tumafa akandongo aka! Onduko yundongo oyo va va kapele; eci va va punda omo ndaño va va punda voha ño wa va iha onduko ya Afulu. Ndaño va va punda ovo va yolaisa vali vana va kasi loku va punda loku va sola ciwa ciwa.

Osoma yaco ya kalako otembo ya lua kuviali wahe nda Soma Gunji yi kuete etala. Lovina via lingiwa kotembo yaye via lua cimue.

Kotembo yaco omo eye wa teme le ca lua. Lomue o tela oku lingila usuanji okuti nda vo tundisa momo wa linga oku o lumana oku o pepelela ndocihopio.

Pana okuti wa kuka ca lua wa fetika oku vela ca lua, vo sakula lovihemba viñi viñi viosi ka vio telefe. Eci pa kamba naito okuti o fa akai vosi oku va tundisa velombe osoma yi siala ño la Apalanga, kumue lolomuekalia la vakuavo. Vokati kuteke vo tieña osingo momo ka kuate vali ongsusu yoku yaka pamue oku liyula. Noke o pandeka ukolo posingo eci osingo pana okuti ya soyoka oco va linga vati, Etaili osoma ya fa. Oco ca kala kotembo yaco, olosoma viosi la yimue yi fa ño oyo muete. Haicovo ca fa osoma Ekuikui.

OSOMA ÑALA EKUIKUI II. N° 5.

Ekuikui wa kangisa ca lua. Wa kala lakuenje va lua oku kangisa omanu vosi vofeka. Osoma Ekuikui wa lemefa oku iva camafe, kuenje lomue iva epungu liukuavo kepia. Ndaño oku pekela lukai wamafe u wa pekela lukai wamafe vo tofola ovaso kuenda oku u kangisa muele ca lua, pamue oku wipa. Ukuenje wahe nda wa linga ekandu, oku u sosola lo vawe ndeci ombua. Kuenje kotembo yahe omanu vosi va kala ciwa ca lua. Otembo yilo ovindele ovio via nena oku iva.

Eci osoma Ekuikui a enda ko Bongo, oco wa yongola okuti o va lungula okuti ñasi loku iya kuenje omanu vosi va kapelako. Oco a kala nda o ka yaka ovita ka yongola oku iya uyombeki.

OSOMA ÑALA EKUIKUI II. N° 5.

Osoma Ekuikui osoma yekangiso ca lua komanu, ndaño kovindele. Wa kala lakuenje va lua va enda enda oku talisa ohali omanu.

Ulo osoma Ekuikui wa imula cosi civi omo liekangiso liahe komanu. Wa imufa uvaisi, u o linga uvaisi ulume waco u tofuisa ovaso aye osi. U wa iva vo veta ca lua lovawe hati, Oco ava va ci mofa ka va ka ive vali.

Wa kala locitua eci okuti nda o yongola oku ka yaka lofeka yimue tete o tumako okuti omanu vaco va kapelako momo ka solele oku linga cimue uyombeki okuti lomue o ci yeva.

The Customs of the Ombala (Capital) of Mbalundu³

[unnumbered page with content description]

A New King located his entourage according to the status of each group.

The seven entrances to the audience pavilion of the king. The etiquet required of those entering the same and their seating.

There were four classes of those who dedicated themselves to the king (oku litumbikila).

The kitchen of the royal compound. In charge of two sub-queens, the title of the lesser has the same meaning as that of cinderilla. The king eats of the first fruits in order to make them available to his subjects. The ash dump for the capital village.

Affairs of the royal compound: Royal breakfast, the chapel, worship, prophesy, the name of God not pronounced, the making of mummies.

The king and his councellors, the king's crier, the meat storehouse, the burial rites of a king.

Muēlēkalia,⁴ the high priest, divinities, rites and ceremonies

The hunt of Kandundu. The worship of Kandundu, religious ceremonies connected, sacred meal, the regular diet of Kandundu was honey.

Inheriting the kingship. New charms and insignia. The women of the defunct king go wherever they please.

The commander of the armed forces lives in a village seprated from the head village, his perquisities.

The ceremony of eating the old man.

The ceremonies connected with having an audience with the king, the crown of feathers and the inherited insignia of the king.

The coming of Teixeira da Silva and the destruction of the capital.

³ As the commentary between brackets indicates, this table of contents, in English in the original source, seems to have been compiled by Ennis and added to the original source in Umbundu. The source is here reproduced *ipsis litteris* in both Umbundu and English. No corrections have been made to style, typos, or formal mistakes of any kind.

Mbalundu is the Umbundu equivalent for Bailundo, the Portuguese transliteration for the name of this polity located in the Central Highlands of Angola.

⁴ ~ indicates the nasalization of both vowels and consonants. † indicates the nasalization of the "l." These signs have been kept as they appear in the original source.

[descriptive notes by Merlin Ennis]⁵

⁵ In the original, this observation appears handwritten in blue ink.

[p. 1] OVITUA VIOMBALA YINENE YO BAILUNDU

Osoma eci yi viala tete yi tepisa olonduko komanu vaye a tunga lavo; olonduko viaco haivio vi lombolola ovilinga viavo ndomo va kasi, nda olombuale, nda omafa volosoma, nda akuenje velombe, nda apika vosimbu. Kuenje o va ilikila kolonele viombala hati, Epata eli li tungile apa, eli popo.

OKU ENDA KONJANGO YELOMBE: Tete o pita ombundi yepandavelo pamue vati, Ombundi yalume (momo ombundi yaco omanu vosi oko va loña nda vava veva nda vava va enda. Ndaño Osoma oku enda kovita vombundi yaco haimo a talama ndu huti ño opo muete va katuka.) noke ombundi yetemo (Soma wa kapisamo etemo oku yuvula ovombanda a tunda kolofeka, etemo liaco puai liokaliye ocimbanda eye o li kapa ihemba okuti umbanda ko teta oku pitahala etemo liaco loku pitila kosoma) noke vali ombundi yo pocila colombonde, apa va sombasaila ava vakuaku lilundila olombonde.

Ponjango yaco omanu veva lolondaka viavo oku va tepisa, eci va pitilapo olombueti viavo lolosapeu va vi yeka pombundi yaco yolombonde, ka ci tava oku iñifa lavio vokati. Ocila caco ca tepisua kolomangu viayo. Ka ci tava okuti o tumafa ño pamue o laika oku tumafa komangu yina okuti o sangelako vali ovimbu vikuavo.

Olomangu viaco vi kasi ndomo: konefe yepiti ku umba (ku ñuafa) olomangu via Akesongo noke omangu ya Cilala (ulavi welombe) le Epalanga (kapiñafa kosoma). Konefe yondio omafa volosoma noke o Muekalia (o kuete omoko yoku vialeka osoma loku yi tundisako) noke yaco vali Soma, ovo va vetatela kombundi yonjango yinene. Ava va sombisua va kala vokati kocila caco va tumafa ño posi, puai mekonda va va yevelela ale va lete ale u o pia lu o yovoka, kuenje lavovo va va tepisilavo olomangu yu o pia yi likasilili, o yu o yovoka yi likasilili, lolombangi viavo.

Pamue olondaka viaco vi ka yongola olonima vioku enda kombulungu, oco Soma haeye eca olonima viaco lokulia va ka lia vonjila; vocila caco haimo va vi tumbika. Eci va tunda [p. 2] oku enda, una o ka pia nda wa ci limbuka ale haico a litavela hati, Olonima vimafe vi tiukile kuenje o likuminya oku vi sindika (oku vi eca peka lia Soma loku vokiyako) loku feta una a lundilile olombonde (oku simifa ukuete eci ka ciwako pamue coku popia pamue coku linga).

ONJANGO YINENE YELOMBE: Vonjango yaco oku iñifamo nda osapeu wa ivalako oku yi sia pombundi yocila colombonde, te wa yambata muete peka, nda wa ivalako oku iñifa layo kutue haiko yi li akuenje velombe va ku tendola ikusi.

Vonjango yaco muli ovawe (olomangu). Vokati omangu ya kesongo litito haeye Kongengele (ukuaku veleka ekoto (utue womunu ko kuete ositu) locindambala (ondiviti) nda va enda kovita). Olomangu vikuavo eyi ya Soma, eyi ya Kesongo linene eyi ya Muekalia yikuavo ye Epalanga, eyi ya Cinduli (upika wosimbu okuti o kuetevo omoko). Muli vali vikuavo viava veyá kosoma. Umue wiñi nda o tumala kolomangu evi via tendiwa oku u lingisa muete. Va Ñala eci va iñifa vofeka yilo yu va ile vonjango yaco, Ñala Miller wa tumafete komangu ya Kesongo Kongengele omo ka ci kufihite, oco Soma hati, Oku, tundako, momo wucindele etaili nda wa kuatiwa.

OKU LITUMBIKA: U wosi o kasi ohali kepata liavo pamue upika, pamue onganga o tilila ku Soma oku ka litumbika oku vumba ku Soma.

Ku li ovitua via lua vioku litumbika:

(1) Oku iya ño ponefe yosoma o tumafa o tola pamue konanga yaye.

(2) Pamue iya londiaviti o topola vuti wo kelombe.

(3) Pamue iya vociwo o lamba ketea lia Ndumbila, pamue oku tumafa ño loku lisuñama lalio.

(4) Pamue iya vonjango yinene o tumafa komangu yosoma. Wosi wa litumbika haico akuenje velombe vo tuala kelombe Inakulu u waveka ulela vo walisa onanga, kuenje wa linga upika welombe. Oco Cime caye ca tete ka tela vali oku wupako.

Puai u o litumbika vociwo te ukai. Ulume eye vonjango pamue kelombe okuti eci eya o pula hati, Soma o kasi pi? Akuenje velombe vo pula vati, Nye o pulaila osoma? Eye hati, [p. 3] Njongola oku vangula laye, pamue hati, Amuete ndi ci. Kuenje pokati kakuenje velombe pa tunda umue oku ka sapuilako Soma hati, Na Soma konjango ku li umue o lipopaila. Momo va ci kuliha ale okuti u o lipopaila ndoto weyilila oku litumbika.

Oku litumbika ka kua kaile lika kapika lomafa vofeka le, omo olonjali vimue ndaño wa cita omofaye ko tati ciwa, omofa o kala ño hoti ka kuete isiaye. Oco oku mofa ava va litumbika kelombe va kasi ciwa va lia ciwa va wala, kuenje leyevo enda oku ka litumbika, isiaye ko moti vali.

OCIWO CELOMBE: Ociwo caco ci lisingue naito lonjango yinene. Vociwo caco omo va tekola omanu vosi wa tokala kosoma ndaño akombe, puai hamoko va sevaila osoma. Piko liaco pali atea atatu lia kuaña lieli li kasi ponete linene va li kolisa okuti posi yaco va vembikilapo utue womunu lomuine waco. (Omunu waco oku ka wipa muete; Soma o katula akuenje velombe oku enda visenge nda va sanga umue enda lika waye oku u kuata va wipa vo teta utue kuenda ovimuine vitatu kua pua.) Eci va pika iputa tete vopako kamue katito va ka tukula ekasa (pamue ondambe) eci ka va fetikile handi oku avela polondilua, kuenje va ka kapa ketea liaco, vati, Okulia kua muete o kasipo. Ukai wa tokala oku lava etea liaco loku kapa kapako okulia eye Ndumbila (huti ño eye ukuako lumba). Muli va Nasoma vavali u Inakulu unene, u Ciwocpembe o sule; ava kavali kavo va wala polonumbutue viavo omuine womunu puai kosi yesinga vo vindila okuti lomue o ci. Oco ndaño oku enda kovapia ka va ambata ohumba ndaño ombenje yovava. Ovo oku tumiña ño afeko va talavaya upange wosi. Oku tumala kuavo vociwo iko va limba pokati u neti u neti; Inakulu unene (Cipapa) eye o liata ketea liaco lia Ndumbila olonjanja viosi eci a tumiña o liatako. Ociwo caco ci kuete ivelo vivali, puai huti ño olombundi omo apito aco ipamba ndeci pombundi haico oku yikamo te lusiakaña haiwo usingo.

[p. 4] OKU TOMOLA KUOSOMA (Oku fetika okulia kuokaliye oku ku lia).

Epungu nda lia yela okuti omanu vosi muete va takiña, Soma lakulu vanene lopo ka va mahiko handi, va sokiya otembo yaco okuti etaili eteke lioku maha okulia kuokaliye. Soma o katula akuenje velombe oku ka vanja omunu va ka ipaya, eci va ipaya umue vopako ovila (oku linga muete kuosi kimatamata vietimba va tetako kamue, kamue: komuma va tetako ocila, kokulu va tetako, kutima va tetako etc.) ovio va ka tenga lositu yongombe kuenje va kela ocimbombo va lia, va nyua kuenje oco ci linga oku maha okulia kuokaliye.

Akulu vamue vanene va ci linga linga puai ka va ipaya omunu; ipaya ño okangulu pamue okacama ca lila, kuenje o lia lokulia kuokaliye, yapa vati, Oku tomoña momo nda hacoko ci koka oku vela, oco va kuete oku handeleka omana vavo okuti ko ka mahi kokulia kuokaliye ndaño wa ku sanga konjo yiñi te nda kulo konjo yetu tua ku tomoña.

EYALA. Ponefe yonjango yinene lociwo opo pali eyala linene, okuti osongo yelombe yosi yi kuete eyala limosi. Puai eyala liaco ka li kuete cimue cefendelo; pole kolofeka vikuavo li kuete efendelo. Kulo puai eci va kapela eyala limosi vati, Momo ku li vamue omafa pamue vamue vakuonjiva okuti ndaño vetiko mu li ondalú eye o ka pesela ño noke nda ku li inene vi kuata ondalú kuenje nda ku li ofela ci yoka imbo. Oco va lumba eyala limosi okuti va likapa ponefe yonjango lociwo okuti ka pa suki olondavululi, nda va lete ondalú va yayulako oku yima lombili. Kolosongo viosi va likasilili layala avo, ocihandeleko cimosi haico.

Kosongo yelombe ku li osongo ya Cilala lakuenje vaye va lava osoma lo Kakokoto (ayambo volosoma) ovo va likuetele eyala liavo. Eye o lisingue lombundi yepangu yi iñifa kelombe, haeye ondavi yonjo yofundanga lolongoleta viowalende. Haiko kua tunda onjila yenda kesenje linene (ohanda) kocila cekanga liomunu wa ponda ukuavo, kuenje nda wa pia vo pondavo va wimba vokalundu (ekungu limue lia longa).

Okambundi kaco kepangu va ka sokiyila okuti nda vamue va [p. 5] nena cimue ku Soma okuti omanu vosi ka va ci moñi oko ci pita; pamue Soma muele o pinga hati, Njongola ongandi, pamue ositu pamue owalende pamue owiki oko ci pita, momo nda ci pita kombundi yinene vosi muefe va yongola oku va ihako ka ci tava okuti Soma o ci lia lika waye. Oco ka ca siatele okuti Soma o lia cimue ca pita kombundi yinene te ci puapo muefe loku cavela komanu vosi va ci mofa. Puai eci ci pita kokambundi katito caye muefe kuenda ciya loñofoosi, ava va ci kuliha lika Cilala la Muekalia le Epalanga kuenda Somakesenge ovo okuti haivo va ci pitiya kuenje oku va limifa ka ci tava.

KELOMBE LIOSOMA: Onjila yoku iñifa velombe oku tunda ponjango ka ya popoluile ño ya likondakonda, toke petambo linene lielombe; lia posuisua ca lua, kocipala caco kua tungiwa okacimano kovawe huti ño oku vinda kolonefe vio konyima va patako lokasinde okuti ca posoka muefe, ca tungiwa lomesele yongova (uwombe pamue ucipala). Oku pitahafa etambo liaco pali okambundi oku iñifa konjo ya Soma. Puvelo wonjo yaye va tuikapo okoti kombangalunda kolonefe viaco va ñuafisako asanga (olombia viovava a tumbika Cimbanda lihembra), opo Soma a likutalaila luvia waye wumbanda (oku lipilimbimba). Poku likutilila kuaco uvía u pambela owalende u liveta

kolomai lo voviongo o wilika vonano lo vombuelo; o ci linga vali o wilika volomati, noke o pusa ovava o vesanga loku ta olohasa (oku limbila uvangi wovilinga viaye). O ci linga olomefe viosi koloneke a kasi lomuenyo ka ivala oku likutilila.

Soma o pasoka muefe vociteketeke haico eya pasanga aco o pusa ño puai ka likutilila handi; kuenje iñifa vali vonjo yaye ukai waye wo pikila ale oco muefe haico a lia o silapo ño ukai waye. Oco okuti ndaño omunu wa limefeha (wa tunda ociteketeke) ca lua oku iya ku Soma u sanga wa lia ale. Eci ku ca oco eya vali noke pasanga oku likutilila loku pusa vali.

Oku ilika vonano luvia waco wa lomboloka ohutililo yomemba okuti ekumbi li tunde lombembua haico olosoma vio konano (ko Galanganja omo ovo lika a yokokela) vi kale lombembua. Oku ilika kombuelo ca lombolokavo okuti ekumbi li iñife lombembua, [p. 6] momo wa kuatavo ohele lovindele vi kasi ko Mbaka okuti ka ku ka tunde cuyaki. Oku ilika konele yondio hati, Ku kale esanju kolofeka vi sule. Oku ilika konele yepili hati, Ku kale ombembua kofeka yolongoya.

Konjo ya Soma atambo a lua (otulonjo tufendelo) a kasiko, omo osoma losoma yi vialako yi tungako etambo liolosekulu viaye kuenje o va tatela pamosi la a sanga.

Atambo aco osi a kuete, etambo letambo Cipuku. (ufeko umue o tokala koku tatamo oku komba, leye o tiamefavo kefendelo liaco) Soma o vialako eci a va sanga vosi o va tekula ndeci a tata atambo aco haicovo ipuku viaco omo va kasi ndakai yaye.

Ocipuku ondele yoku alula haiyo osande, omunu nda wa tuwa oku alula ca lua vati, Ukuacipuku olosekulu vietu vio sumuluisa loku alula. Kuenje oku ci tungila okanjo va kapamo ovilumba vimue, okanjo kaco vati, Etambo. Olonjanja vimue omunu o singila o litukula hati, Ame Sekulu yene Ngandi, oco o pañinya akulu va kasi vimbo hati, Veye ndi va sapuile ondaka pamue hati, Omanu vosi vongoloke. Eci veyo vosi o lombolola ovina viosi vioku lungula nda ku li cimue, pamue ku keya cimue eye o ci popia ndopo okuti ku keya ongandi. Nda oku alula hati, Kuendi ko Ngandi kopi ongandi. Oco eci va endako haico va kopako. Kuenje vati, Ekisi (uprofeto) lia tu sapuila ondaka eyi. Oco ovo muefe va kuete oku patekela loku lavoka ovina viosi via vangula ekisi, nda wa va handeleka cimue va ci imbapo muele loku lemefa omafa vosi kahuku. Omunu waco o singaila ekisi o kasi muele vepata pamue ci veta kukuenje pamue ndaño osekulu. Eye apa cu sangela vusenge iya muele lolupesi toke ketambo

oko a kovongela akulu, puai ca siata ca lua okuti koñotosi yinene voku suñinya oco ekisi li singaila.

Kuenje toke etaili lilo omunu nda wa alula hati, Nda enda losande.

Ci tu kulihisa okuti akulu kosiahufu va kolisile ca lua Suku onduko yaco ka va yi tukola ño lohali yitito pamue elau litito. Ndaño omunu o vela va likutilila kolosekulu katambo; oku tukula Suku te omunu wo fa, vati, Olosekulu ka vi tu yevite tu tukula yapa Suku wa tu lulika wa kapelemo omuenyo waco. [p. 7] Kuenje vati, (Suku a ku ece ovimbanda vi lipande oku saka). Va limbuka vitima viavo okuti Suku wa tulamefa ovina viosi viafendelo lolosuku vietu.

Kelombe liosoma haiko ku li onjo yinene (armazem) yolonanga lofundanga va lumbila ale isondo viaco, likasa viovikuata viñi viñi. Ofundanga ka va lumbilile handi ikasa viaco vi likasilili lonjo yaco kosongo ya Cilala haiyo onjo yolongoleta viowalende.

Ponele yonjo ya armazem pali onjo yinene yoku nyafeha omanu, pokati konjo yaco va fefapo okanjengele pa tunda okuluvila (ndokalekua kovava) ka enda posamua. Omanu vaco va nyafehiwamo halosomako, te vamue ño puai va tiamavo kombuto yusoma pamue apika vamue vocili vosimbu.

Oku nyafeha kuaco va linga ndomo: eci omunu a fa vo nena vonjo yaco, vo tumalisa ciwa komangu yo ponjengele yaco kuenje va witila owalende okuti o kukuta lombili, ovava aco a tundila posamua vokaluvila; okaluvila kaco va ka tunga ciwa lovawe okuti ci kala ndelungi eci ci pitamo ka ci mofeha okuti ci linga onyanya. Pana okuti wo kukuta vo kotikisa okanganja peka; eci a mafa oku pita ovava va wupapo vo kapa konefe lomangu yaye, kuenje va ci linga mufefe komanu vosi okuti onjo yaco yi yuka mufefe to, va ñuafako mufefe omunu omunu komangu yaye lokanganja peka huti ño ka va file. Vonjo yaco mua tokala akai vavali vosoma oku lavamo loku va tata kuenda vali umue o kala ndusongui wavo, onduko yukai waco eye Kacifu. Onduko yaco ya tokalavo kupange waco, omo ava a lava ifufu. Oco okuti lovo le vo kulihisa ndu wavo mufefe omo va kuete onduko yimosi, kuenje ka vo lingi cimue. Nda hacoko mbi vo lia (oku wipaya).

Omanu vaco va nyafehiwa vati, Ovo va teyuila Soma kovombanda vocimba nda a pitahafa ombundi yetemo, okuti ka a pitila kosoma.

SOMA O VANGULA LOLONUNGI VIAYE: Soma oku vangula lolonungi viaye, o noŋa umue ulume ukuandaka yinene haiyo yi yevala kupata, okuti eye a paŋinya oku u sapuila olondaka okuti [p. 8] vangula ondaka eyi. Omunu waco vo tukula vati, Ndaka. Olonjanja viosi oku vilikiya te koŋoŋosi yinene pamue kociteketeke kongula. Ndaka o talama koloneŋe viosi viombala oku imba oluiya. Kotembo yaco omanu vosi oku uha muete ñu-ũ oku yevelela, omoŋa wa lilile oku u nyamisa momo ka ci tava okuti omunu ka yavi sanga noke o lueya vocihandeleko caco. Oco olonjali eci omoŋavo a fetika oku kuata otundunge haico va enda loku lombolowaila ovitua viombala, momo nda omunu o lueya cimue pamue o kuete epipi loku linga cimue, pamue omanu va popia eye o linga ciŋi vo linga vati, Ove wukuaikanjo. Momo kikanjo (koloneŋe) okuti ha vombalako ovo ka va nyangele (oku lunguka) va kuete ño ahuku omo ka va va longisile enyango. Puai ndaño ukulu nda o kuete ahuku leyevo vati, Wukuaikanjo ndaño wa tungavo vombala, vati, Kua lungukile ndukuambala.

ETANDA (ONJO YOSITU YUNYANGA). Onjo yaco yinene ca lua omo etanda lielombe mu kala kala ositu ya lua yolonjevo viaye leyi yi lambula olofeka. Posamua yaco haipo pali ocila cinene coku ciŋa unyanga locitunga, (oviti vimue va ika posi va vi songolola okuti va tungikako (oku tomeha) ovitue viovinyama viosi vi ipaiwa vusenge) poneŋe yuvelo waco opo pali Samemba (ociteka cunyanganga okuti eye o senga inyama oku iya kenyanga hã ka li loyi).

Poku teleka ositu yaco yi lala piko uteke waco va lalako loku ciŋa unyanga. Enyanga linene lia ipaya ocinyama poku ciŋa enda loku upopa kambia yositu inukumba oku vimba koloneŋe ku li omanu. Puai omanu vaco vangandiaye pamue akamba vaye; oku imba kuaco o loŋavo pana va kasilili kuenje ovo va yakela. Omeŋe eci ku ca va pika iputa via lua muete. Oku fetika oku ava tete vopa okandambele kiputa lokasitu (onute) va kapa komeŋa wa Samemba oco vosi va lia noke, vati, Muete wa liako ale. Ndaño ceci enyanga lia ka loyela liya poku tula muete haico a toma omuine vocinyama (pana a loyela) osonde yaco o tama pomeŋa wa Samemba hati, Vi puemo. (senga oloneke viosi ame ndoye)

Omaŋa vatito oku va avela ositu, enyanga li sokiya ongalo yimue yinene o kapa olombu lotuinimbu tuositu, kuenje o lituika [p. 9] kutue kuenje omaŋa vo ñuaŋamo va lipundila, puai va loŋa u la kaye u la kaye noke va lia. Eci va punda ndoto eye

enyanga ongalo yaco o yi kupuila vovolu a Samemba momo haicovo ca linga ndoku lia kuaye.

Petanda liaco ndaño oku votoka oku enda konjevo haipo va likutilila. Petanda liaco pa tokalavo omanu vavali va kasi ndu ovo va muele lolonduko viavo haivio; ulume eye Kapifa, ukai eye Kuanja, (olonduko viunyanga, pamue va vi luka kolombua cimosi haico) ava kavali kavo ovo va likutilila ku Samemba okuti etaili ositu yi lua. Kuenje Kapila o wala olombuangongo (ovipa violombambi lovina vikuavo). Kuanja eye ambata ongandala (ukonga wocimbombo va sikitifako elembe).

Samemba yetanda lielombe vo walisa muele onanga lombinja huti ño omunu muele haico unenevo. Poku cifa unyanga enyanga liaco muele li cifa lungembue (ondiaviti) peka; wosi o cifa lungembe waco te enyanga linene, kuenda okatemo kutembo ka Kuanja. Omanu vosi okuti hanyangako ka va cifi lungembue pamue okatemo kutembo.

Olonduko viaco Kapila la Kuanja vombala lika va vi luka komanu, anyanga osi o kolonete a luka ño olonduko viaco kolombua; vamue va luka Huvi (ohuvi esolo lioku ipaya ositu vusenge) la Kuanja, pole onduko yulume va yi pongolola ca lua apa handi Kanyongo; eyi yukai olonjanja viosi yimosi ño...

AKOKOTO: Kakokoto va kolisako muele okuti ka ku iñila omunu waño; kua ñuafa olumbo lua pama muele lua sitika sito. Olofeka viosi va vi avela ipama vioku vumbako oku nena otuitungu tuolumbo luinendele oku yeka yeka ño, wosi o pasula kakokoto ambata okacitungu. U wa tokala oku lava pombundi yaco onduko yayo eye Betatela (wa vetatela kolosoma vio Kakokoto). Okopo yaye yoku nyuifa owalende va yi munyufa (oku teya pamue patito kokopo pamue konganja pamue kombia) epunyu huti ño ka silivila; olonjanja viosi o kasi pombundi yaco okuti omunu nda weya lowalende o witalila vokopo yaye kuenje eye o nyua. Oco olonjanja viosi va wivaluka vati, Hise nda lomue o wivala. Puai homosiko lika cikasivo epata liaco.

[p. 10]

Akokoto a kasi muele kelombe, okuti wosi o nena cimue ku Soma te wa ecavo kamue ku Betatela momo oco ca lingavo ndoku tekula olosoma, nda hacoko sanga va tema hati, Ondavi yetu ka wu yihaiha. Pamue vombala mu veta cimue ci kola.

Osoma nda ya fa va ka yi piluisila vemi liomunda, poku yi tuala Kakokoto va pita layo kowulu wa londa muefe enene, vo tukula vati, Ondondelo yolosoma (okuti ohali muele oku pitamo loku yenja owanda waco toke koku tumbuka). Olosoma viaco ka va vi kenda kenda posi vocitunu. Eci va iñila laye Kakokoto poku u kapa vocikasa (Va Betatela haivo vakuacisoko colosoma, Vakuacisoko ca lomboloka okuti ovo vakuaku kenda) va pañinya umue osekulu ya vumba osimbu upika; akulu va sokiya okuti omunu waco wocili ka ka kale vali upika, a kale omamale a ende kimbo liavo. Vati, Sekulu ngandi eye a kende osoma. Eye eci eya o sanga osoma va yi kuete povaka oku yi kapa vocikasa; kuenje itula uvia wuna wosoma wumbanda a likutalaile lawo. Oco vamue vaiñi vo lupuisa, va wiha utue wongombe lokasema haico muefe oku u longakaila enda kimbo liavo, mufo ka liatamo vali; ndaño wa levalele lomue u landula wa lia muefe. Yapa wa yovoka kupika waye; ca lomboloka okuti eye wa kenda osoma, vo luka onduko vati, Muecilova.

MUEKALIA: Onduko yaco ya Muekalia vombala huti ño eye wa tulamefa Soma, omo eye o yi vialeka haeye o yi tundisako nda ka sungulukile, o kuete omoko yoku vialeha u omanu va yongola. Oco olombala viosi ndaño vitito ndaño vinene muli onduko yaco ya Muekalia.

Ombundi yaye yo nano ya suñama vekungu limue lia longa haiko ku li esenje linene, oko ova sombasaila u wa ipaya omunu. Ku li olomangu vivali vinene eyi ya Soma eyi ya Muekalia.

Omunu waco nda wa pia haico vo pondisavo kuenje va wimba vokalundu (ekungu liaco lia longa); nda ka kuete vangandiaye haimo a volela, nda ku li vangandiaye va wupamo luteke oku ko kenda.

Kosongo yaco ya Muekalia haiko ku li onjo yimue yoku lilisila ukuwiya (ocikuwiya pamue okapulungu, yu o lila veyaye pamue nda ulume o lila ukai waye) wakai vosoma. Vonjo yaco [p. 11] akai va lila va pekela ño olualala (ocitandaluwa) haivo va pekela olongali. Mu li ombia yimue yihemba (huti ño esanga) locandala va yi fetefa posi, omo va pusa pusa kotembo yaco yoku lila. Puai kotembo yaco Muekalia o kuete omoko okuti akai vaco va kala ndakai waye. Ombia yaco locandala toke etaili lilo haimo vi kasi.

Konefe ya Muekalia haiko ku li eyemba (onjo) lia Kandundu pamue vati, Cihombo. (osuku yi popia oyo muefe okuti ka yi popi lekisi). Puai onduko yesumbilo vo tukula Ñala; konjo yaye vati, Kelombe. U wa tokalamo o kasi ndokapitiya kaye vo tukula vati, Citunda. Mua tokalavo ukai vo tukula Cipuku, momo efendelo liaco lia setahala naito leli liatambo. Osuku yaco va yi tukula vati oyo muefe yi popia puai lakamue, una va tukula vati, Eye ukenje waye Citunda haeye muefe o popia puai o pongolola ondaka okuti ka vo limbuka.

Nda keyemba ku li cimue ca tatama okuti pamue va moña cimue va tukula vati, Eci owima, mbi Ñala wa tu ci motehisa omo o yongola cimue yu ka tu kasi loku ci linga. Kuenje va enda kocimbanda oku ka taha (oku siakata), oco Cimbanda o va imba onumbi eci va linga, pamue akulu va liongolola va enda keyemba vati, A Ñala tu sapuile eci o yongola. Kuenje eye o va sapuila okuti njongola okuti wu linga eci pamue ceci; kuenje cosi ovo Citunda muefe o ci sokolola ño, ovo yapa va pandola. Puai nda ka va ci kulihisile handi, ndaño Soma ka teña oku lia momo hati, Kelombe linene ku li cimue te akulu va ci linga ciwa, nda hacoko tu laika oku mola awima a piata.

ONJEVO YA KANDUNDU. Nda o yongola oku lia iputa, o pañinya okuti njongola onjevo. Noke omanu veyo oku ciña kelombe liaco, va laleka oku kela ocimbombo. Eye muefe haiye o tukula oku yi ka yevela; puai ombelela yaye o yongola ño ondimba puai te ya tete yi kuatiwa vonjevo, pole eyi ya kuatiwa lombua hayoko te eyi yoku patuña lohunya pamue yoku loyela.

Oco ondimba yaco yenda vowanda vati, Onjamba omanu va yi yenja. Eci va ipaya vali ombambi yosonga va yambatelavo vowanda, kavali kavio va vi tulila keyemba. Ovinyama viosi via [p. 12] ipaiwa lomanu eci va ipaya ale ondimba lombambi, ovio viavo muefe va ka tulila kolonjo viavo.

Eci veyo va teleka, uteke waco va lalako vali loku ciña unyanga waye. Omete eci ku ca yapa va fetika oku pika iputa loku avela komanu, konjo yaco haiko va lila; ku kasi ndocitali kua ñuaña olumbo. Eye Kandundu vo pikila ondilua yiputa, puai u o yi pika te Cipuku; iputa viaco vi kola ka vi leñaña ndevi viosi, kuenda osema yaco o yomondolola (eteke lioku vandula haico oku fula), va yi fula vocine; kuenda oku yi fula kuaco ka ci tava oku siyila peka ndeci wa lingainga okuti oco usi ko sielena, vati,

Osema ya Ñaḽa ka yi fuliwa ndoto te lutate mueḽe, momo Ñaḽa ka li covate. Eci iputa viaco vi iñiḽa veyemba vi kalapo vali okasimbu toke via pola okuti via kola vali enene. Onguto yaco yi lia la Ñaḽa te eyi okuti lomue wa lile layo yokaliye mueḽe, ndaño omoko yaco yoku teta te yokaliyevo. Kuenje Citunda o tingulula iputa viaco o lia kosi yaco oku kolola levando, noke o vi tuvika vali ndeci via kaile pohumba pamue pelonga liondungu, huti ño ka lileko. Noke o tundila posamua hati, Cipuku a yalule Omesa. Eci vi tundamo omanu va komoha hati, Ñaḽa ka lile iputa. Puai akulu va ci kuliha okuti wa lia kosi yaco. Puai cosi oco Citunda mueḽe o ci linga, haeye imba olopandu hati, Wa teleki mueḽe okulia kuwa.

Kandundu oku popia kuaye o popela vanyuḽu puai o kolisako mueḽe okuti akulu vosi va kasi posamua va ci yevite, kuenje va pandola loku kuminya vati, Kakulu. Ondaka londaka va kuminya ohuminyo yaco. Olonjanja vimue handi o tema o keḽoha haeye o tukañ; kuenje akulu vo livondela hati, Ku ka teme ño cosi o yongola tu ci linga tumañ vove mueḽe.

Kandundu halonjanja viosisiko a lia iputa te lika kotembo yonjevo kua pua; okulia kuaye kuoloneke viosi owiki. Vonjo yaye va kapamo olonganja vikuañ, pevindi onganja, pevindi onganja viowiki. Ndaño kotembo yonjevo ombelela te kondimba lika, kombambi vopako ño okacila kamue koku tenga vositu yombambi, puai ombambi yaco yosi va yavela komanu vosi. Noke u wa loya ombambi vo feta olonanga ca soka aceañ a vali kisongo epanduvali viofundanga. U wa ipaya ondimba ofeto yaye aceañ [p. 13] limosi kisongo 4 viofundanga; kuenda vali kavali kavo va va iha ongalafa yowalende, lolonganja vivali viocimbombo.

OKU LIPINÑALA KUOLOSOMA: Osoma nda ya fa pamue va yi tundisako, u o vialako o pañinyavo ocimbanda caye oku pongolola ovina viosi viovombanda vokuavo, momo hati, Ka ci tava oku piñala kovombanda vosoma yiñi. Vombundi yetemo mu enda etemo liñi lumbanda waco. Vetea lia Ndumbila, va ipailamo omunu wiñi. Viosi mueḽe viovombanda oku vi pongolola la cimue ci siala, pole ndeci ca kala haico, locimbanda caco te ciñi. Te lika uti wo pasanga owo lika okuti haiwo, nda ombangalunda, nda ohumbi ka vo sondolola.

Akai vosoma ya tundako pamue haivo te lika akama ovo vakuaku lisandola nda u wa va fukile wa fa. Soma o vialako iyavo lakai vaye. Vona wa fa ci kala ño kocipango cavo

nda he va enda kovaimbo vavo ale va yongola muefe oku kala vombala kuenje Soma o va tata, kolosekulu vio vombala una va muife okuti ukai wocili umue o likuminya oku u kuela. Nda pokati ka va Inakulu u va limbuka okuti wocili muefe omanu vosi vo sole, akulu pamue va vangula losoma okuti u haeye muefe o kala Nasoma pamue Inakulu. U ka sungulukile vati, A ende.

AKESONGO. Akesongo va tungila okacipala lombala, pole va kuete omanya ndaño vava va tunda vombala oku va sanga polui luoku tapa oku va lupuisa muefe, pamue handi oku va kuata upelesu nda va yongola oku tambula kamue kosoma, okuti Soma o tefa oku feta oku yovola olohuate viaco vio vimbo liaye; oco va va eca noke. Pole ka ci kasi okuti usuanji pamue anyati vosoma lakamue; kosoma muefe haiko va vumba, va pokola olotembo viosi, oco ci kasi ño ndoku papala. Oco ndaño poku va sasela ocikepa co vombala olonjanja viosi ocikepa cavo utue, nda wongombe nda wongulu. Pole olonduko viosi vio vombala nda poku ava ositu va tepisavo okuti ocikepa conduko ya ngandi te eci u ceci; oco olonjanja viosi muefe va ci ndaño yu o sasa ndaño yu o tambula; nda eci ceya hacoko conduko yaye o linga hati, Eci hacangeko pamue ove wumafehe wa ambata wa nyefefa. Va tepisa okuti ocikepa cimue comangu yoku viala, cimue cukuenje welombe, [p. 14] cimue co Cinduli etc.

KONGENGELE. Eye ukuaku ambata ekofo locindambala, nda va enda kovita, olio elikutililo liosoma kovita, okuti ekofo oku ipaya omunu wa tete vofeka yaco; ocindambala ondiaviti yoku teta utue waco. Kuenje eci va enda kovita vo pitisa kovaso.

Olonjanja viosi va sole oku nofa u umbumbufo muefe okuti ofama (omunu okuti haeye ka kuli, haeye okaveke naito), puai o kuete utoi wa lua. Eye ndaño oku wala kuaye ku linga usumba, omafa oku tifa muefe omo pamue o wala ño inyaña losapeu yaye o luvikiya ño cimue caño, oco muefe ci linga injola puai nda wa yolako eye o tatama te wo feta.

OKU LIA EKONGO. Oku lia ekongo va ci lingainga ndoco: Osoma eci yi viala pamue yi lavoka oku enda kovita; nda la kumue handi ku yongola ovita va ka kuata ño omunu ca lila kofeka yimue, kuenje vo tekula toke o tefa muefe. Oco nda kovita eci va pitila

vofeka yaco, ulume wa kuatiwa tate ndaño ukulu ndaño omoña oku u lava muefe loku u tekula ciwa, osimbu ka va mafete handi ovita. Pana okuti va maña oku yaka lofeka, veyá laye; kuenje akulu yapa va sokiya oku tumbika Soma komangu loku liluka onduko yaye yuviali. Omo olonjanja viosi osoma losoma yi viala la yimue yi viala londuko a kala layo te yiñi yolosekulu viaye, pamue yolusapo luoku linga ciwa lomanu a viala.

Oco va sokiya ongombe lekongo liaco vi kala pamosi, kuenje va kuata ekongo vo sitika ekumbo vometa, omo kotembo yoku u toma ka ci tava okuti o liyula okuti ondaka yaye yi yevala kosoma. Mekonda omanu va nyua ocimbombo lowalende, va sika oñoma loku imba ca piata, oco pokati kakesongo va noña umue lonjelia peka, kuenje ka lingi muefe o toma vomunu, o toma vongombe; eci vi fa oco va teta okanumba kokuokuo kuondio pamue va tonda (oku nyaña) ovila kuenje va tenga lositu yongombe va teleka. Etimba liaco liosi oku li inasi kupata, omo ka va li omunu waco wosi, te utue waco owo lika va tetako noke ekofo liaco omo mu nyuifa nyuifa Soma ocimbombo konjo yaye.

Ositu yaco oyo va tenga lovila viositu yekongo havosiko va yi lia te lika Soma lolonduko vinene, oco ombia yaco yi [p. 15] likailila, eyi yomanu vosi yimue yiñi. Kuenje pana okuti wa lia oco vo tulika kocela o sika vombinga o liluka olonduko viñi viñi, noke omanu va tavapo yimosi; puai cosi oco Soma lolosekulu va sokiyila ale konjo onduko va ka tava komanu vosi, oco yepa ci linga ño ndoku sapuilako omanu vosi okuti Soma wa sioku liluka olonduko ovio puai ka tua tavele tuo yonguila muefe onduko yilo. Oco yapa kotembo yaco vo kemafisa muefe vati, Wa lia ekongo, wa sika vombinga, wa liluka onduko yusoma.

ESUMBILO LIOKU LAMA SOMA. Oku lama Soma nda omunu enda lohali pamue oku sikula (oku sapula olondaka viu vala kosoma) olondaka, eci a pitila pu Soma o lianga oku fenda (o wutama posi o pituhifa (oku leñuha) neti, o piluhifa neti; noke oco a lama noke Soma hati, Ohosi-Ohosi. Loku pandola peka. Soma o tava hati, Akuku, Akuku; pamue hati, Kalunga, Kalunga. Oco a tumata noke kuenje o fetika oku popia. Nda omunu endela oku lama ño, ka fendi; eci eya o kekama ño kolongolo, o fetika oku lama loku pandola peka hati, Ohosi-Akuku. Soma o tava hati, Akuku. Pamue o

lama hati? Ohosi-Ohosi, pamue Akuku-Akuku cosi ño eci ca lama omunu. Soma poku tava pamue o liveta ponete pamue o pandula ño peka, puai ka kolisako ndu o lama.

Oku lama kuaco kuoku tukula ohosi ca lomboloka okuti u wa lama wo sumbila ndohosi yi lia lia omanu, okuti ndañño eye wa panga hati, hu liavo ndeci ohosi o ci teña (oku ku landisa pamue oku ku ipaya ño va ku inasi).

Oku pitila pu Soma pamue oku tundapo ka ci tava oku talama muefe siu, te loku kukuva (oku petamako) loku totola kimuine, o petuka tupu wa amako muefe.

Olonjanja viosi osoma nda yi tumaña, omanu viosi va kasi ponjango oku pandula, Ndaño wa votokele okuti kaile okacipaña lopo oku tumaña vo panduila, olosekulu vinene vi lisingue laye vo lama vali puai ka va kolisako enene kuenda kolomangu viavo haiko va tumaña. Ndaño wa ta ohesi, akulu vaco vo lama vali. Kuenda ponele yaye wa kapa umue okuti Soma oku siya eye haico a vembikako ndañño oku pemba pamue oku kosola; ovo vo luka onduko yaye vati, Ukuavate. Va ci lingaila okuti ka ci tava [p. 16] okuti ovate vosoma va moleha komanu, momo sanga pali umue unyafi o yongola oku nyofa Soma oco upa ño ovate aco o ka linga lavo umbanda woku wipa.

Esumbilo liaco lioku lama nda omunu wa votokele pamue oku ta ohasi, ka ci kasi lika kosoma; akulu vosi muefe; ndañño Soma o lamavo ukulu a lisingue laye, haico akulu ka va ci lingivo lika kuakuavo va lisoka ndañño ukuenje ño nda wa ta ohesi pamue wa votokele te wo lamavo. Oco volonjango toke etaili lilo ci kasi muefe.

OSAÑA. Olosaña vi kasi vitatu: Eyi yosoma yoku lumba va yi tunga lovonya volonjila yokalongo kuenda onduva omo ovonya aco a kusuka kavali kavio via lisetahaña, kuenda olonjila viaco ka via siatele. Osoma nda ya fa ya tokolamo (vopamo) enya limosi va li tomeha vutue wosoma vesinga okuti vo kenda lalio. Osaña yaco yosi yi kala muefe vetambo.

Eyi yovita va yupopa kelenge liomeme yi yela, oyo yi wala wala Kesongo pamue Cilala. Pole olosekulu viosi vinene vi kuetervo atambo va kuetervo olosaña viaco violomeme, momo ci lekisa oku pama kovita loku hala omanu (oku va pamisa) lolondaka vi lingisa ombili.

Eyi yocimbanda va yi tunga ño lovonya vosanji lolonjila vikuavo kuenda amue vocisaka (ocinyama ci kuate ovonya huti ño olosongo muefe puai via lepa naito).

Ikuata viaco viovita ndeci onjelia, osafa, ohunya; olonjanja viosi vi kasi vatambo, omo vi tunda kupata kolosekulu, oco vi kasi alembe vatambo. Te lika uta owo okuti nda henyangako u kala ño vonjo yaye, nda enyanga wu kala vetanda.

[p. 17] SNR. TEIXEIRA DA SILVA.

Kotembo yilo yapa ofeka ya fetika oku iñitiwa lovindele, ovina viosi via lingaile olosoma vi ka pongoloka, ku iya otembo okuti omanu vosi ndaño olosoma vosi tu ka vialiwa lovindele, kuenje ka ci tava vali oku linga ocipango cetu.

Umue o Capitão Snr. Teixeira da Silva wa kala ko Viye noke wa fetika ovita wa konga va Hona oku yaka la va Viye. Eci va Hona va tiukila mbi wa kuata ohele yoku kala lika waye, oco wa tundako ño lepete, kuenje wa pitila vombala ya Bailundu. Oco Ñata Ekuikui wo tambula ciwa, wo walisa ikasau lombinja lokasaku, wo yekisa kepata limue va tukula Ociwo vokanjo kamue katito. Posamua yaye pa kala ewe limue lia tapika eye opo a kala kala oku yotela utanya; Noke wa sokolola oku soneha onduko yaye vewe liaco ndoku ika otaka, oco wa yelula omatelo lopeleko wa livalailako oku sokotola vewe ndoku soneha onduko yaye. Kotembo yaco eci a kasi loku ci linga omanu vati, Indele vakuepuilawesi (huti ño ocina caño puai omunu o ci linga), eci he ci silivila nye, o papala ño hoti omoña? Ka va ci okuti eye wa tu viala. Kuenje toke etaili lilo onduko yaco haimo yi kasi ka ya kungukile ya silivila muefe ndeci a lavokaile.

Kotembo va kala laye oku u tekula, eci ku li oku ciña vo pañinya hati, Eye a ciñe. Kuenje iya o ciña. Ovina viosi va linga te vo pañinyavo hati, Eye a linge momo wa linga wetu muefe cosi tu linga ka vambipo, nda hacoko tu u tundisa.

Akulu tete va tukowaile olongupa vati, Okatapi. Vombonge yasualali omo mua kala osisengele (epia liolongupa) caco; kuenje va tukolapo vati, po Katapi. Eci Snr. Teixeira co kuma oku kala vombala wa pinga kosoma oku wihako akuenje vamue, kuenda nda ci tava oku ka tunga po Katapi. Kuenje Soma wa tava. Oco wa fetika oku kala ciwa loku sapula kombaka kuenje indele vieya naito la naito kuenje ca linga ombonge. Kuenje toke etaili lilo ombonge yaco va yi tukola Katapi. Eci va likongola okuti va luapo naito oco va fetika ovita lovimbundu ombala va yi yokele; kuenje imbundu via yuliwa toke etaili lilo.

Chronicles of the Kings of Bailundu

[unnumbered page with content description]

Pages from 39 to 57 contain the chronicles of the kings who reigned in Balundu from the time of Ekuikui II to Kalandula. There is only one paragraph dealing with King Katiovela, for unfortunately 18 pages are missing: pages from 28 to 39.⁶ It would appear that this portion deals with the circumstances that led up to the war of 1902.

[descriptive note by Merlin Ennis]⁷

[p. 39] OSOMA KATIAVALA II. Nº 5.

O tembo yosoma yaco yilo oyo otembo ya Mutu a kala loku loya.

Eye Mutu wa kaile ukuenje wosoma. Haeye wa enda enda loku yaka lindele. Otembo yaco mulo vo Missão weyilemo oku pula nda muli u wa fetika ondaka yaco yoku yaka. Omo ka sangelemo ondaka yaco wa ipaleño oviama via lua. Kuenda lonjo ya Sekulu Yakoba va yi timihile londalu; kuenje Ñafa Stover wa teme le ca lua hati, Nda ame wa njongoli ñuati; pole eci wu ñuata ko ka ñuti ndocitua cene, ñuti ndeci tu lingainga ko Putu yetu. Kuenje usumba omo wa va kuata oco vosi va kupula olongulu va pundile va enda kombala yavo.

[p. 40] OSOMA NUMA Nº1.

Kotembo yosoma Numa oko kua fetika oku loya lindele, ema lia tunda kindele mekonda indele via yongowaile akai vosoma kuenje osoma yu wa ci suvuka yu wa fetika oku loya lovindele loye... toke osoma ya ci lembua kuenje wa tila wa tilila ko Bimbi kuenje wa iñila keleva. Puai haimo ovindele vio yongola oku kuata. Onjanja ya tete indele via ileko oku ko kuata puai ka vo tete va tilako. Onjanja yavali osoma yo piñafa oyo ya ileko oku ko kuata puai ovindele vio tumileko haimo wo lembua wohile veleva.

Puai wo teta lomue oku vupa veleva eye mufete wa fa ño, kuenje omanu va kala lahe vosi haico va lisandola mekonda osoma ya fa.

⁶ In the box consulted at the archives of the American Board of Commissioners for Foreign Missions at Houghton Library, Harvard University, pages 18 to 38 are missing.

⁷ In the original, this information appears handwritten in blue ink.

OSOMA NUMA Nº 2.

Omo Katiavala a sakalasaile ca lua ofeka, omanu ka va tavele vali oku vialeka umue kepata liaco, omo va lunga vati, Sanga iya o linga vali ndeci ca lingainga Katiavala. Kuenje va nota Numa.

Numa wa kuatisa ca lua ofeka yaye, wa tumbulula usoma, wongolola omanu vana va sandokaile kusoma wa Katiavala. Mekonda liaco omanu va solele ca lua Soma Numa. Kusoma waye omanu vaile posi.

OSOMA NUMA Nº 5.

Osoma Numa eye wa liyakele lovindele kuenje vo yula. Oco indele via ile ko Baka oku kopa atenda, eteke liaco indele via loya ca lua, oco ombala yosi ya pia. Otembo yaco ombala ya pia, oco va kuatele Ñaña Gomes kua kala osekulu yimue vo lundila okuti eye wa kuata ocindele kuenje eye oku ci sokolola haico a lipaya. Oco Soma wa tilile ko Bimbi. Noke indele vio landuile puai ka vio sangele. Kuenje Soma wa fila muate ko Bimbi.

OSOMA NUMA Nº 5.

Ulo wa liyakele ca lua lovindele, kuenje vo yula. Otembo yaco momo indele via ile ko Baka oku kopa atenda amue. Kuenje otembo yaco indele via kala latenda va loya ca lua, kuenje ombala yosi ya pia.

Otembo yaco oco va kuatele Ñaña Gomes, oku kuatiwa kuahe va lundilile osekulu yimue hati, Ove wo kuata. Kuenje oku ci sokolola osekulu yaco wa lipa eye muele omo lionyeño ya lua.

Kuenje osoma Numa wa tilila ko Bimbi. Indele, eci vo landuile ka vo sangele, kuenje haiko a fila.

[p. 41] OSOMA NUMA Nº 2.

Otembo yoku fa kua Soma Kalandula, Kueya Epalanga liahe Numa. Otembo yaco elau litito olohali via lua omo ovindele ka va yongola okuti vi kala vofeka. Ndaño Kalandula ka ci tetele cosi, ovindele via tiuka vali, Numa wa seteka vali oku va tundisa. Noke yapa indele via fetika oku tunga pamosi ha va yaki lovimbundu;

ovimbundu va seteka oku yaka loku ipa ovindele vimue, puai ka va yonguile okuti va lingisavo ovindele vialongisi. Oloneke viaco ovita via katukile oku enda kovindele vimue vi kasi konano. Ñafa Sandele wa tokekela lavo va simile oku u lingisavo vati, U Portuguêš te ava vo limbuka ovo vo pitisa lombembua. Lahevo osoma yaco Numa wa seteka ño oku yaka puai ka ci tefefo haico a fetika oku vela noke wa fa ndeci ca fa vakuavo haicovo ndaño oku u tieña cosi muele haico. Lacimue ca velapo a lingile te oco lika. Otembo yaco o Missão yapa ya amako ca lua lovindele via lua via lisandola ale; potuneke tuaco oco Ñafa Uti a endeke koku fetika imbo liahe ko Ndulu.

[p. 42] OSOMA KANGOVI Nº 1.

Soma Kangovi eye wa piñafa komangu ya Numa puai osoma yaco ka ya tumatefe osimbu vombala haico a fa. Oco mekonda liaco lovita ka katuile lovilinga viahe ka via luile. Otembo a viala mbi ulima lomeyu haico a fa.

OSOMA KANGOVI Nº 5.

Soma Kangovi so yahe Gunji.

Puai oku viala kuahe oku peya ca lua vo peya ka yonguile oku tava oku viala komangu yusoma. Eci a viala wa kuka ale, kuenje ka tumatefe haico a fa.

OSOMA KANGOVI Nº 5.

Gunji eye so yahe wo cita.

Ka yonguile oku viala, momo vo peya ca lua oku kala osoma, momo otembo yaco eye vo yongola oku viala wa kuka ale. Oco losimbu ka kaile haico a fa.

[p. 43] OSOMA HUNDUNGULU II Nº 1.

Osoma Hundungulu eye wa piñafa osoma Kangovi. Osoma yaco kimbo liavo Kutalamo puai omanu ka va luile vo solele.

Pole osoma yaco ya kuatiwile lovindele puai ka vo tumile kupafa wa kala muele vombonge otembo indele vio kuata kuenje osoma Cisende haico eya vombala hati, Ha viala kuenje wa viala, noke osoma Hundungulu indele via weca oco wa iñila vali vombala osoma Cisende wo tundisamo vali kuenje wa tilila ko Bimbi.

Kuenje Cisende mekonda wa tila osoma Hundungulu wa viala vali otembo ya lua, oco kotembo yoku fa kuosoma Hundungulu oco osoma Kalandula a viala noke.

OSOMA HUNDUNGULU II Nº 1.

Eye osoma yiwa mekonda wa tumbulula ombala yo Bailundo oku yi lingisa vali yocili momo ovindele via yi yokele. Ovilinga viaye puai ka via luile enene.

OSOMA HUNDUNGULU II Nº 2.

Ka kaileko osimbu vo sileko ño oku lava toke ku enda osoma yikuavo.

OSOMA HUNDUNGULU II Nº 2.

Osoma yaco eyi ya kala ño oku lava omangu ya Kalandula omo omanu va yongola Kalandula omoña a Numa. Hundungulu mekonda wa kuka ka vo yongola te Kalandula umalehe okuti o fetikavo oku yaka lovindele loku va punda.

Eye puavo ka kaileko osimbu ndaño ulima umosi ka wa tetete vo tundisako kuenje kua viala yapa Soma Kalandula.

OSOMA HUNDUNGULU II Nº 5.

Osoma Hundungulu wa kala ño alima avalu kuenje ka yevalele ca lua. Kuenje haico a fa. Okufa kuosoma Hundungulu, va loya ca lua ovota okuti ekumbi lia tekavele lofundanga.

OSOMA HUNDUNGULU II Nº 5.

Osoma yilo wa viala lika alima avalu, eci a viala ka yevalele ca lua, haico a fa.

Oku fa kuahe omanu va loya ca lua ovota eteke liaco liosi. Kuenje lekumbi le ka lia molehele omo lofundanga ya lua yovota.

[p. 44] OSOMA KALANDULA II Nº 1.

Osoma Kalandula oyo ya piñaña omangu ya Soma Hundungulu. Kotembo yahe oko kua kala ovita via Mutu-Yakevela, osoma yaco oyo ya sulako oku viala vomunda ya

Bailundo. Osoma yaco ya kuatiwile lovindele via wambatele via ile lahe ko Putu. Puai ko Putu ka pitilile wa fila vonjila, wa fila ko Novo-Redondo.

OVITA VIA MUTU-YAKEVELA.

Ovita viaco via kala kotembo yosoma Kalandula. Mutu-Yakevela onduko yaco olusapo; ca lomboloka hati, Ame nda soka lomutu ya kevela ndaño va neleka si pi vali.

Omunu waco ocimbundu eye Epalanga liosoma otembo osoma va yi kuata yi kasi vombonge eye wa kala vombala, oku ci mola okuti Soma vo kuata eye wa fetika oku loya lovindele. Kuenje eci a loya ovindele vio lupuisa oco wa tila puai oko a tilila wa enda loku konga omanu va lua loku enda koku punda vali ovindele vikuavo wa enda loku ñuala ofeka ñuafe... kuenje haimo wa tiuka vali vombonge lowiñi wahe loku loya loku loya.

Ovita vimbundu mekonda via lua enene, kuenje ko Dondo oko kua tundile indele ovio vieyile oku kuatisako vakuavo. Usongui wovindele viaco Kanjumbu eye weyile oku sandola ovita viovimbundu. Cindele caco haeye weyile po Missão ya Bailundo. Otembo yaco wa sangelepo ulongisi Ñala Stover kuenda Ñala Moffata, kuenje va popia lahe ciwa oco a tiukila noke, oco wa enda vali ko Mbinji kuenje imbo liaco va litimiha oco veyo vo Cilume imbo liaco va litimihavo lo po Sikutelevo va yokapovo. Apa ka va timihile lika po Suse opo pa supile oku timihapo. Oco va tiukila kombonge yavo.

Eci va amisapo oloneke vimue oco va yeva okuti Mutu-Yakevela o kasi kombuelo ko Bongo o yongola oku konga vali ovita, kuenje ovo vo yomba luteke va pita kovaso yahe eci kua ca omele oco vo sanumula kuje hati, Ndi ilila kovaso puai kulivo ovindele kuenje vo loya wa fa. Kuenje vo teta utue waye kuenda okulu kuaye kuocilema, momo eye wa kala lokulu kumue kuocilema. Oco va ci nena kombonge. Puai eci veyo vombonge lutue waco, atui aco va atetako va a takilisa olosoma kuenda ulume umue onduko yahe Katakua Sandukutu kuenda olosekulu vimue vikuavo hati, Takili! Oco ovo va takilla. Mekonda va kasi vokaliavoso.

Oco ovindele viaco via kuata olosoma viosi va enda lavio ko Dondo. Kuenje ka via tiukilile vali haiko va ka filile kuenda olosekulu viaco.

Osoma yaco oyo ya sulilako oku viala vomunda mekonda ombala yaco ovindele va yi timihile.

SOMA KALANDULA II. Nº 1.

Soma Kalandula wa viala potembo yolosoma via ndopo. Wa kala le Epalanga liaye onduko yaye Kaliki. Hati, Ame Mutu-Yakevela; ca lomboloka hati, Si tava oku mongoluisa vali, ndeci ñasi muele haico. wa simile okuti o ka linga osoma yinene muefe, eci a ka viala. Puai ka pitilile kueci a lungile laco. Momo oloneke viaco muele va Mueputu va fetika oku viala kuocili.

[p. 45]

Eteke limue eye wa levala ongoleta yocindele cimue. Kuenje omo ka fetele lombili, ocindele co veta olukusi. Kuenda vali vimue vikuavo vio linga ovindele. Oco co temisa wa fuanduluka, wa imba akuluma amue vombonge, kovindele via tungile po Katapi. Kuenje va lupuka laye. Weya ko Wambu wa konga vali vimue ovita, kuenje haimo ca vela ca vela muefe. Wa ku vela utue ndaño olondunge wa ku velapovo. Wa yuliwa noke vo ponda. Wa yuliwa la Njimbu u o tunda ka Esele, lasualali aye olongoya.

MUTU-YAKEVELA LA CILALA KATUMBILA.

Eci Soma Katiavala a viala oco wa moña Mutu-Yakevela oku linga Epalanga liaye, kuenda Cilala Katumbila eye o sulepo naito, pole omangu yaye yinene. Kuenje otembo yaco ovindele via fetika oku kangisa ovimbundu, oku vi tuma ño kungamba ofeto lakamue, oku vi liaña ño ofeto, loku vi veta.

Oco eye Mutu la Cilala kuenda omanu vosi oku ci moña va saluka, momo la limue eteke va ci muife. Eteke limue eye Mutu wa levala ongoleta ya cindele, oco Cindele wo hoyisa kuenje wo vandula olukusi. Eye oku tundako wa tema. Wa vilikiya alume vaye va imba ekuluma volonjo viovindele.

Noke wa tunda wa enda ko Wambu oko a konga ovita vikuavo. Cilala wa kongavo vikuavo mulo vofeka. Oco ovita viaco via yaka muefe ciwa ciwa. Pole omanu vamue omala volosoma. Moma la Cimbulu. Moma yaco eye isia ya Jorge Cingangu. Omanu vaco va linga vati, Etu ka tu yaki vali momo nda tua yula ño ka tu viala ale, u o viala wiñi oco ka tu likavisa ño. Tali ño okuti etu tumala volosoma ka tua vialele. Kuenda etu nda tua fetikile usuanji waco, Mutu la Cilala va kuete osiata. Oco va tateka ofeka

yosi. Mutu oku ci yeva wa tuma hati, Ove u Moma love u Cimbulu nda oco wa lingi oco ndu wipayi. Oco oku ci yeva va tunda lomanu vavo vosi va Bimbi va yaka lindele noke haiko va fila vosi omanu vaco Moma la Cimbulu.

Moma omola a Gunji, Cimbulu onekulu ya Gunji. Omanu vamue va kala vemehi liuti ulemba. Va kala loku yaka lovindele. Noke eci esualali lia nyuña omaliti wa loña muele vomanu, kuenje olusolo lua teta ocanja cimue culemba kuenje ca wila omanu. Omanu eci va ci moña okuti ocanja ca va wila ka va simile vali okuti, Ocanja. Va soka hati, Ilu lia kupuka lia tu wila, oco ovota va a kupula va imbako ekosi okacisendamae ka yevala ketako ta! ta! ta! Omanu vakuavo oku ci moña lavovo esisa. Oco ovindele kuenje via iñila vombala.

Mutu-Yakevela oku a enda konano wa sanga cindele cimue Juau Pili (João de Jesus Pires) oco wa soka oku u loya oco wo lupuisa.

Eci a pitila po Cikondombolo oco wa loña vonjo ya Cikondombolo Cindele caco. Kuenje Cindele oku ci mola wa yilako wa kala lakuenje vaye oku loya loye... (Omo va kala vonjo yolosingu) (zinco).

Eci Mutu a ci mola okuti va Wambu vaye vo va pua oco wa linga hati, Tu endi handi pocilombo. Kuenje uteke omanu veyo va Cindele wa loya piko lia Mutu ovota atafo. Omo ca linga uteke omanu ca va lingila anguengue va pasuka va liloyaila ovo muefe loye.... eci va ka limbuka okuti vo va pua, oco va liwekako noke. Omele oco va sanga omanu va lua va fa. Kuenje va salapo va tiuka kolonjo viavo.

[p. 46] Eci a tiukako hati oco ndi kongu vali vikuavo, Jimbu weya ale wo sanga luteke va loya lomanu vaco oco omanu va lisandula. Kuenje Njimbu wa yoka ovaimbo osi, wa ipa oviamu viosi, wa punda ukuasi wosi. Oco tunde opo omanu va fukila toke ketaili lilo ukuasi wa pua pe! pe!

Mutu wa tilila ko Bimbi oco vo sanga kuenje vo loya, wa fa.

Puai ondaka yaye yeyi hati, Ame ndi yi kuete onyoha yondala, oco ene pupoli, momo ame nda nda fa ndi yeca. Oco yu wipayi. Ca lomboloka hati, Osimbu ñasi lomuenyo ene yaki oco ame nda ndu kuatisi okuti ndu songuila ciwa kovaso vu ka kale lombembua. Okuti ame eci ndi fa ene wu kala ciwa nda tua yula. Ame nda nda fa ovindele vi ka yula oco vi ko fetuluinya olohali viosi vu kasi loku va talisa oloneke vilo. Kuenje ceya ocili ndeci a popele.

OSOMA KALANDULA II. N° 2.

Kotembo yosoma Kalandula kua kala vali ovita vimue viovimbundu la va Cilenge, puai otembo yaco vo lemefa vali, Tu tundise handi ovindele ndeci ca seteka olosoma vikuavo, la so eye ka tavele hati, Njongola handi ovita vi enda ko Cilenge vi ka upa olongombe. Noke kuenje omanu va katuka. Eci a enda oko va Cilenge va ipaya ca lua pokati ka va Bailundo. Osoma ya tilako yeya kulo luteke. Oco omanu vo kapa ko cisungo vati, Kalandula wa linga osiata wa pondisa ombuto yomanu avoyo Kalandula. Eci a tiuka wa fetika vali oku yaka lindele. Otembo yaco kua kala ulume umue wa kala lovindele ko Baka onduko yahe Mutu-Yakevela. Eye wa kuatisako oku yaka omo ovindele via wihile ovota avali olomaliti, wa yaka ca lua, omanu va sokele vati, Ovindele vi laika oku yuliwa. Noke isongo viomaliti via pua vo kuata kuenje vo wipa. Lahevo Kalandula vo kuata wa enda ko Baka ka tuo muiŕe vali toke etaili lilo. Osoma yaco wa likuminyile hati, Eci ndi mala oku yaka lovindele ndi tundisavo alongisi vosi va kasi vofeka muŕo. Handi wa lingile hati, Linga ndi tundise tete alongisi oco fetike noke oku yaka lovindele akulu puai ka va tavele vo patafa momo omanu vaco vombembua. Mekonda lionjanga yahe wa sanga lombili oku kuatiwa.

OSOMA KALANDULA LOVITA VIA MUTU N° 2.

Kusoma wa Kalandula ka kua kaile ombembua. Kotembo yaco oko kua fetika ovita viovindele.

Soma Kalandula le Epalanga liahe Mutu-Yakevela. Ulume waco wa temeŕe ca lua lovindele, omo ovindele via tuika omanu olongoleta ocali, kuenda nda umue ovimunu vio yi nyeha, vo pilika oku feta. Mekonda liaco Mutu wa enda loku lovala pindele, ovio viti, Tu tana olofuka vietu eye hati, Si feti; omala vetu wenda loku v atuma ocali, nda ndo levali hoti, Tu fete? Si feti... Mekonda liaco ca linga ema oku liyaka lovindele kueyapo.

Otembo yaco kua kala alume vavali, umue Cimbulu, ukuavo Moma Katanya. Kavali kavu omala vosoma. Va yonguile oku linga usuanji la Mutu. Oco ka va tavele oku u kuatisako oku yaka lovindele vati, Sanga nda wa yula wa laika oku linga osoma, etu muele tumala vosoma hetuko lakamue. Alume vaco va kala ko Bimbi. Oku iya kulo oku kuatisa ovita ka va tavele, ndaño oku tuma omanu. Mutu-Yakevela oku ci yeva wa tema ca lua hati,

[p. 47] Nda ka va tavele oku iya, ame ngendako ha va tesola. Ovo oku ci yeva va votoka lonjanga oku iya kovita viaco kumue lomanu vosi. Kovita viaco haiko va fila.

OSOMA KALANDULA II. Nº 5.

Osoma Kalandula eye ovita via Mutu via wambatele. Mutu-Yakevela eye wa kaile ukuenje wosoma eye wa kala loku liyaka lovindele kuenje va wipaya. Puai eci a kala loku yaka ndaño vo Missão veyilemovo oku vanja nda muli u wa fetika ondaka yaco yoku yaka. Kuenje va ipaya ca lua ovinyama: olongulu kuenda olosanji. Ndaño onjo ya Sekulu Yakoba va yi timihife. Oco Ñafa Stover wa temelete yu wa popia lavo hati, Nda ame wa njongoli ñuati; puai ku ka ñuti ndomunu waño momo etu ko Putu nda umue wa linga cimue, vo kapa okacimunga kokuokuo; oco hati, Oco wu ndingavo. Puai asualali eci va ci yeva va kuata usumba kuenje va kupula olongulu viosi va kuatele haiko va enda vali oko va tundilo kombala.

OSOMA KALANDULA II. Nº 5.

Otembo yosoma yaco yilo oyo otembo ya Mutu a kala loku loya. Eye Mutu wa kaile ukuenje wosoma. Haeye wa enda enda loku yaka lindele. Otembo yaco mulo vo Missão weyilemo oku pula nda muli u wa fetika ondaka yaco yoku yaka. Omo ka sangelemo ondaka yaco wa ipale ño oviama via lua. Kuenda lonjo ya Sekulu Yakoba va yi timihile londalu; kuenje Ñafa Stover wa temelete ca lua hati, Nda ame wu njongola ñuati; pole eci vu ñuata ko ka ñuti ndocitua cene, ñuti ndeci tu lingainga ko Putu yetu. Kuenje usumba omo wa va kuata oco ovo vosi va kupula olongulu va ambatele va enda kombala yavo.

[p. 48] OSOMA CISENDE III. Nº 1.

Osoma Cisen de eye wa viala otembo eci ovita via pita puai osoma yaco ka ya vialele vali vomunda wa viala vemehi liaco omo olonjo vio vomunda via pile. Osoma yaco ka ya katuile ovita vimue kuenda wa kukile, lomanu vo solele. Haeye ka tumalele osimbu; kuenje lindele le vio solele ca lua.

OSOMA CISENDE III. Nº 2.

Eci Kalandula a fa wa siako Epalanga liaye Cisende; kotembo yaco handi ka tefa oku linga cimue omo ovindele via tunga ale olombonge viavo. Te oku lisa lika akanga. Kuenda ka tungile vali vomunda weya vemehi.

OSOMA CISENDE III. Nº 2.

Osoma Cisende eye ka lingile vali cimue ci tiameta kovita omo otembo yaco ovindele via lua ale ndaño va likavisa va tala ño ohali. Mekonda liaco oco ka lingile vali ovita; kuenda wa kuatavo usumba wukuavo wa kuatiwa ale lindele. Kuenda osoma yaco va yi tukula vati, Osoma yindele. Otembo yaco ovindele via tunga ale olombonge kuenda ka va tavele vali okuti Soma Cisende o tunga vali vokamunda kaco Bailundo wa sondolokela vemehi liaco. Kuenda okuti ka mua kaile vali olonjo; olonjo viosi via yokiwa lovita vio kotembo yosoma Kalandula. Eye wa kala ca lua embombe kuenda ukualondunge via lua. Kuenda kotembo yaco omanu va lua va tava ale kosikola ya Afulu.

Oku fa kuahe omanu vo lila ca lua ndaño Ñata Stover wa kuatisavo konambi yosoma Cisende. Osoma yaco ya vala ca lua omanu.

OSOMA CISENDE III. Nº 5.

Osoma yaco Cisende lovita ka yakele; kuenje otembo yaye a viala omanu vosi va kala ale loku pokola kovindele kuenje ndaño otembo yilo lomue vali wa simile oku yaka lovindele. Eci a fa vo Missão omo va tungilile ocikasa. Kuenje wa kendiwa vombala. Oco komangu yaye kua viala Jabulu Kandimba.

OSOMA CISENDE III. Nº 5.

Ulo ka yevalele ca lua, kuenda ka yakele ovita wa kala ño naito. Eci a kala kusoma waye omanu ka va hukile valli, otembo yaco yilo vosi va pokola ale kovindele. Kuenje tunde opo ovimbundu lomue o sima vali oku yaka lovindele.

Oku fa kuahe ca kala okuti omo kombala lomue o tela oku tunga ocikasa oco va tumile palo po Missão oku tunga ocikasa cosoma Cisende. Eci veyá oku ci upa haico va ko kendele kombala yahe muele; kuenje kua viala osoma yimue yiñi eye Jahulu Kandimba.

[p. 49] OSOMA KANDIMBA N° 1.

Osoma kandimba eye wa kala Epalanga liosoma Cisende III. Kuenje haeye wo piñala. Kotembo yosoma Kandimba kua kala ovita via ile ke Esele, puai ovita viaco hasomako ya vi katuile; indele via vi katuile ovita viaco via ile ke Esele. Kovita viaco osoma ya ilevo kuenda ovindele via ilevo ovio via kongele osoma.

Eci va enda ve Sele omanu vaco va tema ca lua, lomanu vaco va lia liavo omanu lakuavo, kuenda va takilavo ovindele; oco ovindele vikuavo via ci suvuka ca va vala ca lua oco va kongelele ovita viaco oku ka va kuata. Puai eci va enda va va sanga; pole kofeka yaco ku li aleva kuenje otembo ovita vieya ovo omanu vaco va iñifa kaleva avo vosi, puai haimo va yuliwa mekonda kaleva ka ku li okulia puai ovava ku li; mekonda lionjala omanu vaco va muele va tunda ño va litelekala peka liovita, puai omanu vamue ka va tundi te oku va yonja oco va tunda. Pole oku va yonja kuaco oku linga okuti kovita ku tunda omanu vamue va ka popia lavo vati, Enjui ndo ka tambuli epandela oco ovita ka viu kuata vali. Oco ovo yapa va tunda ocili; pana okuti va puako vosi oco va kuata. Omanu vamue kalevavo ka va tava oku va yonja ka toke va va siakateta ondalú oco va tunda noke mekonda liowuya kuenda owisi wa lua.

Handipo ovita viaco via kuata omanu va lua muefe kuenda olongombe via lua vo muefe oco veyá lavio kulo kimbo. Puai ke Esele va ka sangeleko olosoma via lua pole pokati kolosoma viaco pa kala olosoma vivali via kemata okuti ovio via tumila ofeka yaco ye Esele olonduko viavio vievi: Ukulu waco eye Ulundu Manda oyo osoma yinene ke Esele oyo ya tumila omanu oku punda ovindele kuenda osoma yaco ya kuelele ondoná. Osoma yikuavo eye manjaco onduko yaye Cinguli eye manja a Ulundu Manda.

Pole olosoma viaco via kuatiwa lolosekulu via kuavita olosekulu viaco vievi: Sekulu Yakoba kuenda Sekulu Tomasi la Sekulu Isake la Luis. Kuenje olosoma viaco va vi eca peka liovindele, oco olosoma viaco ovindele va via ambatele oku enda lavio ko Loanda puai olosoma viaco ka via pitilile via fila vonjila.

Kapole olose kulu vina via kuata olosoma viaco Mueputu yo ke Esele wa va iha omunu 5\$00 omunu 5\$00. Kuenje ovita haico via tiuka kulo ko Bailundu.

Handipo osoma yaco leci yi kasi onduko yahe Kandimba Jahulu.

OSOMA KANDIMBA JAHULU

N° 1.

Osoma yokaliye. Onduko yaye Kandimba ca lomboloka wa nyanga. Noke eci aile ke Esele oku yaka lolongoya kuna kuo tumile Mueputu Kawele. Eci eya oco wa pongolola onduko yaye hati, Jahulu ca lomboloka hati, Njila yakulu momo nda yaka nda linga ndeci ca lingile akulu vange olosoma viosimbu. Puai hokuambuto yusomako; Ukuetanda liosoma ño, epata liavo (ukuaku lendela ositu).

Kuenda hati, Ame Jahulu (njila yakulu) momo ame ndi kuai vonjila yakulu vange va lilamo evi viocili, ame cilo ca linga oku nyañuñuñamo ka um li vali cimue, akulu cosi va ci liamo.

[p. 50] OSOMA KANDIMBA JAHULU Nº 2.

Eci Cisende a fa wa siako Epalanga liaye Kandimba. Kotembo yilo tu kuliha okuti Soma Kandimba waile kovita vio Kesele oku yaka lomanu vaco omo va lia ovindele. Puai ka katukile ndeci ca katoka vakuavo; eye wa katukile komoko yovindele. Eci ca vakuavo okuti ndi kuate oluhimo hacoko.

Ovio olosoma vio Bailundo ovio via lingainga cimue ciwa levi vi silivila.

OSOMA KANDIMBA JAHULU Nº 2.

Otembo yilo ka ku li vali oku yaka mekonda olombonge via lua ale. Haeye ka la linga vali cimue cinene te lika ovita vina via 1917, puai ovita viaco via tundile peka liovindele.

Ovio olosoma vio Bailundo ovio tua kuliha.

OSOMA KANDIMBA JAHULU Nº 5.

Eye Soma yovindele, hoku epata liusomako. Kuenje eye Soma Jahulu o kuete ca lua oluhimo, momo ndaño pokati kovindele wa kamaña ocili. Osoma yaco ya pokola ca lua kolombiali. Oluhimo luahe tu lu limbuka eci a ka yakele Kesele puai indele vio tumile kuenje wa pokola kovihandeleko viovindele. Eci a tunda ke Esele wa ambatele ca lua omanu, oco noke indele via sokola vati, ka ci tava oku kala lapika. Kuenje va pokola. Puai osoma ka ecele ndaño umosi, te lika kombonge oko lika kua tundile.

Otembo Soma Kandimba a tiuka kovita, oco a sanga omangu yocili okuti yu osoma yetu wa kamaña ocili.

Osoma yilo eye hokuambuto yusomako, wa noliwile ño lovindele omo liolundunge a kuete. Osimbu ca kala okuti u o viala te lika ukuambuto yusoma pamue omolaco muele, pole omo omala volosoma olonjanja vimue va sole oku linga eci civi; oco oku iya kuovindele va sokiya okuti o kala osoma te u o kuete olondunge viocili.

Jahulu wa kemaña ca lua mueña, tunde apa a ka iñiña kusoma waye o kuete ca lua oluhimo lua lua mueña. Tu ci limbuka otembo yina aile kovita vio ke Esele lo ko Buim, yu wa ka yulile ca lua omanu. Wa kuata ca lua omanu alume, akai, lomala, lovikuata via lua kuenda olongombe ndeseke.

Ovita viaco vio ke Esele eci via enda owiñi wa lua ndolohuma, puai olosoma ca kala hati ño 150, pole osoma locilombo caye, osoma io locilombo caye, kuenda osoma lepandela liaye, osoma lepandela liaye, oku tilisa omo liowiñi wa lua hati, sanga vamue va laika oku nyeteña, oco okuti umue ndaño wa nyelela eci a vanja epandela liavo oko li kasi kuiñi haico a endako kuenje ka nyelela vali omo liepandela.

Eci va enda kovita viaco ka ca kaile imbundu lika, kuenje indele vikuña via tundile kulo ko Bailundo, indele viaco vievi: Ñaña Gomes Juiz, Padre, Martinho, Leis. Ovo va kala ca lua loku tata omanu kovita. Padre eye wa kala ndoku eca eca ovihemba komanu ava va vela lava va asiwa ño olongase okuti ka va file handi.

[p. 51] Omanu vaco ke Esele loko Buim, ca, upange va talisa ca lua indele ohali, vamue oku va teta ovolu, vamue ovitue, vamue va va yuva ovikova vio katimba avo, olondona viaco via kueliwa lomanu vakuesele.

Oco ovindele via ile ko Esele kovita viaco va kuatisa ca lua ovindele via tala ohali, londona lomala, kuenje eci va kopaike omanu vaco omaña vindele lolondona oco va va tuma lawanda ko Sumbe, omo eci va kala lasele ka va waile cimue, oco otembo yoku va tuma ko Sumbe va va walisa ca lua okuti ka va endi vali ñepete.

Upange wa lua wa ka kaile oko oku loya ca piala, pole pokati komanu vaco vaile kovita ava va veleepo oku loya vakua Missão Evangelica, lusumba ka va kuete nda va lalela oku loya kua tema ca lua haimo usumba ka ku li kokuavo te lika utoi.

Ovita viaco via kala olosai eceñaña va enda 6 de Agosto va tiuka kosai ya Março. Ocikumba ca lua veyá laco, olongombe, ovikuata ca piala omo ovo va vi pundaile kovindele.

Eci va tiuka kovita viaco oco Soma Jahulu a tambula omoko ya lua okuti lovindele le vio sumbavo ca lua, puai kovimbundu ca piafa vali enene. Oco va tukula osoma yaco vati, Osoma yocili; yolondunge via lua. Esumbilo lia piala ño enene likuete osoma mekonda liovita viaco vie ko Esele aile.

[p. 52] OSOMA YA TETE TETE VO BAILUNDO EYE BULU N° 5.

Osoma Bulu eye wa tunga tete vombala yo Bailundo, yu va yi tukula vati, Vo Katiavala. Puai va Bailundo ca lomboloka okuti, Va lunguka ca lua omanu vaco.

OKU TUNDISIWA KUA BULU.

Eteke liaco osoma wa endele kepia wa sanga ovita vimbo, momo osoma Katiavala wa livela omunda. Oco eye oku tundamo wa enda wa ka tunga imbo limue liñi. Oco eci a fa omanu va sokolola okuti tu u kendi muele vombala; kuenje va ku wupile vo nena vombala omo vo kenda, momo eye wa fetikile ombala yaco.

[p. 53] OSOMA KATIAVALA I. N° 5.

Osoma yaco eci a viala vombala, ka kemalele ca lua nda vakuavo, wa kuata ño esepa puai ka kemaŕete. Eci a fa puai vo kendavo vombala. Osoma Katiavala eye Ndatembo yosoma Bulu. Ndaño wa kala ndatembo yaye haimo mekonda liukuasi waco wusoma, ka sokoluile vali Ndatembo yaye, wo tundisa ño ndomunu waño. Kuenje olosoma oku viala kuavo ku yongola epata liaco liusoma. Ndaño olosoma evi Bulu la Katiavala omunu la Ndatembo yaye.

[p. 54] OSOMA CINGI I. N° 1.

Osoma Cingi eye osoma yinene eye wa katuile ovita yu wa ka kuatele ofeka yosi yo Viye losoma yaco. Ovita vio ko Viye via kala ndomo okuti: osoma Cingi leye le wailevo lomanu vaye; eci va enda oko va sanga ofeka ye yuka lomanu, kuenje va fetika oku liyaka liyake!... Noke osoma yo ko Viye wa konyoha kuenje wa ci lembua; oco Osoma Cingi wa fetika oku kuata omanu; kuenda osoma yaco lolongombe lomanu vamue va tila. Onduko yombala yaco oyo Ekovongo, ombala yo Viye.

Kapole esumuo limosi lieli lia kala kovita viaco: otembo ombala ya kuatiwa lomanu vakuavita viosoma yo ko Bailundo, osoma yapa wa sanjuka ca lua lovita viaye vati, Ka ku li vali cimue ci tu teta etu.

Omanu vakuavita va fetika oku pasiyala kuoha oko va panga oco va enda kindele vimue via tundile ko Dongo, indele viaco vi tekava. Va enda oku ka vi pundavo; osimbu va enda va enda ño vosi osoma va yi sia lika wayo ovita viosi via enda oku ka punda ovindele viaco ovio vi tekava via Dongo.

Handipo kua kala vamue va Viye va saŕameŕe eci pana okuti ovita via enda oku ka punda, ovo veyã kocilombo cosoma va sanga osoma lika wayo ovita viosi via enda, oco omanu vaco va pula osoma vati, Osoma yipi? Kuenje osoma ya ilika ukuenje waye onduko yaye Muekalia oco ukuenje wa popia hati, A Soma cilo tua fa ale ku ka njilike ño ame hoti, Ove Soma. Hameko, Soma ove muele Soma.

Kandopo omanu vaco va ci yeva va kuata Soma yo Bailundo vo teta utue. Eci ovita vieya va sanga osoma yavo ya fa ale osimbu; kuenje ovita via tundako ño lomanu vana va kuata puai osoma yavo va yi sia. Va ambata lika omanu vavo vana va kuata kuenda olongombe, ovina viosi va pundile va ambata mueŕe, esumuo lia lua lika omo osoma yavo va yi sia ya fa.

Puai osoma yilo oyo tete oku viala Gunji wa siale konyima. Eci Soma Cingi a fa ko Viye oco osoma Gunji a viala noke eye wo piñaŕa.

SOMA CINGI I. N° 5.

Osoma Cingi eye waile oku ka yaka lo Viye, tete wa va yula. Eci omanu vaco vosi va tunda vocilombo oku ka kuata omanu; oco osoma va yi sia vocilombo lomata, wa soka hati, Mbi omanu vosi va pokola ka va lingi vali cimue. Oco eci va Viye va moŕa okuti Soma wa siala lika waye omata lika vocilombo, va wundumuhita kuenje vo topola utue. Tunde opo va Bailundo ka va lisle vali ciwa la va Viye puai haimo va kasi ocisoko cimosi. Ovakulu vosimbu ka va lislele olonjanja viosi la va Viye la va Bailundo va yongola lika oku liyaka pokati, okuti va Bailundo ovo va pokuisa va Viye, ha vati, Tua yula. Puai otembo yilo mekonda liondaka ya Suku ya tu tokeka pamosi pokati ketu ka pali vali esuvu lia lua.

Osoma yaco yilo otembo a kala kusoma waye wa solele ca lua oku liyaka la va Viye hati, Oco veyva va ecaeca ulambu kokuange.

Eteke limue eye wa enda oku ka liyaka la va Viye, oco otembo yaco va kala kocilombo omanu vosi, pana okuti ovita viosi via tunda oku ka kuata omanu oco va sia ño osoma kocilombo lomala lika, hati ka ci lingi cimue omo va Viye va pokola ale ha va lingi vali cimue civi losoma.

Otembo vosi va tunda va sia lika osoma lomala oco va Viye veyva kocilombo ca Bailundo va sanga okuti osoma o kasi lika kumue lomata ovita viosi via lisandula, oco kuenje va kuta osoma oco va topola utue waye.

Kuenje tunde otembo yaco va Viye la va Bailundo ka va lisoalele ca lua va lisuvukile ca lua. Cilo puai omo liondaka ya Suku va kasi va lia ciwa.

[p. 56] OSOMA CINGI II. N° 5.

Osoma Cingi wa lisuvukile la Loanda. Oco ko Loanda va tumile ovita yu via liyaka laye kuenje indele vio yula. Yu wa tilila vomunda Elumbanganda. Noke oko va wupa oku enda laye ko Loanda. Eci a kala ko Loanda haiko a fila; kuenje wa citilako omota ukuavo eye Ekuikui I. Ohali ya lua ya tala Soma Cingi II. kuenda akulu vaye vo kelombe vosi va va ambatelevo. Omolaye Ekuikui eci a viala wa lilongisa ndaño oku soneha o ci tela. Kuenje haeye va vialeka komangu ya soyahe Cingi II. Yu wa wiha alienge a fina oku kuta lavo omanu. Kuenje wa viala vombala yilo yo Bailundo. Eye Ekuikui lia tete omola a Soma Cingi II.

OSOMA CINGI II. N° 5.

Osoma yaco yilo otembo a kala kusoma waye wa suvukile ca lua va Loanda. Oco ko Loanda va tumile ovita oku liyaka laye omo a hukile ca lua.

Otembo va kala loku yaka omo vo yula oco wa tilila komunda Elumbanganda, haimo noke vaile oku ko kuata kumue lakulu vaye, kuenje vaile lavo ko Loanda.

Eci va kala oko va tala va lua ohali, kuenje otembo a kala oko wa citilako omola wulume onduko yahe Ekuikui I. Omolaco wa lilongisile naito eci a kala kumue la isiaye Cingi II.; eci a kola oco vo tuma vali oku viala kulo kombala ya isiaye. Eci eya kulo isiaye wo tumile lalienge ovo eyile lavo oku kuta kuta lavo ava ka va pokiile kosoma ciwa.

[p. 57] OSOMA KALANDULA I. N° 5.

Osoma Kalandula wa kala osoma yovita wa ka yakele ko Sambu kuenda ko Cilenge kuenda ko Mosambe. Oko a ka kuatele olondona. Eci a tunda kovita viaco haico a fa. Kuenje eye wa kala loluhimo lua piala.

Ko Cilenge wa ka kuatele olongombe via lua kuenda omanu va lua a ka ambateleko. Ko Mosambe oko a ka kuatele indele kuenda wa ambatelekovo olondona. Kuenje tu limbuka okuti eye wa yulile ca lua osoma yaco Kalandula.

Ko Sambo mekonda va vaya losoma, oco osoma ya va kuata vosi. Toke etaili lilo imbo liaco li kasi elunda lomunu ka mu li vali.

[unnumbered page with content description]

THE NAME, BALUNDU.

Pages [39, erased] 58 to 93.

It is possible that as in the case of Viye where the Portuguese changed the spelling to Bihe or Bié that they changed the name Va Lundu to Bailundo. In the phonetics of the Portuguese a final u sound is indicated with an o. Even if the Ba is retained, in Bantu languages ba and va are inter change'able. The royal family came from Lundu by way of Bonga, and consequently were Va Lundu, hence the name Valundu or Balundu.

According to this document the first king of Balundu was Bulu, a hunter who built on this rock hill and established himself as a king. Later he was expelled by his son-in-law Katiavala I. The names of those who reigned from the time of Katiavala to that of Chingi, the father and predecessor of Ekuikui I are not mentioned.

The pages from 61 to 93 are a rich mine of material for the anthropologist, explaining in detail the workings of a typical head village of an African kingdom, and its political, social and religious norms. This supplements the document marked, "The customs of the Ombala of Balundu."

[descriptive note by Merlin Ennis]⁸

⁸ In the original, this observation appears handwritten in blue ink.

[p. 58] ONDUKO YO BAILUNDO Nº 1.

Kua kala umue omunu puai enyanga weya wa tunga komunda ya Bailundo. Noke wa tunga muele okuti imbo liaye lia linga muefe linene, kuenda lia lingavo ombala muefe. Lia tembakaila muefe oko. Liõfa hum. Pole omoko yaco vo yiha ko Bonga.

Kovaso yoloneke oco umue wa linga muefe ndosoma yavo yinene. Onduko yaye Bulu. Wa kala muefe osoma yinene.

Ocimumba ca Soma yoko Bonga vana va va ihile omoko yaco yoku tunga vo Bailundo weya wa mofa omofa a Soma Bulu ufeko, yu wo sola. Kuenje wa yongola oku u kuela; onduko yukuenje waco Katiavala. Wa kuela omofa a Soma Bulu.

Kulo kukeko vali, Katiavala oku tunga ocipepi la ndatembo yaye; eci ndatembo yaye a imba oluiya eye kuenje cu nyaina ponumbutue. Oco ndatembo oku ci linga ño lomefe loñolosi, lomefe loñolosi, okandongotiya, co kuma. Oco wa sima sime... hati, Oco muefe. Tate ndu lupuisa okuti ame ndi kala komunda eye ndu vinjula.

Oco wa tuma ku inanu yaye ko Bonga hati, Ove u manu ame ndicimumba cove Katiavala ndo huase, oco tate ndu lupuisse vombala momo ukuaku njuelela ño, haeye okasi vokamunda. Ka ndingaila ño omefe oluiya, oñolosi oluiya? Ame ca ñuma.

Eci pana okuti eye Ñafa Bulu wa enda vombala wo tundisamo, oco Katiavala wa iñifa velombe lia ndatembo yaye. Wa tuta ovikuata viosi viaye wa vi nena po Huvi. Ndatembo yaye hati, Njiya. Katiavala hati, Ya!... ove u tate na Akuku okaikuata kove koko po Huvi, mulo naho ka mu pitiliwa. Momo muange kaliye.

Eye Soma Bulu oku ci sima sime... Hati, Haka!! Avoyo!! Eci sa la ci mofa. Wa tundamo vombala, lukuasi waye, locikumba caye coha. Lungutua, toke veyu ku Utalamo wa linga hati, Palo opo Peyula, ca lomboloka hati, Nda yula ca lua losoi omo ondatembo ya nundisa vombala. Oku tunda oko wa enda ko Kalesu. Eci a kamisapo weya kesinya lilo lia Lumbuambua. Wa lukako onduko hati, ko Bulu, Puai eye muele wa liluka onduko yiñi hati, Ame Citomba, momo ndatembo ya nombu ya nundisa komangu yange yusoma kuenda vombala.

Puai haimo osoma, osoma. Eci imbo liahe lia tiña vali wa fetika vali usoma waye. Oco ca linga ndopo o Citomba ofeka yaco yosi.

Eci pana okuti Katiavala a ka limbuka okuti, Ndatembo yaye wa lundula, wa londa eye komunda velombe lia ndatembo yaye. Omo a viala muele. Yapa haeye wa linga osoma yinene.

Wa viala ciwa omanu vo sola; kuenda wa yaka yakavo ovita lolofeka vikuavo.

[p. 59] USOMA WA BAILUNDO Nº 1.

Usoma waco wa tokela kepata lio ko Bonga konele yutakelo oku kala ko Ngoveya. Momo ovo va tundisilamo va Bulu. Oco usoma waco wosi o wavo. Ka ci tava okuti umue wiñi o viala u hokuepata liacoko te ovo lika. Apata aco a Kaluelue Ngombe ya Citungu la Njamba ya Kuvela. Umue wiñi oku viala ka ci tava. Eci Kaluelue a londa vombala oku tambula usoma waye, oco ocimumba caye Njamba ka ci tefe te oku kala la inanu yaye ocipepi. Wa iluka wa enda kolombundi omo a tunga locikumba caye coha. Oco va Lombundi haiko vali toke etaili lilo.

Olosoma viosi eci via enda enda kovita via nena nena omanu. Kuenje omanu vaco va va tungaisa kovaimbo amue. Kuenda olosoma omala vavo ka va tavele okuti va kala vombala. Va ka tunga kumue kuiñi, haiko va viala.

Aluvumba aco pamue ofeka vava: ko Cipuli, ko Longole, ko Katolo. Ovio olofeka via vialaiwa lomala volosoma.

Va Cindongo, va Lombundi va vialiwa lolonekulu violosoma, kuenje osoma yavo yi tambula onduko hati, Citekulu momo onekulu yosoma.

Vo Cilume, va Hanga, va Kaliki ovo va tambula ocikepa cositu yimo liongombe momo vati, Omala vo vimo muele Vosi ovo tua tenda ndoto ka va citiwile mulo va tundaile kovita violosoma, oko va ka kuataile ombuto yavo.

Va Cilume va tundile kovita ombuto yavo.

Va Cipuli va tundile kovita ombuto yavo.

Va Longole va tundile kovita ombuto yavo.

Va Mbonge ya Kalesu va tundile volombongo.

Va Hanga va tundile kovita.

Va Lombundi va tundile kovita.

Va Kaliki va tundile kovita.

Va Kapiñala omaña voku cita.

Va Njamba omaña voku cita.

OLOMBUALE

Va Kapiñala, va Njamba, va Cikunga, va Lunji, va Mbonga, va Kaundi, va Cilumbu.

Va Cilumbu va vialiwa lomofa wosoma. Pamue o Citekulu cimue. Va Cinjamba, va Mungu, va Elinya, va Lunji kuenda va Mbonga atumbu, ca lomboloka hati, Ofeka yavo oko ku tunda tunda olosoma.

Va Mbongo la V'Olundu. Apata aco a kasi muefe olombuale tunde konahulu, pole ka va kasi lika walio lia tiama muefe vombala, oko va tokeka vati, Ka tu kala lika wetu tu tokeka muefe kuakuetu.

Puai pokati kavo muefe nda va ipaya ondumbu v'olundu va yi tuma ko Mbongo. Va Mbongo nda va ipaya omange va yi tuma ko Ulundu. Oyo otoloko va lingainga pokati kavo.

Puai nda omanu vaco va huka, oco va Ndumbu haivo va Kapiñata, Cipuaka la Samba Jahulu ovo va enda oku ka va lingisa ndoku ka va lemefa.

[p. 60] ATUMBU LOVINDULI

Otembo olosoma via solele ca lua oku votola ovita. Kuenje nda wa yula omanu vaco o va ambata iya lavo kimbo liaye. O va iha ocitumalo apa va tunga. Mekonda liaco ku li ovaimbo amue a tukuiwa Atumbu kuenda akua Ovinduli.

Atumbu vava va muefe-afeka, olombuale ndeci: Mbonga, Cikunga, Mbongo, Ulundu kuenda vali akuavo.

Ovinduli vava va tunda tunda kovita yu osoma ya va tungisa vofeka yaye ndeci: Cindongo, Kaliki, Cipuli, Cilume, Longole, Lombundi. Vosi ava ovinduli. Omanu vaco oku va iha ocitu oku va iha ositu yovimo. Ca lomboloka okuti omala voku cita. Ovaimbo aco a vialiwa litekulu. Itekulu ca lomboloka okuti olonekulu viosoma.

[p. 61] OKU VIALEKA OSOMA. Nº 1.

Nda osoma ya kalako oloneke viaco ya fa. Olosekulu vi lisuñinya oku nola umue, pokati komala volosoma pamue ovimumba pamue olonekulu violosoma.

Ava va nola olosoma te ava va kuete olonduko vinene ndeci: Muekalia, Ngambole, Cinduli, Civandu, Kaley, Citonga, Uciña, Henjengo, Ciwale kuenda vali vakuavo. Noke va lipañinyiña vonjo yukulu wavo Muekalia luteke, puai omanu vaco vosi onduko yavo ovo "Vakalia". Eci veva ndoto luteke oco umue pokati kavo o linga hati, Ame njongola Ngandi, okuti eye o linga osoma, kuenje u o tukula, u o tukula u. Noke eci vosi va puako, oco Muekalia ca lomboloka usongui wasongui o linga hati, Ame nda

nola Ngandi, oco vosi yapa va pandula. Puai u wa noliwa la Muekalia eye muefe wocili o viala.

Eci va tundamo luteke omele va yelula olonanga, lowalende oco va vi tuika peka lia Kesongo oku ka tuala kuna wa noliwa lolosoma. Kuenje o kapelako okuti ame va nofa. Puai oku nofa kuaco va nofa u o kuete atama oku vangula kuenda u peka pali. Momo vati, Nda nda pia vekanga pole si kuete eci ndi feta, oco osoma o njovola kuenje ndi kala upika waye.

Eci ongombo yi fuafa kuoha okuti u o viala Ngandi, oco va laleka ocimbombo ombala yosi. Omanu vosi lava va nene lava vatito veyva vombala oku tala ndeci vo vialeka.

Tete o kala konjo yaye omunu waco. Oco olosekulu vi ka wupa. Eci vi enda laye kelombe oku enda oku livala. Puai vombundi yelombe mu kala umue ukuenje o tumala komangu. Eci omanu veyva loku loya ovota loku sika andingu loku sika olombendo, loku ulula okuti osoma ka yi moleha momo owisi wo tungamo.

Eci va pitila vombundi va pañinya okuti Okuenje tunda vombundi momo osoma yi pita. Ukuenje ka tava o tamafa muefe. O popia hati, Yilo ombundi yange yenda velombe liange. Oco nda vu yongola oku pita ene neni cimue oco ndu landisi ombundi yange.

Oco va wiha acefa epandu pamue epanduvali kuenje ukuenje o tambula, oco osoma yi pita ciwa. Momo wa landa ombundi wa landavo elombe liaco.

Eci a londa komangu va ipaya olongombe silu silu pole va nofapo yimosi oku yi tonda muele, momo omanu vana va tokala kombala va tambula omunu ocikepa caye eci ca setahala omangu yaye, vosi muele va puako. Puai Ndaka wa wiha anguti momo vati, Eye ukuaku popia. Kuenda vati, Eye enguli liosoma.

Kuenje oloneke viaco o nola yimue onduko yi tuala kunene waye. Puai poku nola ka tava handi lonjanga sanga va linga vati, Wa ci sola. Tete o tila kuenda o likala muefe ca lua, puai omanu ovo vo peya noke oco a tava noke.

Oku ku tunda osoma kimbo liaco, oko ke Etunda.

[p. 62] OKU VIALA KUOSOMA N° 3.

Nda osoma ya kala komangu ya fa omanu vofeka va nofa umue o kuete olondunge okuti o tefa oku songola ciwa ofeka.

Olonjanja vimue nda pali umue o tiamefa kosonde yusoma o popia eye muele hati, Ame njongola oku tambula usoma wa tate, pamue wa Sekulu yange. Kuenda omanu nda va limbuka okuti o kuete olondunge ofeka yi tava kuenje o viala. Pole ci yongola okuti o kuata ocisola lofeka, kuenda ofeka yi yongola u o kuete olombongo okuti eci a viala ipaya olongombe pamue vivali.

Osoma oku viala kuocili o vanja omunu umue, olonjanja vimue va lianga oku tekula, pamue nda ka va kuete oku lavekela volonjila, eci va mola omunu enda ño vo kuata veyaya apa va ipaila ipaila omanu vaco, pole eci vo wipa vo kapa uti umue vomela onduko yawo oluvulu owo okuti ka ci tava oku liyula momo nda wa liyula osoma ka ci yevi o fa (oco va sima sima) vo kuta kovoko lo kovolu, va angiliya ongombe va yi kuta. Pole oku ipaya kuaco omunu oku koka haicovo ongombe oco Kesongo linene o kuata onjelia, o toma vongombe, o toma vomunu. Otembo yaco akuenje va Kesongo vosi va wava olukundu kovipala va sika ovisikilo viñi viñi andingu, alimba, oloñoma kuenda va loya ovota, ovota oku tilisa okuti sanga ci yevala kosoma.

Pana okuti omunu wa fa va teta kamue okasitu kukuaye va tenga volombia viositu yongombe eci va kovonga omanu vosi va tiamefa kosonde yosoma vati, Veya va tambule atuña (Oco va tukola oku lia kuaco) omanu vaño ka ci tava oku lia kositu yaco ndaño naito.

Eci va tunda kokulia kuaco vati, Tua ka tambuile atuña, kuenda vati, Osoma yapa kaliye ya viala. Eteke liaco lomue ukai o tefa oku tunda vombala ha ka endi polui oku ka tapa ovava momo akuenje va Kesonga onjila va yi sitika te tete osoma ya feta ocipako oco ci tava noke omanu oku tunda vombundi.

OKU VIALA KUSOMA Nº 3.

Eci osoma ya viala o nofa omanu vatatu vamue: mosi Muekalia, Epalanga, Ngambole. Muekalia eye o tetulula olondaka viosi viofeka nda kueya ava va yongola oku sokiya ondaka yavo.

Epalanga: nda osoma ya fa eye ci tava ño oku viala komangu yosoma, kuenda nda osoma ka yi kasi ciwa lofeka, Epalanga o tefa oku vangula lovakulu vofeka okuti va tundisa osoma okuti eye o vialako.

Ngambole: Eye ohando yofeka nda kumue ku li cimue ca tifa, pamue omanu va huka eye endako kavali kavu la Kesongo lovakuenje vavo oku kuata omunu loku va nena kombala.

Nda ci yongola oku yaka va yaka lomunu, ndaño oku va ipaya ci tava mekonda va huka losoma.

Kongengele: Nda va enda kovita Kongengele eye ambata utue womunu umue va ipale osimbu owo ambata vonyima o wu veleka vonyima lonanga kuenda eye o pita kovaso yovita, omanu vosi va enda kovita va va kuama konyima, nda ovita via sola osiata ha vi sangi Kongengele lomanu vahe a enda lavo ovita ndaño eye enda lavio vangandiahe muele haimo o tela oku va punda, omo utue womunu lovombanda akuavo ambata vonyima, va va kolela okuti ovio vi ka tu yulisa kovita tu enda. Oco mekonda liaco ka ci tava okuti omanu vosi va enda kumosi la Kongengele pamue oku u sanga, momo sanga umbanda waco u tuta.

[p. 63] OCITUA COLOSOMA Nº 1.

Eci Soma a londa komangu o kuata ca lua ohele ya vakuepata vana a piñata. Oloneke viaco o vanja lika oviti vioku va nyota, kuenda oku liteyuila okuti lacimue cu pitila ketimba pamue vonjo yaye.

O piñata aka vosoma ya pitapo vosi la Inakulu haeye.

O pongolola ombundi yo velombe liaye, o nota Ndaka.

O nola omata volosoma va piñala kovaimbo ana kua kaile ale omata vosoma ya pitapo ndopo. Ovaimbo aco ana tua tukula ale konyima. Mekonda liaco osoma nda ka yi kuete umbanda wa lua oku viala o ci lembua.

Eci a viala ndopo omanu vosi vanene va nena kokuaye cimue coku lama pamue ongombe, cimue onongola.

Onjo yaye o kuete ovina vimue vi patata ndeci olunyih, elimbondo kuenda asipangombe. Momo nda o yongola oku ipa umue, o soyola elimbondo o kapamo ihemba, li enda li ka lumana una va litumisa kuenje o ka fa. Noke li tiuka vali ku una wa litumile.

O kuela akai vomanu vanene omala vaco. Noke pokati kolosekulu viaye va wiha osekulu omota ukai, osekulu omota ukai vosi yavo. Oco pamue osoma yi kala lakai 50 pamue 40 kakai vaye.

O nola Kapila kepata lia va Kapila. Eye o kala ndombueti yaye, a ende pi a ende pi lakumue a ka siala ndañu ombueti haeye o ya ambata. Kuenda ocimbanda osoma te wa ci vanja.

[p. 64] AKAI VOSOMA N° 3.

Eci osoma yi viala o sanga ukai umue onduko yaye Inakulu eye wa velapo pokati kakai vosoma kuenda ukai waco oku u piñata, momo ndañu osoma ya tunda komangu, ukai waco vombala haimo a siala losoma yikuavo haeye a kuelavo. U o kuai pekosi liaye koku kola eye Ciwicepembe [Ciwicepembe].

Inakulu Soma u tungila ociwo cimue cinene omo mu kala kala Inakulu lafeko vaye pamue ekui, nda osoma yaco ya velapo vali ci teta muele akai avalu. Eci va ci soka poku ci yambela Soma o wiha okacisangua eci a ka nyua haico a fa; Vati, oco ociwo ci kala ciwa. Haicovo ci kala kala poku yambela onjo yosoma.

OMANGU YA INAKULU VOCIWO KUENDA IKO.

Vociwo caye piko liaco tete handi oku fetapo eci va fetapo ndoto va kapapo utue womunu va lembikako leve kiu liaco oko va kapa etela kilu liaco oko va enda loku tumbaika ombia yoku teleka.

Haico omangu ya inakulu apa va yi tumbaika va fetapovo utue womunu lomue ufeko wañu o teta oku tumalapo ndañu ufeko waco ukai wosoma ka ci tava.

OKU VINDA INAKULU.

Eci va vinda Inakulu vetombi liaye lio vokati kutue mu enda ekepa liomunu, kuenda otembo yaco oku vinda uvindi waco akai oku tila tila omo okuti pana oku vinda kua pua, olonjanja okuti uvindi waco o fa mufete mekonda liovihemba viavo va kolela. Okuti ocili omunu o fa mufete.

Eci ovina viaco viosi vi pita vati, Soma kaliye wa viala. Kuenje oloneke viosi la limue Inakulu o ka ambata ohumba mekonda liekepa liaco liomunu li kasi ponumbutue.

[p. 65] ESUMBILO KOSOMA N° 1.

Osoma yi kasi vombala puai olosoma vitito vi kala kolonele kolofeka, vo sumba muele nda isiavo. Puai oku iya vombala lomue osoma yo konele o tukuiwa hati,

Soma. Oku linga ño hati, Sekulu. Momo vombala Soma umosi. Ka ci tava oku pandula nda wa tumala, ndaño oku tumila cimue ka ci tava. Momo otembo yaco vosi va linga akuenje vosoma yinene. Eci va tunda vombala oco va tukuiwa noke Soma. Kuenda oco a endela noke vowanda.

Eci osoma yinene yi siya osekulu oyo yi lembika. Eci a mala oku vangula vosi oku pandula, eci a votoka oku pandula, eci a tumala oku pandula. Lomue o popia olukandi apa pali osoma momo ci linga ndetombo. Apa pali osoma oku pitapo ka ci tava ndaño naito.

Nda wa ku popisa ove o tava hoti, “Na-kuku oco, Na-kuku fuli, Akuku ci kola, Na-kuku ohosi”. Olio etambululo liavo. Nda o yongola oku tambulula simbuo Soma a kasi loku popia, ove u laleka hoti, Na-kuku ha ku kuata vondakako, pamue hoti, Na-kuku nda ha ku kuata vomoko yi teta, pamue vali hoti, Na-kuku ha ku kuata vuliengeko, oco osoma oku talamefa oku popia, toke ove wa mafa.

Puai nda wa ku iha cimue ove o linga hoti, Ohombo ocipa, ongombe ocipa, civi oku enda atako.

Puai omala volosoma ka ci tava oku u tukula hati, Tate, te hoti, Sekulu pamue hoti, Soma.

Osekulu yimue oku puinya esalamiho owo upange waye.

ESUMBILO KOSOMA Nº 3.

Vofeka yetu mulo kotembo yosiahulu esumbilo lia luile, ci kale kosoma ci kale kakulu, omala oku pita apa pali akulu oku patama kuenda enda loku totola lovimuine, pana okuti wa pita ombamba oco a petuka noke; ukai oku pita apa pali osoma pamue akulu wofeka, ndaño wa ambata ombenje yovava pamue ocitungu colohui pamue ohumba yokovapia ka ci tava okuti kutue haiko yi kala; nda ohumba o yi yelula lovoko okuti kutue yi linga ndamunu yi tundako eci a va pita ombamba oco a yi tumbika vali kutue.

Akai oku kala polohanda oku sula, nda va lete osoma yoyiya lomue o sula vali vosi va kasi pohanda voha muele ngulunga eci osoma yi pita oco va fetika oku sula vali.

Ukai nda omisi o lisuluvika ca lua nda oku enda vonjila, eci a mola okuti kovaso osoma yoyiya vonjila o yapukamo oku tila, momo nda ka ci lingile o sanda ovimbu o kuatiwa.

Omunu waño ndaño osekulu yo vovaimbo oku pitila apa pali osoma oku kekama kolongolo, kuenda enda loku totola kovimuine olio esumbilo liocili.

Nda omunu wa ambata olondovi ka ci tava oku lama ukuenje wosoma, o linga ocisandavimbu.

Nda omunu o kasi vonjango oku tunga esisa, ukuenje welombe iñilamo ka ci tava oku u lama ndaño naito momo sanga o kuatiwa ndopo.

Omala valume nda va kasi loku feta ovasua vusenge lovakai ka ci tava oku lama omunu o tunda vombala, o linga ohuatiwa noke o feta ovimbu.

[p. 66] Osoma eci yi lama ukuenje pamue omota pamue ukulu, omunu o kuete oku tambulula lesumbilo, nda hacoko osoma o sapula kovakuenje velombe hati, Ukuenje u wa ndavisa; kuenje va ku kuata o feta muele ovimbu, nda hacoko va ka ku landisa.

Oco eci osoma yi lama omunu o lama hati, Mba – Mbokuetu, ove opo o tambulula hoti, Ohosi-Akuku! pamue hoti, Ohosi-Ongulama. Asumbilo aiñi aiñi poku tambulula osoma nda ya ku lama, pole nda kua tambuluile lesumbilo o kuatiwa.

Omunu waño oku lama osoma o kekama kolongolo ondola peka loku popia hati, Ohosi-Akuku, Soma o tambulula hati, Kalunga, kalunga, londaka yunene kuenda levando oku lekisa unene waye ndomo wu kasi.

[p. 67] EKANGA Nº 1.

Omunu tete o yongola oku ka sikula olondaka kelombe o ka tuala cimue ku Soma, oco u sapuila viosi viu vala. Eci a tunda vombala oco a kopa una a ka landele pelombe u nena kosoma hã ha va sombi ulenga wavo lomanu vosi vanene vo vombala lavovo veyá. Eci va tana tete yuna wa liangele pelombe eye o popia noke yuna va nena. Eci va maña oco olonganji vi tambulula, puai lutate momo nda omunu wa popia ondaka yina yi laika oku tambululamo osoma, osekulu yaco va yi pembula, pamue vo nyeha omangu yaye. Noke osoma yi mosula olondaka viaco.

Nda pali u wa pia, nda yu wa nena ukuavo kelombe eye wa pia vali, tete o feta ongulu yoku yulula ombundi, noke yekanga, noke oco a feta cokuavo. Puai nda u va nena eye wa pia, tete o feta ongulu yekanga, noke yondolo, noke yaco vali o feta cokuavo. Lu weya, lu va nena vosi oku feta. Oco ka ca kaile lesunga.

EKANGA Nº 3.

Nda omunu wa iva pamue wa ipaya ukuavo, pamue wa tota ukuavo ombole, pamue wa levalele ocipako cukuavo ka tava oku ci feta lombili mueleocipako enda vombala oku ka sikula omunu waco okuti Soma eye u fetisa lombili ocipako caco.

Eci omunu umue a nena ondaka yahe kombala, va tukula eteke va sokiya ondaka yaco eci eteke liaco li pitila vosi akulu vosoma, lomanu vosi va liongoluilu pocila (opo va tanaila ekanga), puai eci va pitilapo oku tumala ciwa, momo pali olomangu vimue okuti posi yaco va lembikilapo utue womunu, u o tumalapo pomangu yaco te lika muefe Soma pamue vamue akulu vanene. Ove wumunu waño nda wa tumalapo pomangu yaco wa linga ocilitumbike cosoma ku tundi vali kelombe.

Omanu vosi ovo va lianga oku tumala pocila, Soma osiala konyima; pana okuti vosi va tumala oco osoma yi tunda kelombe levando kuenje olonanga wa vi sofoto vi koka posi, omanu vosi voha muefe ñee, eci a tumala omanu vosi veyia pekanga oku pandola muefe puili puili puili. Eci a tumala ndoto o vangulapo tumue otundaka tuaño noke oco a pula ondaka yaco ndaño wa yi kuliha ale. Omuwu waco o pitululamo omu a popele ale eci a mala oco Soma o tambula ondaka yaco oku yi tepisa pokati, eci ekanga lia pua omanu vaco veyile londaka kosoma va eca olongulu vivali vinene va vi kakula va vi sasa, okuti omanu vosi veyile pekanga va ambata omunu okacikepa, omunu okacikepa.

Pole u wa pia eci va sokiya ndoto ekanga o feta ovipako viamale; nda ca soka olongombe vivali Soma yimue, muele yimue.

[p. 68] OKU SIKA VOMBINGA Nº 1.

Nda osoma wa limbuka okuti ñasi muele ciwa, o yavekisa ombala yosi ocimbombo. O laleka omanu vosi volofeka viaye, lolosoma, lolombuale, lapika, lolohukui vosi veyia vombala, oloneke vioku kala kuaco. Osoma eteke ocimbombo ci pia o nola onduko yiñi yoku livokiya unene waye, pamue utito waye. (Tanga Ekuikui II konyima).

Puai oku kala kuaco oku lavulula, momo oloneke viaco nda vio viya ocipepi, va tuma omanu vamue oku ka lavekela volonjila okuti nda va moña umue va wipa, pole te ulume lika ukai hayeko. Puai va ci tukula ha vati, Ombambi. Omanu vaco va va tukula vati, Va Katokoña, momo va tokõña ovitue (va teta ovitue).

Eci va ipaya omunu waco, eteke lioku pia kuaco kuocimbombo, oco vakuambala va ipaya ongombe, va yi teleka lositu yongombe leyi yomunu oku ci tenga. Eci yi pia va

eca komanu vosi vana va kuete onepa vombala. Va ci luka vati, Atuña, tua tambula atuña.

Eteke liaco Soma o sika vombinga, o litukula olonduko viosi vi tela oku sokisa lavio omangu yaye. Noke eci a pitila ponduko yaco ya noliwa oco va pandula, va loya ovota, va sika oloñoma, va kaloka ca piafa. Oco Soma yapa o piluka lesanju lia lua. Oco iñiña vali vonjo yaye. Momo nda wa kalapo vali osimbu haico vo tumisa iteka viu wipa.

Oco yapa hati, Soma wa singa vombinga, oku liluka onduko yokaliye, pamue oku pongolola usoma.

[p. 69] OKU VELA LOKU FA KUOSOMA Nº 1.

Osoma losoma yi kuete okambenje kamue katito okalupupu kaño. Pole wa kapamo okalombukusu kamue katito kovihemba puai umue eye o ka tata tata. Oco ulima lulima upamo kamue o ka lia, oco a linga linga alima osi. Puai o ci linga keftikilo liulima. Kuenje nda okuti vokati kulima eye wa vela ño ka fi, umue osekulu eye o fa, pamue o Muekalia, pamue Epalanga, pamue osekulu yikuavo eci a kaya.

Eci olosekulu vinene viusoma vi yongola oku ipaya osoma yaco va vangula ño lukai una ukuaku tata okambenje kaco, oco va ka tambula peka liukai. Eci a ka linga hati, Ame ndisoma nyina vali kamue, o sanga ño ka kepo kuenje haico a lavoka okuti, Elimeli haico fa. Oco eci a fetika ño naito oku vela olosekulu viya viu ponda. Viu kutila vilu lionjo, viu kapa ohumba yonungo vemi, noke eteke keteke va tieña kutue waye, toke wa soyokako wosi muefe. Oco ci yevala noke okuti Soma wa fa. Oku vela kuavo kuocili ovolu olosoma viosi muefe. Va kenda yapa osoma puai utue waco oku u sia muele vombala. La yimue osoma va kenda lutue waye te lika Soma Cingi II. mekonda wa ka filile ko Putu. Oco mulo vofeka ka muli ocikasa cutue waye. Puai olosoma viosi ovitue viavo vi kasi muefe losoma toke etaili lilo.

Poku tunda kovilangu kakokoto, oco omafa vosi va tito oku va seleka, momo omanu va fetika oku punda omafa vamale, olongulu, olohombo, olosanji la cosi ciwa. Va ci tukula vati, Ohunguta yosoma. Oku punda kuaco ku kala muefe olosai vivali pamue vitatu. Te lika Soma Ekuikui II okuti ohunguta yaye ya kala ulima wosi.

Eci osoma yi fa u o lavoka omangu yaco Epalanga pamue o Sunguahanga, momo ovo va kola va panda vosoma. Muekalia eye o nofa osoma loku yi lemaiña.

Oco nda Epalanga nda Sunguahanga u wa tambula omangu yaco yusoma ocikele caye oku kala latama, oku ava, oku sumba omanu, oku lemefa omafa vaye, oku kala lohenda oku pua ocame la vangandiaye. Nda enda luteke oku wala ovinunga, okuti nda o panda apa pali omanu va kasi loku vangula o senga senga kinunga oco nda vo sokuila ño haico va liwekako. Kuenda osoma ka yi yevalaila olondaka violombonde.

ONAMBI YOSOMA Nº 3.

Nda osoma yi vela omanu vosi va sumua ca lua. Pole nda yi vela vele vele ka yi kayi puai, Muekalia lovakulu vakuavo va lipasula okuti hise nda tu u kasulula ño yapa.

Oco va nola ovalume vamue va enda vonjo mu velela osoma eci va iñifamo va kuata kutue va tieña kosingo tie, tie va tundamo, eteke likuavo va endamo vali haico va ka linga vali ndeci va lingile ale, eci utue u sokako oco va linga vati, Soma wa fa, Soma wa fa.

Oloneke viaco viosi evi va tieña kosingo yosoma ndaño kueya u o pasula va linga ño hati, Soma haimo a velela toke eteke utue u soyokako, oco va linga hati, Olomunga vi lisandule oku ka sapula onambi yosoma, oco va enda.

[p. 70] ONAMBI YA SOMA EKUIKUI Nº 3.

Eci a fa vo walisa olonanga via posoka kuenda osapeu ya posoka, vo tumalisa komangu yocalo va kapa ombueti peka liaye huti ño o kasi lomuenyo.

Posi polomai viaye pa pekela ukai lulume.

Muekalia kuenda Epalanga vamue pokati kovakuenje velombe oku lava velombe lomue o pitamo. Oco va tuma kolofeka viosi oku sitika olonjila viosi, lomue ukai cimue omola enda lika waye oku u kuata o nyefefa, o kuatiwa, o landiwa. Haico nda va nualehefa lolongende vonjila oku vi punda ño cosi va ambata, ndaño omala oku enda lavo oku va landisa ko Baka.

Ovikuata viosoma ya fa vimue Muekalia o vi tambula, vikuavo akulu va vi tambula, vikuavo akuenje velombe oku iva ño ci kale olongombe, ci kale esela, ci kale ekenya cosi muefe oku ambata ño vati, U o vialako vombala a sandelamo viaye muefe.

Akai vosi va kaile va Soma volondombua va enda kovaimbo avo, a va va sialamo te lika apika kuenda Inakulu ovo va siala velombe.

OHUNGUTA

Kotembo yaco eyi nda osoma ya fa ohele ya lua yeya vofeka omo kombala ku tunda omanu va lua ovinuasa va enda kolofeka viosi oku punda omanu.

Ohunguta yaco yi enda muefe te Vocisanji oku kuata omanu loku va punda. Yenda vali muefe te ko Mbuluvulu ko Viye loku va kuata toke osoma ya kendiwa, pole va ipaya olongombe via lua, owalende wa lua va nyua, va loya ovota a lua! loku cifa.

Eci onambi yi pita oco ku viala ukuavo.

[p. 71] OMALA VOSOMA Nº 1.

Omala volosoma va lua muefe mekonda liomu okuti osoma akai vaye va lua.

Omala valume eci va kala lokotunga katito muna voku tiaña olohui vionjango, loku petula oviliva, va muisa ca lua isiavo ukuasi. Eci ci koka ukuasi wavo ceci: Tete poku papala lomaña lakuavo volohukui. Nda wa yeya olute luaco eci lu lokila komotosoma yapa ilonga muefe, momo o ka sapula hati, Wa siyila o kasi luvei umue uvi. Yapa ilonga viaco via teteha muefe. Ovipako via tunda. Nda wo tonyola eci a enda kimbo via teteha, nda wa likasulapo eci a enda kimbo via teteha vina viocili. Oco ca kala okuti lomue omofa waño o papala lomol'osoma, sanga ci va nenela ño epese lia lua.

Omofa vakai haicovo, nda va enda koku cinga oco nda umue wa kolua, kuenje o tumisa omola wosoma, uteke eci a sanja omolaco haico a enda luteke ku isiaye hati, Okasi luvei wa sanjela. Yapa eci ku ca omefe via teteha ovimbu vina viaco. Pamue u feta ca lua, pamue vali epata liaye liosi kuño, lienda pupika.

Kuenje ca koka ca lua ohali komanu.

Ndaño wa ipaya ocinyama cove, eci o tetelako Soma pamue omolosoma ocikalo, nda wa teta epe, pamue okuokuo o linga hati, Wa nendula olukusi. Kuenje oco yapa o feta ca lua, momo hati, Wa tendula osoma.

Mekonda liovilinga viomofa volosoma, lokandiepo ka va isiavo, oco ka va tetete oku kuata ongsu pamue ombili yoku kuatisa osoma eci ovindele via fetika oku va yakisa. Momo hati, Ndaño wa yaka haimo va ku lia ale. Ndaño kua yakele haimo va ku lia ale. Oco nda ovindele via yula oco tu sokela muefe vosi yetu. Kuenda oco olosoma ca a pepe.

Oco eci ovindele vieya va yula lombili momo va yaka lika losoma, omanu vosi ka va tavele. Te olombuale vivali lika, Momo Katanya isia ya Jorge Cingangu kuenda

Cimbulu ngandia Moma ovo lika va yaka. Puai va yakela ño usumba wa Mutu la Cilala hati, Va tu lingisa eci ovita vi pua.

Nda olosoma via vialele lesunga muete liocili, nda la cilo mbi usoma nda wu kasi. Ndaño kueya ale ovindele.

Lomue o kuela omolosoma te u wa tiamavo kombuto yaco.

Lomue o ka ipaya ocinyama te ocikalo caco o ca Soma.

Lomue o loya ongue te ocipa caco cenda kosoma.

Lomue o tambula onduko te eca eca cimue kusoma.

Lomue o yovoka pekanga te wa pesela cimue kusoma.

Lomue o sikavo vombinga te pamue o tunga ndumbila te Soma.

Cosi oco oku eca kuaco kusoma olonongola, lolongombe, kotembo yosimbu ca lua, akupa, lolongoleta, lomanu.

Nda apese osi a ovo a kala lomanu. Ci silivila vali nye oku kala losoma? Ci koka ndati ongunsu lombili yoku yaka lovanyali va yakisa osoma? Ka ci koki pua.

Ca tunda ku Ekuikui wa sulako oku linga ciwa. Olosoma viosi vi kuaipo ka via lingile ciwa ndaño omafa vavo. Kuenje usoma wa tepuluka ca lua toke etaili lilo.

Cosi oco omafa volosoma va ci nena, nda havo nda va isiavo etaili va kasi vali olosoma, pamue omafa vaco muete etaili nda va kola ca lua.

[p. 72] Olusapo hati, Etu Kalunjinji, komanu tu liako luloño. Momo: Eteke limue olunjinji lua kopile ositu ketimba liomunu. Eci a enda oku ka tuala ositu kututa waye wa ñualehefa lepupulu. Epupulu lio pula hati, Ove a Kalunjinji pi wopa ositu ya lua ndeti? Eye hati, Nda ka yi tetele komunu. Epupulu hati, Omunu waco wa fa? Kalunjinji hati, Ka file, kuenda ndaño oku vela ka vela, o ñuai muele haeye wa lunguka ca lua. Epupulu kuenje wa lupuka wa sanga omunu wo vata koñoño, wa fetika oku teta ositu koñoño komunu. Omunu kuenje wa ci yeva oco wa lipakutula, wa ipaya epupulu. Oco Kalunjinji hati, Ove wuveke! Nda wopile levando, kuenda te kovolu.

Omanu vopako olusapo luaco hati, Ame Kalunjinji komanu ku liwa luloño. Omafa va Soma nda va lingile nda Kalunjinji.

ESINUMUILO LIUSOMA

(Ceci ka vialele handi)

O limotehisa okuti vo nofa.
O kala ongavi kuenda va lianja.
O kala lolongombe vi kokisa omanu ocipululu.
O kala latama oku vangula eci ci yevala.

(Ceci a viala ale)

O topola olongombe ocipululu hacoko.
O lekisa utima waye komanu.
O nofa ciwa olosekulu vi tambula olonduko.
O katula ovita viaye.
O tunga ondumbila.
O vialeka omala vosoma.
O tunga elombe liokaliye.
O ka kuela Inakulu.
O lemefa omafa vaye ovilami.
O tunga ocikala.
O vanja ocimbanda cohasa.
O tiaka ondaluyokaliye (Usongui waco eye Citonga).
O sika vombinga.

Oco eci ci pua o livala ciwa momo upange waye wa pua. Puai ovopange osi a, upange lupange eci u pua pa fa omunu, eci u pua pa fa omunu. Momo hati, Ociufu cacoco ci tata upange waco, nda hacoko ka ci koli, ci nyoteha lombili.

Kuenje cosi va sima ka ci lueya.

[p. 73] ONJALA. Nº 3.

Vofeka yetu mulo nda okulia kutito ulima waco omanu oku sakalala mekonda liomala leci va linga ha va ci lete, vamue oku lia amela usambe, vamue va lia esuanga, vamue va lia olondondelo viusambe pamue otuikoti tutombo eci tu pua oku enda oku ka kuta (pamue oku ka pavula, pamue vali oku ka landa okulia) kolofeka kupala oku va yevela olomema oko va enda oku ka landa lolonanga, latemo, lolohombo, lolongulu nda opo vi li, vamue nda ovina evi ka va vi kuete oku ambata

omala vavo va enda lavo oku kuli okulia va va landisa okulia, pamue otunjongo tuvali pamue tutatu.

Mulo vofeka yetu muli omanu va lua va landaiwa ko Songo otembo kua kala onjala. Omanu va lua va ilaile oku ka landa omanu, omunu puai o landiwa lika lololata vivali viepungu akulu; nda omota olata locumba (lomeyu) pamue nda utumbu wepungu oco ci linga lolata vivali.

Pole olonjanja okuti nda vofeka mueya onjala omanu va suvuka osoma vati, Ondalu yaye yesumuo pamue vo tundisako kusoma waco, pamue vo tutuminya okuti ku kuete esumbilo lolosoma vina via viala viala komangu yove vina via fa, ovi wa piñata. Kuenje eye o linga ovombanda aiñi aiñi okuti ulima ukuavo eci omanu va fetika oku lima okulia kuaco ku ka ima ca lua.

Nda va kasi lohatu ositu ka yi moleha cosi eci oku ci kapa osoma, okuti anyanga a kasi loku yova lopo ositu lakamue ka yi motaha ci kasi he ndati? Ove vusoma?

Nda owiki ka wu motaha, omanu ha vati tu lia olonde owiki ha mu li ekandu liaco lia Soma.

Nda olohosi ulima waco via tema ca lua loku lia omanu vati, Soma yaco undeti ondaluyaye ha yiwako. Olonjanja okuti ofeka yu suvuka, kusoma waye vo tundisako va vialekako umue wiñi, o nena okulia lovina vikuavo vi yongola omanu.

[p. 74] ONDALU Nº 3.

Ondalu omanu va yi sumbila ca lua, puai hamekondako okuti nda va yongola okulia va teleka, nda va andiwa va yota. Lovina vikuavo levo va tukula ondaluyaye.

Nda vimbo mumue muli ca lua oku vela, va sakalala ca lua, va vanja olonganda (ofeto) via lua oku enda kovimbanda nda he ovio vi tela oku sakula uhasi waco (uvei waco) olonjanja omanu vakuaku pesela ca lua pole ha va kayi Cimbanda o lia ño cavo.

Pamue nda olongombe vi kasi ca lua loku kuatiwa lolohosi, pamue ovimbungu vi kuata ca lua olongulu va eca ca piñata.

Nda omanu va enda ca lua oku linga osiata pamue oku sanda ovimbu, va enda oku ka vanja ocimbanda eci eya vimbo o kombisa ondaluyaye yosi yo vimbo lamumue vonjo mu siala ndaño ekala liondalu. Kuenje olinga umbanda waye, eci a mala o vanja uti wumbombolo, luti wusiõsiño va sokotola okacitunu vuti vopa oluneva, kilu liaco va

kutilako ofukutu pamue utele o lu kapa vokacitunu kaco kuenje o sekako onjanja yimosi, o kovonga omala vosi vo vimbo valume lava vakai ovo va seka ondaluyaco.

Eteke liaco omanu vosi va usala muele vimbo lomue ukai enda vusenge kovapia vosi owusa loku felevela ondaluyeci yi ngetuha ngetu yi kuata vokafukutu va kapa kilu lioluneva luaco va seka laluo, omanu vosi va sanjuka volula olongulu la Cimbanda lavo wa sanjuka yapa.

O tambula okafukuta kaco mua kuata okalusase kuenje upa otumbange (otulohui tutito) o siakala okaiko londaluyaco. Omanu vosi opo veyaumue umue oku yuka ondaluyaco ha va ka siakala yapa volonjo viavo, eci vosi va siakala, Cimbanda o ka tona ongonjo kuti o yi tunga ndowato kuenje o kapisamo ovava, o kovonga omanu vosi vimbo veyava yua omunu omunu vovava aco, o kapamo ihemba eci vosi va yua vati, Kuenda kondalu yilo pamue tu sumutuhifako. Va feta yapa ocimbanda. Ulima waco Suku o lokisa ciwa ombela, kuenda oviti viya oloneheho viwa via lua olonyihi vituta onuto vitunga owiki, anyanga eci va enda vovisenge oku yeva ovinyama va ipaya ositu ya lua ca lua. Vati, Soma wa lisunguluisa lolosekulu viale omo a kombisamo ondaluyale.

Pole eci ca pita pita omo olosekulu vietu ha va kutihite olotembo ndomo via litepa.

[p. 75] OMBELA N° 3.

Nda omanu va lima ovilialia viavo ombela ya loka loka pole ya cako ya enda, omanu esakalalo liaco lia pila ca lua omo leci va linga ha ci lete, epungu lia linga olongonjo, usambe wovuka cosi cosi covapia covuka kuenje omanu oco kitima kua tokota muele ngatu.

Kuenje va enda kosoma ovakulu vofeka vati, Ove vusoma o ci letevo epungu lia linga osapola, ovikutakuta viosi via kukuta eci ca lomboloka okuti ovakulu vana lolosoma va fa va tema hise okuti tu va lingila cimue ci va sanjuisa.

Oco Soma o laleka ovakulu vosi vofeka lomanu vosi va sonjola kayambo, vombala va enda kakokoto (kuna va kenda kenda olosoma, lolosekulu vinene vio vombala) va sonjolako kayambo aco kuenda va tungilako olongeleya.

Oloneke viaco na avoyo upange, omanu oko va enda loloneoma oku sika, loku cita oku likuambela kolosoma via fa fa, lolosekulu vionahulu via penayala (via fa fa) okuti va eca ombela omo ovo va yi tateka, kuenda va ipaya olongombe, lolohombo kuenje

osonde yaco va yi pesila kayambo, va pesilakovo owalende locimbombo kilu liayambo vati, Mekonda vayambo haimo vali oco va liekovo kositu yaco, kuenda oco va nyuekovo kowalende waco locimbombo caco kuenje kovitima kua sanjuka ciwa. Kuenje voloneke viaco ombela layovo ya panga ale oku iya, eci yiya hati, Kuete nda ha tua ci lingile nda ovikuła vietu via fa lutanya noke nda tua ka fa lonjala; oco ofeka yi sanjuka mekonda lioku moła ombela yi loka ciwa kokulia kuavo.

[p. 76] OKU LIMA № 3.

Kulo kofeka yetu nda omunu ndopo a kuela ka kuete epia handi kuenje o landa ondiaviti kuenda etemo enda vusenga oku vanja apa pa sunguluka oku vetapo epia. Eci va sanga usenge wocili va enda oku laleka vangandiavo oku va sindikila ha va ka veta ongunda yaco (epia liokaliye) ukuepata liulume eye o timbula uti wa tete, kuenda vangandiukai ovo va senda sinde a tete, nda kofeka yaco kupala a kuelela calila ukai eye o senda asinde a tete (qualquer).

Eci va tundako veyā kimbo, oco va fetika ovo muefe oku linga upange kepia liavo, eci vakuaku ci linga omo nda ha va ci lingile ci va kokela okufa lonjanga kuenda va takila otuipeta tuti wa tete wa timbuiwa pokasenda kaco va kulapo otuikuła tuiñi tuiñi tuo vepia.

Mulo vofeka yumbundu upange woku lima wa tiamefe ca lua kakai otembo yosiahulu toke otembo yilo kolofeka ha va lilongisile haico ci kasi okuti upange waco woku lima vati, Wa sesamela akai; etu tualume oku fula ipako kolofeka ha tu sesamela oku lima.

Alume va lima lima lika oviumbo viakaya okuti eci va enda kungende va va ambata oku enda loku landa landa okulia. Pole halotembo viosiko vakua kua lima.

Eci ondombo yeya akai va sakalala ca lua loku lima, omele citeketeke wa pasuka ale oka tapa ovava polui o tumbika ombia piko o pika iputa vi enda ponjango alume va ka lia, eye muele o lila ño pongalo eci a lia o yelula ombuto ketemo kuenda ohumba yaye enda kovapia oku ka lima.

Alume va siala ño vimbo loku vangula vonjango, la cimue va linga, ava va lunguka ovo va enda vovisenge oku songa olonde ha vi tulika okuti olonyihi eci viya vi iñitamo vi tunga owiki kuenda esela. Kuenje va lilandisa va sanga olombongo via lua oku litekula.

Vosi va kala ño eci ukai wa tunda kepia ndaño ombela ya loka haimo vo sakalaisa okuti o va lingila okulia, eci eya a tunda kepia o ka tapa ovava o pika iputa va lia ukai haeye o vandula epungu o sula osema o tiaña olohui cosi co vonjo va ci tiamisa ño kukai okuti eye o ci linga cosi cosi.

[p. 77] ESUMBILO Nº 3.

Kulo kumbundu asumbilo a lua aiñi aiñi. Muelimbo nda wiya vonjango omanu vosi va lipañinya okuti o kasi loku iya, kuenje vo sila evelo apa eya a tumala kuenda lomue o tela oku tumafa pomangu yaye ndaño omangu yaye vosi va kuete layo usumba.

Eci a iñila vonjango vosi voha muefe ngulunga lomue o vangula te naito ño londaka yevando, vosi ovakulu naito vo lama eye enda loku tava tava.

Akulu oku lama omofa, omofa o kuete oku tambulula lesumbilo lia piafa oco ca sunguluka, omofa oku pita pakulu ka va teta oku pitapo okuti o tai muefe vilu ka ci tava, te o petamako naito kuenda enda loku totola kovimuine tue, tue, tue... toke o pitahafa.

Omafafa ka ci tava oku upa cimue vilu vokati konjo te wa pinga komanu va kasi vonjo nda ci tava, nda hacoko oku ku veta muefe.

Apa pali akulu ka ci tava oku pitapo lovava momo nda kua samuha amue ha va samuhila ukulu oku ku veta ove wumofaco wa va ambatele, nda ukombe a samuhila oku feta muele ovimbu.

Oco vosi va kasi lomafafa vavo va kuete ocikele cinene oku va longa sanga va tota ombole omamale oku feta sanga va ipaya ocinyama camale pamue ocikuata camale, cosi eci ci linga ovimbu.

Ca! akai tunde osiahulu toke etaili esumbilo kokuavo lia linga li sule ca lua omanu va sumbila omofa wulume okuti okuti ukai unene ci sule. Nda ukai wa tumala komangu omofa wulume o kasi loku iya komangu o tundako, omofa ulume eye o tumalako. Vati, Omofa ulume eye o silivila koluali eye o ka linga cimue ci silivila pokati kepata kovaso yoloneke viaye.

Ukai oku lila pocikuata cocili ka ca siatele, iputa va kapa ño pongalo, ombelela pocito pamue o lila ño vombia yaco a telekele ombelela yaco, eci opamo eyi yalume vonjango oco eye a lisilamo. Nda wa teleka osanji yosi muefe yenda ponjango

vombia yaco o siamo ño ovava kuenda okosole kamue, puai yosi yenda ponjango yi ka liwa lalume eye oku u limita.

Nda ukai wa enda kocitua, pole o kasi vonjo, o lete omofa ulume yuiya, vonjo o tundamo o tundila posamua eci omofa ulume a iñifa oco eye a iñifavo vonjo.

Ukai nda o tunda kovapia ndaño wa ambata ocilemo ca lua ohumba yeyuka lepungu, latila, lomutu, lolohui, pole wa ñuañeheta lulume ohumba kutue oku yupako o yi kuata peka.

[p. 78] UMBANDA WAKAI Nº 3.

Kulo kumbundu akai va piala kumbanda alume ci sule, ovo va piala enene.

Otembo yoku lima nda ya pitila, vakuaku sakalala ca lua, akai vamue nda va yongola oco hongule epungu lia lua, enda kocimbanda o wiha vimue ovihemba ovio a kolela, eci a fetika oku lima o yunga isapa vimue iya lavio pevindi liepia o timihila, owisi waco eci wenda vepia wa litenga lelemba liovihemba viaco vati, Oco ngungula epungu lia lua. Va tuwa oku ipaya omala vavo va va imba vokulia okuti oco tu sanga epungu liocili vakuetu ci sule, pole ndaño etaili lilo ci kasi pokati ketu ovimbundu ovakai va sakalala ca lua loku lia nda he nye va teta oku linga okuti va sanga epungu lia lua.

Vamue va ipaya omala vavo, eci omanu vo kenda eye o ko vembululapo kuenje o teta utue wocivimbi u nyaleha, eci a sasa epungu, pana okuti va likapa vosila kilu liaco oko ku enda ekofo liaco liomunu wa fa. Eci okuti va sukila epungu ka ci tava oku tumamo omofa vosila, sanga o ka moñotofo eci ci kasi kilu liepungu.

Akai vamue va kuete akovo a soka ndovimbiambiulu puai ovo anene vali naito ovo va tuma tuma oku kopa ovasa epungu vovipundo via vakuavo kovapia vi nena vovipundo viavo.

Ovakai vamue nda kua tekava va sia sia alume vavo volohama va enda oku ka liangula kolonjo viovakuavo okuti ndaño va seteka oku fuka ovinyama vi nyoñonya ño noke vi fa, ndaño va seteka oku limuisa olombongo loku futa ka ci tava, omilu ka yi endi ciwa. Pole oku liangula kuaco uteke, pamue omele ociteketeke okuti vosi otulo tua kola lomu handi o pasuka.

Eci a tunda vonjo yaye o tunda ño ka wala cimue ndaño naito, enda ño ndoto ndeteke vo cita.

Va kuete umbanda umue wa tukuiwa Ekulo. Owundeti akai va mulo vumbundu nda ha vakuete alume va vu kuetise, mekonda ocitua cetu alume ovimbundu oku kuela akai va lua. Oco ukai wa kueliwa tete lulume nda o lete okuti Veyahe o yongola oku kuela vali ukai ukuavo, enda kovimbanda oku tambula vali ovihemba vimue viaco vie Ekulo okuti eci a vi lisa ulume waye u sola lika eye vakuavo ci sule. Toke etaili ci kasi pokati komanu.

Wokambundu pamue Ombuiyu: nda ukai umue o cita omoŋa o fa o cita omoŋa o fa, ukai enda kocimbanda noke Cimbanda hati, Nena osanji yekondombolo eci eya layo oku yi kamba anguli vopako iyoyo viaco omoŋa ovio a wala posingo, kuenje va yelula ohela lolukundu va tama okanata omolaco kuenje vo toma vetimba ci kala ndavala haico va yolavo kocipala comoŋa la Inaco, eci ca pita Cimbanda eca olusangu kuenda ombinga yombambi okuti oku pita polui oku sikamo, oku pita ponde oku sikamo vombinga yaco, oku pita payambo oku sikamo, oku pita panyaha olonjila oku sikamo, oku ñuateheŋa lomunu oku sikamo kuenda o senga volusangu luaco (oku sakamo) caya, caya, ndaño endo liolongende haico.

Eci va ci lingaila okuti oco omoŋange ka ka fe va li.

[p. 79] SAMBULU Nº 3.

Oku vela kuaco kuo kosingo ci kasi okuti omunu nda wa ambata eci ci lema enene kosingo ku vala. Ovo puai uvei waco kokuavo wa tiŋa ca lua, oco va enda kocimbanda Cimbanda u sila ovisila viñi viñi okuti u tukuila apa pa sesamela eye oku pita, kuenda oku eye ka tela oku pita, hati, Nda wa pitako osingo yove yi litieña vali noke o fa. Kuenje poku sakula uvei waco o vanja osanji kuenje va enda panyaha olonjila opo va sakuila omunu waco, olosanji viaco haipo va vipaila ovonya aco va atungaika kilu liupanga waco va lulika pokati kolonjila huti ño omunu.

Olosanji viaco Cimbanda lika o vi lia ombei yaco nda wa liakovo sanga uvei waco wu kuata vali. Oco cu handeleka Cimbanda oco.

Umbanda waco kokuavo wa tiŋa, omo va seteka posi ca soka lomunu ci kuete ovoko, ovolu, utue, kuenda utunga waco wa lepa ca lua.

OCIMBANDA CONGOMBO Nº 3.

Nda vepata mumue mua kala ocimbanda pole ca fa, umue enda ukuepata liaco enda kocimbanda cimue kofeka yikuavo oku tambula umbanda waco kuenje Cimbanda u lekisa ovihemba viosi vusenge levi vioku sakula obovei aiñi aiñi kuenda evi vioku ponda omanu, pole Cimbanda o sapuila omunu waco okuti eci enda ndeti ka kale ulima umosi loku pilula, unyamo wa vali ka ipaye umue pokati kepata liene ci kale so, ci kale manjove, nda nyoho, nda inanu yove cosi ka ci lingi cimue oco oku pilula kuove ku ka yula okuti cosi wa popia omanu va ci tava.

[p. 80] UNGENDE Nº 3.

Osihulu nda omanu va yongola oku enda kungende va tukula osai yimue kulima wiya okuti osai yongandi tu votoka. Oco va lima akaya okuti eci va enda va ka linga ongaso yavo oku landa landa okulia, va angiliyavo omongua lolomota, ovina evi ovio ongaso yavo yoku ka landa landa okulia vonjila yungende.

Ovipako va ambata olonanga, ovota, ofundanga, olombia, olonjanja vimue akaya lolomota lomongua omanu ava ka va kuete cimue oco vakuaku tumba laco owenji noke eci va tumba owenji oco va ka enda endavo lolonanga ndolohuasi, ndolofumbelo.

Eci pa kamba ño naito oku votoka ohando yenda kocimbanda, Cimbanda kuenje o songa ongonjo o kapamo ovava, vovava aco o kapamo osesa yo vocimu kuenje cimbanda o nyuisa ohando o yongola oku linga usongui yendo hati, Oco eci wenda omanu wa si kulo konyima ha vo liangula, puai cilo owenji wene oko ko Ngangela vu ka enda muele ciwa momo kulo konyima wa tundi ndaño ovanyali vene vo suvuka okuti owenji wene ka wu ka enda ciwa lopo ka ci lingi cimue vu ka fula muele ciwa.

Olohuasi lolofumbelo poku votoka oku enda kungende va ambata ovombanda alua, kuenda vamue vakuaku ipa omala vavo va va imba volombongo okuti okawenji kosi a seteka oku ka tumba ka tava lonjanga.

Oku enda vungende oku litata ca lua, omanu lo piko liavo oku lihandeleka omanu lo piko liavo haico okuti ka va lingi cimue ci tengukisa owenji wavo.

Eci va enda ende..... ungende wavo, ohando nda yi lete okuti oku va ka fuliña ocipepi eteke limue oñolosi imba oluiya oku longa olongende a enda lavio vendo liaye. Hati, Vu yeva, vu yevelela popo. Etu tua tunda kofeka yetu kupata, kulo tueya kofeka yamale oco olohando vu kuete oku longa omala vene vo povaiko okuti nda wa sanga

okulia konefe yonjila ha ka ku yelulepo, nda wa sanga ocikuata camale cungangela ka ka ci kuate pamue oku ci liata, nda ungangela wa ku temisa ove wumofa wocimbundu ku ka liyake laye sanga eci u tota ombole ovikuata vietu viosi tua ambata oku futa lavio ekenya va tu vi punda. Ene wakulu longi omala vene. Oyo ondaka ndo kuluili oyo. Oco endo liosi vocilombo ku yevala puili puili puili, viyo viyo olofiengu, oco oco.

Kuenje otembo yaco yosi va kala vo Civokue pamue vo Lutiasi pamue koko ko Luva va singa, oku lilava momo nda ka va ci lingile umue wa linga osiata wa iva pamue wa ipaya ocikuata cocingangela o kuatiwa noke ovikuata viendo vi pundiwa viosi kuenje mekonda liaco va lilava ca piafa, va liyava olonjala vometa.

[p. 81] OLONJO VIOPEKA YUMBUNDU

Nº 3.

Mulo vumbundu upange ca lua oku sokolola ndeci olonjo vietu vi kasi.

Omunu nda o yongola oku tunga onjo o timbula akoso eci a teta o feta okaluvila a fetelapo noke o timbula olosoka kuenje o soka, o timbula vali olombombolua o kangala, eci a mala o ka kelula owangu o yambela, eci a mala oku yambela o kandula vokati konjo eci a mala mu enda epito, eci mua kukuta yapa oco oku iñifamo.

Vonjo yaco konyima yepito oko ku enda ula posilo opo pa enda ovikuata viosi pevindi li singue liko opo pa enda olohui, vemi liolohui omo mu enda loku la lala olosanji, olombia lovikuata vikuavo pa kamba ño naito oku pitila piko, ovakai vamue ha va lungukile eci a sukula vombia ovava aco a pesila ño konele yiko. Ulume waco nda ukuaku fenya o pembela ño konele yiko iponda viakaya.

Okanjo nda katito ño lopo okanjanela kaño katitotito ukai eci a siakafa piko oku teleka okulia owisi wu piafa vonjo kuenje pokanjanela kaco va sitikapo ekumbo liombundi, owisi eci wenda polusoka luonjo u tiuka vali posi mekonda owo wa lua oku pita lonjanga ka wu endi ka ci tava, haimo ukai lomala vonjo haimo va kala vali.

OMALA

Kulo kumbundu nda omunu o kasi latimba avala ci yongola oku litata ca lua, koku lia ka ci tava oku lia oheta, ndaño oku lila vombia ka ci tava, ndaño oku tukika omela wombenje komela oku nyua ka ci tava pamue oku lia olondungu ka ci tava, la cosi ci

lula, nda volui va kapamo olondovi ka nyuimo, kuenda ka citava ukai o kasilili muiñi oku vanja omunu ka finite hati, Sanga omola ha cita ka ka finavo.

Oku lupuka ka lupuka. Ovina evi viosi va kuete oku vi tata via handelekiwa lakai vosi vofeka.

Eci otembo yoku cita omota ya pitila eci okuti nyoho yaco o yongola oku cita, ava va kasi laye haico va tumbikapo okambia oku pikila ale omota o citiwa, eci vo cita ño haico vo lisa, iputa viaco va vi tukula vati, Ekela omo via leñeta; eci pa pita olasai vivali haico omota va fetika laye oku u lisa lisa iputa, ndaño ekapa, ndaño ocipoke lovilialia viosi vi lia lia akulu haivio va lisavo omota.

Omota nda o lila vo siyila ovate kocipala vati, Oco ka lili vali. Nda wa kosola. Nda omota wa kosola, nyoho yaco o pitululamovo vondaka yomota hati, Koso-koso. Omota nda wa pekela pole o kasi loku linga anguengue nyoho o takila akala vondalu u va pambela, vati, Oco ka lisalokako vali. Momo vati, Vana va fa ale ovo va kasi loku u saluisako omotetu.

Eci a kala lolosai viñami viñami vo tumbaika ale posi ndaño o litama lonata haimo ka va kuete ohele, kuenda ndaño o lia eve lia litenga lonyanya yolongulu haimo ka va ci kapi utima okuti ci linga cimue.

Ndaño omota onjala yu kuete oku lia ka ka kuete nyoho yaye upa utombo kuenje o takila vometa waye noke o ci lisa omola haicovo va lingainga epungu omo omola ka kuete handi ovayo oku litakifita eye muele.

Oku u walisa kovaso lika va kapa kamue okondiondio nda omota ulume, nda omota ukai eye va ihapo okokeya konanga. Esumbilo vo lingisa ca lua ovina viñi viñi vioku kala pokati komanu ndeci ca sesamela oku pita apa pali akulu kuenda nda va kasi loku papala vati, Ku ka tonyole [p. 82] omamale ombole sanga ci linga ovimbu, ndaño wa ñuatehefa lomunu wa tofoka iso ka ci tava oku u vanja enene pamue oku yola sanga ci linga ovimbu. Ka ci tava oku popia omunu kua kutihite hoti, ove wa lisetahala la ngandi, ci linga ovimbu vinene momo o wa tukula o teta oku popia hati, U wa setahaisa laye nda wa fa si ci nda o vela vela uvei wa tatama si ci, eye wa setahaisa laye? Ci linga yapa ovilonga.

Ovina evi viosi vi tatiwa lomata, omola wosi wa patekela ovina evi eye wa vutukua lolondunge.

[p. 83] OKU YUA

Nº 3.

Ondaka yaco kulo kofeka yetu ya tila ca lua enene, ovakai va mulo vumbundu oku longisa omafa vavo oku yua ca tifa omo ovo muele ka ca va ikile. Ukai wocimbundu nda wa wiha ocitiña conjapau hoti, Ka yue o lila ca lua hati, Elemba liaco wa njevela o lie huti kuende polui ka yue?

Yu ca tila enene ofeka yetu oku amako ka yi tela oku amako te akai va ci longisa omala vavo ha va vutukua lovitua viaco viosi.

Olonanga viavo via liña onduko okuti ndaño ya kaile lavalala ka ci limbukua okuti ya kaile lavalala ndeci. Ukai wocimbundu nda wo landela onanga yokaliye oku yi wala cu linga osoi hati, Yi kuete elemba, kuenje enda pocindele oku ka landa ongalafa yulela o yi waveka vonanga nda ka ca tetete o vokiyako vali yikuavo toke muefe onanga ya tekava muefe siõ, vati, Ngandi wa posoka ca lua kuenda wa enda vovenda eci cindele a wiha ulela wondende wosi o sukumuila vutue kuenda vetimba ukuavo o puenyefifa vonanga, eci vakuavo va ñuafeheta laye va tela oku u pandiya ca lua ulume wukai waco vati, Ukai wa ngandi wa posoka ca lua eseku ka likulihife.

Wosi o yua yua vati, O leha ovava ndaño alume ka vo sole vati, Ka tela oku litata. Kuenje kondaka yaco oku ci sokolola upange unene.

Alume ca piala enene volui huti ño va levalamo ka va tava oku yua ndaño kotembo yosiahulu ovo he ka va enda enda kupange te vamue ño lika ovo va tunga oviumbo viakaya vakuavo oku songa olonde, va lua vosala sala ño ndoto eci a limbuka okuti eliño lia piafa enene enda pocambelo eci a limbuka okuti utanya wa piafa o pañinya omafa hati, Enju ndo nukuse vonyima. Eci omafa eya o tukusa leka eliño li yuvuluka lina liosimbu-liosimbu, vutue ndaño mua tekava ca lua kuenda mua liña muefe ca lua lopo ka ca va kuatelele haivo ka va pemufamo civi civi ocifuko ca ka likandelamo vutue. Haicovo olonanga viavo oku vi lisikififa vi talala muefe pu-u omo tunde eteke ya tunda vonjo ya cindele toke yi ka pua, la limue eteke yi ka pita vovava.

[p. 84] OKU LIA

Nº 3.

Nda akai va pika iputa kolonjo omafa vosi va ambata viosi via va so yavo levi vio vahuvavo viosi va vi tuala ponjango eci vio ongoloka viosi oco va fetika oku lia ondilua yimosi yi fetikilavo komunu umosi o timbulako, ukuavo o timbulakovo eci yi pua oco va fetika vali ondilua yikuavo toke vosi muefe va tokeka; te muelimbo lukulu

umue u kuai koku kuata unene eye va lila pamuamue, pole ukulu wosi okuti o lia ondilua yaye puai ka silapo omoŋa, ukulu waco vo tukula vati, Ocilianu o sole okulia kuenje ndaño wa tuma omola ka tava momo vati, Ukulu waco o limila. Wosi ukulu o lia o silapo omoŋa omo oco ocitua cofeka.

Ukai wosi ka pikila ulume waye ondilua yinene ka silivila, ndaño ulume waco o pembuiwa ca lua mekonda liukai waco.

Nda vonjo va teleka ositu ya lua yenda ponjango pali ulume, ukai vombia o lisilamo ño hati, okasitu.

Pole olonjanja vivali va lia omete kuenda oñoŋosi, pole utanya nda onjala yakuate va lia kamue okakulia.

Kofeka yilo omete nda va lia ekapa lika vati, Tua itunda, haico oñoŋosi nda va lia lika asola pamue ekapa pamue usambe vati, Etaili tua lala onjala momo ka tua lile iputa, tua velisapo ca lua iputa okuo okulia kua velapo ovilia viosi.

[p. 85] OKU PEKELA Nº 3.

Kofeka yilo olonjali nda va lete omoŋa o kuete okotunga ka va yongola oku pekela laye vonjo yimosi va weca ño ndoto ka va kuliha nda he pi a pekela omolavo. Omola muele o ka vanja apa a pekela leci a ka lisikifiŋa ka va ci kuliha esisa va wavela, kuenje mekonda liaco omala va lilongisa ovitua via lua kolonjo vakuaku lala, olonjanja omala vafeko lakuenje va lala ño vonjo yimuamue.

Nda va pekela va lisikifiŋa muele tutulu lo kovolu lo kutue, oco olonjanja via lua vakuaku sanga uvei wonulo mekonda liaco. Kuenda vokanjo katito haimo mu lale olosanji, haimo muli olohui, haimo olombia lovikuata vikuavo. Okanjanela ka kasimo haimo va ka sitika vali lekumbo liombundi, owisi wa piala vokanjo kaco, kuenje lopo ka va ci limbukile okuti ci koka uvei.

[p. 86] UVALA Nº 3.

Ukuenje nda wa yongola ufeko, enda ku so yaye, puai tete ukuenje o vangula lufeko waco pana okuti ondaka yaco va yi lisokiya pokati kavo eci ondaka yaco va yi lipitisa ciwa ufeko waco o vangula lukuenje hati, Kuenda ku Tate ka mosule ondaka yaco, eci a enda oko o pula ondaka yaco puai ci yongola oku endako lukulu oco olonjali vi eca omolavo.

Ukuenje angiliya olombongo o vi tuma lukulu umue o tela oku kunda ohundo eye o ka lomba ukai, eci a lomba oco ulume angiliya olombongo vioku kuela. Eci via tela oco o laleka omanu okuti va kela ocimbombo, eci eteke liaco lia pitila oku angiliya, ukulu kuenda omoŋa ambata uta kuenda okofeko ka ambata ukonga oku kopa ondombua eci yiya vonjo yulume o sanga va teleka ale okulia kuenje haico va lia. Kuenda ovava oku yua etimba liosi.

Pole wosi u iñila vonjo yondombua te wa kuata pelonga limue liulela wondende va kapa, puai vosi ava va kuela ño ndoto voluwa okuti ka va lile uvala ka ci tava oku kuatapo, ava va kuatapo te ava vopavo uvala.

Wosi wa kuela luvaisi ka ci tava oku kuatapo. Puai ava vopa ovovala eci va kuatapo va siapo ombanjaile, pamue opalata.

Ondombua olonjanja vivali va yua veteke, va lia olonjanja vitatu, veteke ndovindele, oloneke vikuala ondombua yi kala loku lia uvala. Eteke lia taŋo oco ondombua yenda kuenje omanu va ka yi sindikila, oko va enda oku sindikila va sanga ocimbombo ca piata.

Eci ondombua yenda kimbo liavo ulume angiliya ongulu yinene yenda londombua kimbo liavo kuenda oku longeka ohumba; mu enda ongalafa yulela, kombunge yomongua kuenda aceŋaŋa avali onanga pamue eceŋaŋa kombilikiti oco vangandiukai va sanjuka nda hacoko ulume olonjali viu popia hati, Omoŋetu vo tambula ño ocali.

Pole eci ondombua yi tiuka ya ambata okangulu va ka tukula vati, Koku sukula pelonga.

Oco o kuata epata liaye, pole o teleka osanji kuenda ombia yocipoke; eci a pika iputa via tete omanu vosi vo vimbo va liako oco vati, kaliye ondombua ya kuata epata.

OLUVALE

Kulo nda ukai wa kuela ukai wombutulua pole ka silivila ciwa, ka tela oku lima kuenda ka talavaya ciwa okulia, kuenda ka talavaya ndeci ca tuwa ovakai vakuavo loku tekula ovimumba ha ci tava, ulume yapa o vanja ukuavo o kuela vali; pamue ulume umosi o kuela akai epandu, vamue vatatu, vakuavo vataŋo. Olonjanja via lua okuti akai vaco va liyaka mekonda liesepa. Ovakai voluvale oku kala lombombua pokati kavo te nda ulume waco o kuete eci a landa ositu okuti vosi o va ihako.

Nda wa landa onanga te vosi wa va ihako, nda okuti ava va wala ava va endela epefe
ema li enda ño....

Ulume o kuele oluvale nda akai vakuala ci yongola okuti eteke o pekela omu eteke eli
momu toke o tokeka, noke vali o fetika vali. Nda ka ci lingile okuti o sole lika vonjo
yimosi omo a enda loku pekaila lika ci koka esepa lia lua pokati kakai voluvale.

[p. 87] OCIMUMBA Nº 3.

Ocimumba omoña ulume pamue ukai wa citiwa la mukai wove.

Kofeka yilo nda umue wa sanda ovimbu pole ongombe pamue ocipako cikuavo ka
kuete omo va ka silili vimo liavo va lipasula vimo liomue mukai wavo okuti vopamo
ukuenje pamue ufeko ha vo feti kovilonga viaco. Vamue vepata va ci suvuka puai ka
ci lingi cimue mekonda ovimumba tundeko ovio muele loku lia kuenda oku vi yekela.
Ndaño umue wa pekela lukai wamale pole ka kuete eci a fetako, ecako ocimumba
caye. Mekonda liaco ovimbundu via velisapo ca lua ocimumba omola woku cita ci
sule muele ca lua, ndaño oku tekula ocimumba ci tekuiwa muele ca lua la inanu yaye
kuenda ndaño inanu wa fa omoña woku cita ka ci tava oku tambula cimue ocikuata ca
isiaye wa fa omanu ka va tava.

Ovimumba ovio va kapiñata kovikuata via inanu yavo va kuete lavio omoko ya lua ci
kale apika, ci kale olongombe pamue ovipindi viosi vi tokala peka liavo.

Kondaka yaco ovingangela ovio via piaña enene oku sepula omoña voku cita loku
fumañisa ovimumba. Vangangela omola woku cita nyoho yaye ko lumbila ondilua
yiputa ndeci ocimumba, te okuti eci inaye a pika iputa via isiaye o yolako okuti so
yaco hã ka ka timbulako omoñaye ombelela oku u kapela kilu liputa vo timbuilako
ndoto. Kovina viosi omola ka kuete omoko te nda wa enda koluina luavo ha ka sanga
va inanu yaye oco a ka kuatavo omoko kovina viosi oku vi tumiña.

Va kuetevo ocitua coku landisa omanu, kunda vangangela nda omunu ukai waye wa
fa vangandiukai ulume wa kuelele omolavo wa fa, oku u fetisa muele ca lua, nda ka
kuete olongombe oku fetako va ndungo (ca lomboloka hati, Apika) kuenda oku feta
kuaco vakuaku feta nda omunu ukai waye wa fa kua tiña ca lua omunu umosi ka ci
teña momo vakuaku likuatisako.

WA YEKELA WA LIA

Omunu nda wa levalele ocipindi camate pole eci a fetako kofuka yaco ka kuete o vangula ño lovakulu vepata okuti cilo ovilonga vievi via tu sanga leci tu linga ha tu kuete tu linga ndati?

Kuenje ndaño va kuete olongombe akulu vaco ka va tava oku vi eca va enda va ka kuata ocimumba cavo omofa a mukai wavo kuenje va enda laye peka lihuasi vati, Cilo tueya kokuove lonjeke yilo okuti o tu iha olongombe vivali tu enda tu ka vi tuala pamue eci tu mofa ocipako camate omofetu iya tu vupapo, cilo handi a siale ño onjeke.

Oco tu kuete ondaka hati, Wa yekela wa lia, momo okuti oco muate va tambula ndoto ka va tiuka vali oku u yovola; o kala muate yapa upika omuenyo waye wosi peka liupika, peka lionjeke.

[p. 88] OKU NYALA UKAI.

Nda ukai ka silivila ka tefa upange kuenda ka tefa oku linga ciwa okulia o seva ño lavi lavi, kuenda olonjanja akai va kulo vakuaku liangula, Omete citeketeke o tunda enda kolonjo via vakuavo oku va liangula enda ño atako hati, Hu sekuisa, hu salalisa oco a enda loku popia lutima waye; osimbu a enda loku liangula kuvelo wukuavo nda wa kuatisa ulume waye o ci suvuka. Pamue nda ukai ulume waye wa fa oco va sokiya ondaka okuti hise nda tu ko sindikila kimbo liavo, oco va yelula osema vo yukula kocipala kuenda va wiha onanga yokaliye, va enda laye kimbo liavo, eci veyo laye kimbo vati, Omolene tuo yonguile tuo solele cilo Suku wa va tepa pokati oco tueya oku ondolola omamate nda wa mofa ulume a kuele he! Suku wa ci tepa etu muele tuo solele tua kala laye ciwa, wa kufiha vangandiulume, wa tekula ciwa ovimumba viulume. Oco vangandiukai vo tambula.

Nda ociliangu vo kuata kuata ño... kuenda pamue onganga, pamue vali ociminu lacovo elombolulo liaco liñi eci va ko nyala haico va ka popiavo ndeci a kala.

Oku nyafa ca lomboloka oku tiula ukai wa kueliwile ko vangandiaye.

[p. 89] ONAMBI Nº 3.

Nda omunu wa fa pole o kuete vangandiaye kolonele, va katula olomunga vati, Ka sapuli onambi. Eci va enda va ka sapula ku tunda omanu va lua veyo oku lila onambi.

Eci omanu vongoloka akai va vandula epungu va kela ocimbombo kuenda va kopa oloñoma oku sika loku piluka omanu vosi veyva konambi va sanjuka ca lua.

Omunu o kala oloneke vitatu kuafa oco va ko kenda, ku kala omanu vamue va tukuiwa vakuacisoko ovo va fefa ocitunu, haivo va tonga asanya omunu wa fa; omanu vaco ovo va votisa onambi, nda umue ngandiomunu wa fa ka lili vo veta vati, Lila ndopueci, mbi ngandiove ka ku valele? Noke pana okuti wo lila oco vo siapo noke.

Omanu vaco vakuacisoko va kuate ca lua omanya, kuenda enyango lia lua, va ipaya ño olosanji lolongulu vio vimbo lionambi, puai vamuele lomue omunu o popiako momo omanu vaco ka va kasi loku ci linga lomanya.

OKU KENDA OMUNU

Pokati kepata osi pali omanu okuti va va kuatele ohele hati, Ovo va ipapa vakuavo, kuenda tu fa tupu ndeti eye enda loku tu kundula, oco osimbu handi ka vaile kokalundu va angiliya ovalume vavali pamue vakuafa oco va va imba onumbi okuti eci tu ka tukula ngandi poku piluisa ene ka tiamefi kovaso, nda tua tukula ngandi tiukili konyima, oku tiukila konyima ca lomboloka okuti heyeko wa njipaya, pole eci tu tukula ngandi una tu kuatele ohele okuti eye wa wipaya ene wa ambati ocivimbi ka sungili kovaso kuenda tatayali muefe oco ci lomboloke okuti eye wo ponda kuenda eye muefe wa fa onyeño yu kuate o lete o kasi loku lisenga senga. Kotembo yaco nda ocivimbi ci kasi povitai viomanu pole cenda loku lisenga senga omanu vosi va ci limbuke okuti eye wa wipaya ocili o lete muefe wa fa eci a lisenga senga mekonda lionyeño yoku wipaya.

Oku piluisa kuaco va ambata ongalo va kapapo okasema, osekulu yepata upapo kamue okasema o ka waya komunu wa fa o popia hati, Tava komemba, nda ngandi wa ku lia tava komemba, hacoko eci muefe pokati kepata lietue muefe opo pali u wa lisuvuki yu wa lova owanga waye yu wa tu siapo ndeti? Tava komemba. Hacoko, puai owanga wove muefe wa ku lia? Pamue nda ulume o popia hati, Pamue wa tambuile ombungu hoti, Oco eci seteka oku fufa owenji wange oco vakuetu ndi va velepo cilo oviu kua cendesile ciwa yu ca ku lia, tava komemba? Kuenje ava va ci ambata va tiukila konyima, momo una va litumbika ongombo handi ka vo tukuile.

Eci a enda loku piluisa ndoto enda loku tukola omanu vosi vepata, olonjendi, olosekulu, puai eci va pitila pomunu una va litumbika ongombo o pula hati, Eci puai ñasi loku ku pula pula ku ci yevite ale hoti, nda va siapo ale si va sapuilako vali u wa njupa kilu lieve, anga he ngandi? Tava komemba. Yapa oco ava va ambata ocivimbi va enda kovaso, ca lomboloka okuti eye muede wa njipa. Kuenje omanu vosi va komoha ca lua kuenda vosi va yuva yuvi yuvi vati, Onganga, onganga, onganga ha yi sesamefa oku kala vepata, wa sesamefa muede oku favo.

Oco vakuacisoko va tambula ocivimbi cavo va enda laco kayambo va ka ci kenda, vosi vana va kala loku piluka poñoma lava va kala loku loya ovota va tiukila kimbo.

Eci omanu veyá kimbo lomue o popoluila konjo yavo, vosi va kuede oku pita kepangu kuna va pitisile ocivimbi cina va enda laco kayambo vati, Sanga nda kua pitile kuna wa piti poku sindikila omunu wa popoluila ño konjo kua ka tuaile olomai konjo yonambi, wa tualavo uvei una [p. 90] wa ipaya omunu konjo yene.

Eteke va ka tuala omunu va lalako vali loku ciña kuenda eteke liaco va ipaya ongombe va yi tukula vati, Yondombokua, nda ohukui va ipaya ño ongulu ositu yaco omanu vosi va liako, yikuavo yenda kuakuacisoko vana va kenda omunu, yikuavo yi linga yo posamua yonambi.

OKU INASI ATIKO ONAMBI.

Nda omunu va ko tuaile hefa etaili va komba atiko osi o posamua yonambi va enda lavo vusenge oku ka va inasi kuenje va ci tukula okuti oku ka inasi ononga, eci va enda oku ka inasi ononga, ava va ambata atiko ovo va pita kovaso vosi va siala konyima kuenda va ambatavo uta; eci ava va ambata etiko va pesela u wa ambata uta o loya omanu vosi va liyula ho! ho! ho!.....

Oco va tundako veyá kimbo, eci veyá ndoto muede ukuanambi ipaya vali ongulu vosi va ile koku inasi ononga va liako, eci va yi teleka posamua yaco muede yonambi, nda ongulu lakamue oku ipaya ño osanji; eteke likuavo yapa vati, Etali onambi ya yaluka. Va muede lika va siala ño lesumuo.

[p. 91] OCIKULUWIYA Nº 3.

Nda ulume wa fisa ukai waye pamue ukai wa fisa ulume waye, omanu vo tukula vati, Ocikuluwiya pamue hati, Kapulungu ca lomboloka okuti wa fisa.

Nda ulume eci ukai waye a fa vo pekelisa ocivimbi tete noke pokati kaco pa pimbilikua okoti kamue katito, ka tela oku pasuka omunu wa fisa kuenda oku u lava eci ekumbi liñiña o kuete oku lila, eci lipanda koku tunda muna vongula yomaikulu haico o lila vali kuenda eci o lila enda loku popia hati, Ukai wange wa enda we! Ocisangua cange we! Omala vange we! Nda helie o va nekuila; kuenda enda loku sikula hati, Ondona yange ya enda we! Okameña ndokopo, okasingo ndepanda.

Nda ocikuwiya caco ukai, ndeci va linga ulume haicovo, poku lila lika ca litepa okuti ukai o sikula veyahé wa fa hati, Onanga yange we! Ositu yange we! Elesu liange amai we! Enda loku valula ovina viosi vielau va lia lia vonjo yavo, oku o vi tukola oku enda loku lolula asueña. Pana okuti wa kala osai vonjo yukuwiya loku u tekula, okulia kuaye vonjo yimosi kuenda loku telekiwa oloneke viosi. Kuo vonjo yiñi ka li ndaño ocisangua ka nyui.

O kusukilamo ño nge omo okuti ka tundi ndaño o yongola oku enda kusenge te omele lika vociteketeke, pamue oñolosi ka ci tava okuti omanu vo lamba viso.

Eteke a tunda vonjo yukuwiya, ocimbombo ci pia vo tundisila posamua nda ukai eteke liaco vo vinda, kuenda oku u vanjela onanga yokaliye, nda ulume haicovo pole nda ukai wa fa vangandiulume va angiliya otuvipindi tuvali, eci cukulula-nate, eci cukuña-honji ca lomboloka okuti onjo yavo ya teka kuenje va vi tuma ku so yukai wa fa.

Nda ulume wa fa eci ocikuwiya ci tunda va ci vinda kuenje va ci vanjela olonanga viokaliye kuenda vali elesu, ocimbombo ca pia vosi omanu vo vimbo oku u sala. Poku ko sindikila oku ko nyala ci yongola ukulu o teña ohundo eci eya ku isia la ina hati, Wetu yu tueya oku u sindikila, hacilianguko, hangangako hacimunuko, pamue onuki, wa kala ciwa la vangandiulume, wa tekula ciwa omaña, ovimumba viulume cilo Suku wa va tepa oco tua linga tuti, Cilo tu ka sindikila omamaña he! Nda wa moña ulume a kuele cilo tuo nyaña yapa, tuo solele Kalunga wa tepa oluhuela luetu.

[p. 92] UPIKA Nº 3.

Upika omunu wa fukiwa, kulo apika va lua ca lua, vamue apika momo va inanu yavo va sandaile ovimbu mekonda liaco nda ha vakueteko eci va fetako va kuata ocimumba cavo oco va fetako kovimbu viaco kuenje wa linga upika.

Vamue apika osimbu olofumbelo oco via enda enda kolongangela va landa landa omanu va lua oko. Vamue apika mekonda okuti nda o kasi pokati kepata liavo eye omola puai enda loku lingaño eci haciwako, enda enda kakai vamate va fetapo, va fetapo, onjanja yikuavo nda wa linga vali cimue, epata li lipasula okuti hise nda ukuenje waco tu landisa momo nda hacoko eteke o ka tu sandela ovilonga via velapo; oco va enda laye pohuasi vo landisa lolongombe pamue lekenya, pamue lesela, pamue locindundu colonanga.

Upika u vala epute hise, momo ku kuete ocipango ku Cime cove, upika o kuete oku pokola eci tu tuma Cime caye, upika o kuete oku pokola kovina viosi, olonjanja okuti nda ohuasi yimue yi kuete apika va lua, o luka akuenje olonduko ava va lungukako u hati, Ukuavate, ukuavo hati, Ukuelonga, ukuavo vali hati, Ukuacalo. Ukuavate ca lomboloka okuti eci Cime caye a siya ovate eye o lembikako.

Ukuelonga eci Cime caye a lia pana okuti wa mala eye ambata alonga aco oku a tuala konjo.

Ukuacalo nda o yongola oku enda kotuvaimbo, Ukuacalo eye ambata ocalo ca Cime caye okuti eci vu kopeka oko wa sangi o tumbika ocalo posi eye o tumala.

Ku li apika va lua, pole apika va litepa; vamue yapa ovo muate va tukuiwa apika, vakuavo apika puai olondunge va kuete via lua, vamue vakuaku kuela apika lakuavo kuenje vonjo yavo va tekula olongulu, volongulu viaco mu tunda ovipindi via lua, puai ndaño oco Huasi o tambula.

Apika ovo apika muele ndaño va mola ipako vie la vie wa kasela ño Cime caye o tambula ndaño ongombe, ndaño opau yesela, ndaño cosi ci tiamela kukuasi ci tambuiwa cosi muate.

Va kuete ondaka hati, Ovo wumbua va linga ka kuate, ka va lingile hati, Ka lie. Ca lomboloka okuti ove wupika ndaño o kuete muele nye mekonda o kasi peka liamale hacoveko ocina caco.

Olonjanja via lua okuti nda omunu wa kaile upika noke Cime caye o limbuka okuti o kuete olondunge u kapa kovaso ya vakuavo okuti eye o va songola; leteke le nda Cime cavo wa fa eye o piñala epata oku li songuila, lapika, lolombuale, lomaña voku cita, lovimumba eye wa tukula vati, Sekulu.

Upika wa soka ndombua kotembo ya pita, nda wa fa oku yelula ño ocala opo vo kutila, lolondovi wa ambata pamue va ka iñisa kelungi, pamue oku ka inasi ño kovisenge viaño ndombua yaño.

Oku fa kuombuale puai, onambi yaco yi vota va sika oloñoma va ciña va papala, va loya ovota kuenda va ipaya olongombe. Puai upika ndaño naito hacoko muefe. Ocili muele upika u vala epute hise.

[p. 93] OCILITUMBIKE Nº 3.

Ku li omanu vamue okuti o kasi loku tala ohali ya lua, pamue kepata liavo o tila enda komunu umue wiñi unene okuti ndaño oku vupako vali ka va ci teta.

Ca siata enene kovapika, kuenda ovakai voluvale nda ulume waye ko tati ciwa ovina viosi o tuala ño kukai umuamue, hati, mopiako ulume waco u tipula olonjanja okuti ukai waco o tila enda kosoma pamue iya muefe kuaku.... toke komangu ya Soma omo omanu vaño ka ci tava oku tumañako kuenje oku u kuata oku wiñisa velombe, vangandiacó ndaño veyá ka ci tava vali oku wambatapo momo wa litumbika, te nda vangandiaye va nena ipako oco va weca noke. Ocilitumbike ca soka ndupika muefe momo wa linena eye muefe.

Transcribed from Umbundu by Julino Segunda Dídimó

Edited by Iracema Dulley